

LIGET

2018-8
augusztus

TARTALOMJEGYZÉK [XXXI. évfolyam 8. szám]

Mészáros Blanka KÖZELÍTÉS A NYELVHEZ	3
Polgár Teréz Eszter COPY CUT PASTE	16
Handi Péter MIÉRT NEM JÖTTÖK	18
Czilczér Olga ARANYBÓL A KAVICS, BELSŐ SZIVÁRVÁNY	20
Kiss Dániel TERÁPIA	24
Perecz László ELLENFELEKBŐL SZÖVETSÉGESEK?	26
S. Nagy Katalin EDVARD MUNCH KÜZDELMEI	47

IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT

Ács József KRONOSZ TORKA	64
Vörös István A HOSSZÚ PERCBEN	67
Kapitány Máté FONATOK	69
Varga Zoltán Zsolt JELET HAGYNI	81
Handi Péter IDŐBEN ÉRTESÍTVE	88
Bene Zoltán IDŐ, SZÁMÍTÁS	90
Nacsinák Gergely András HOMOKÓRA	98
Péter János ARANY ALKONY	107

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kissvábhegyi út 4-6.
info[kukac]ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

Alapító szerkesztők | Levendel Júlia, Horgas Béla
Felelős szerkesztő | Horgas Judit
Tervezőszerkesztő | René Margit
Főmunkatárs | Szirmai Panni
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kiss Lajos András, Victor András

Mészáros Blanka

KÖZELÍTÉS A NYELVHEZ

AZ ÁTFORDULÁS NAC SINÁK GERGELY ANDRÁS ÓDA ÁRKÁDIÁHOZ CÍMŰ MŰVÉBEN

2018-08-03 | **ESSZÉ**

Kétségtelen: az első mondatra épül minden. Ha az nem megfelelő, összedől az egész szöveg. Hosszú órákat, sőt, heteket lehet tölteni annak a bizonyos mondatnak a keresésével: Nacsinák Gergely András ***Óda Árkádiához - avagy a lélekkeresők*** című

művének elolvasása után azonban egyértelmű volt, hogy az első mondatom feltétlenül saját magáról kell, hogy szóljon.

„Addig lehet akárhány remekbe szabott közbülső mondatod, ötleted, hasonlatod, úgyse találják a nyomorult helyüket, csak lézengenek gazdátlanul. [...] Az első mondat rakja őket hangnembe.”

észrevétlen kincsek

A „mű” megnevezés persze semmiképp nem elég konkrét. Nacsinák szövegét azonban hanyagság lenne egyszerűen tanulmánynak nevezni. Ha műelemzés, igen kalandos fajta; talán inkább különleges útleírás, elsőre észrevétlen kincseket rejtő mese. Remekbe szabott *első mondat*. Még annál is korábbi: előszó. Egy megíratlan – megírhatatlan – szöveghez.

Mert ha tanulmány volna, kicsomagolná a művet, amiről szól: Keats – *Óda egy görög vázához* című versét, kívülről bocsátkozna elemzésekbe, valamiféle levetkőzhetetlen „előzetes tudással”, ami végigvezeti a tekintetet a versen, és ami lényegében már azelőtt meghatározza a szöveget, hogy szerzője akár egy betűt is leírt volna. De Nacsinák szövege nem tanulmány: írójának le kellett vetkőznie minden „előzetes tudást”, és fejest ugrania a versbe, hogy aztán terjedelmes értelmezéssé nagyíthassa azt.

A nagyítás középpontja a versbéli Árkádia. Ez már a címből tudható; az viszont nem, hogy miért. Középpont, és nem kiindulópont, mert az elemzés nem Árkádiától indul; ahhoz közelít. Szükség is van erre a közelítésre. Fejest ugri a versbe folyamat; ahhoz, hogy lényegileg férhessünk hozzá, először látnunk kell, hol nyitja meg magát: hol lehet nyaktörés kockázata nélkül „beleugrani”.

„Árkádia, vagy Tempe-völgy e táj?”

Márpedig feltétlenül van valahol rés a költeményen:

„Aki a verset olvassa, belső szemével a vázát nézi; és képzeletét olyannyira ingerlik a szavak, hogy egy ponton túl maga is a látottak részévé válik, mert a szavak elemi erővel vonják be őt magát is a váza képei közé, ahogy az álmodó csúszik bele az álmovilágba, és lesz önnön gondolatainak szereplője és elszenvedője.”.

Egy ponton túl: ez a pont, melynek mibenléte titok, az egész szöveg lényege. De nem haszontalanul, öncélúan elhallgatott titok: sokkal inkább rejtély, az átfordulás rejtélye, az átlépésé a szavakkal ki nem mondható, nyelvileg ki nem fejezhető lényegbe, ahova Keats a görög váza, Nacsinák pedig a verselemzés „alakjából” indult el.

Ez a titok, az átfordulás titka volt, ami a szöveg elolvasása után leginkább foglalkoztatott: a szöveg mögé bújt lényegé, hol és főként hogyan lesz belőle lényeg mögé bújt szöveg.

határvonal két világ között

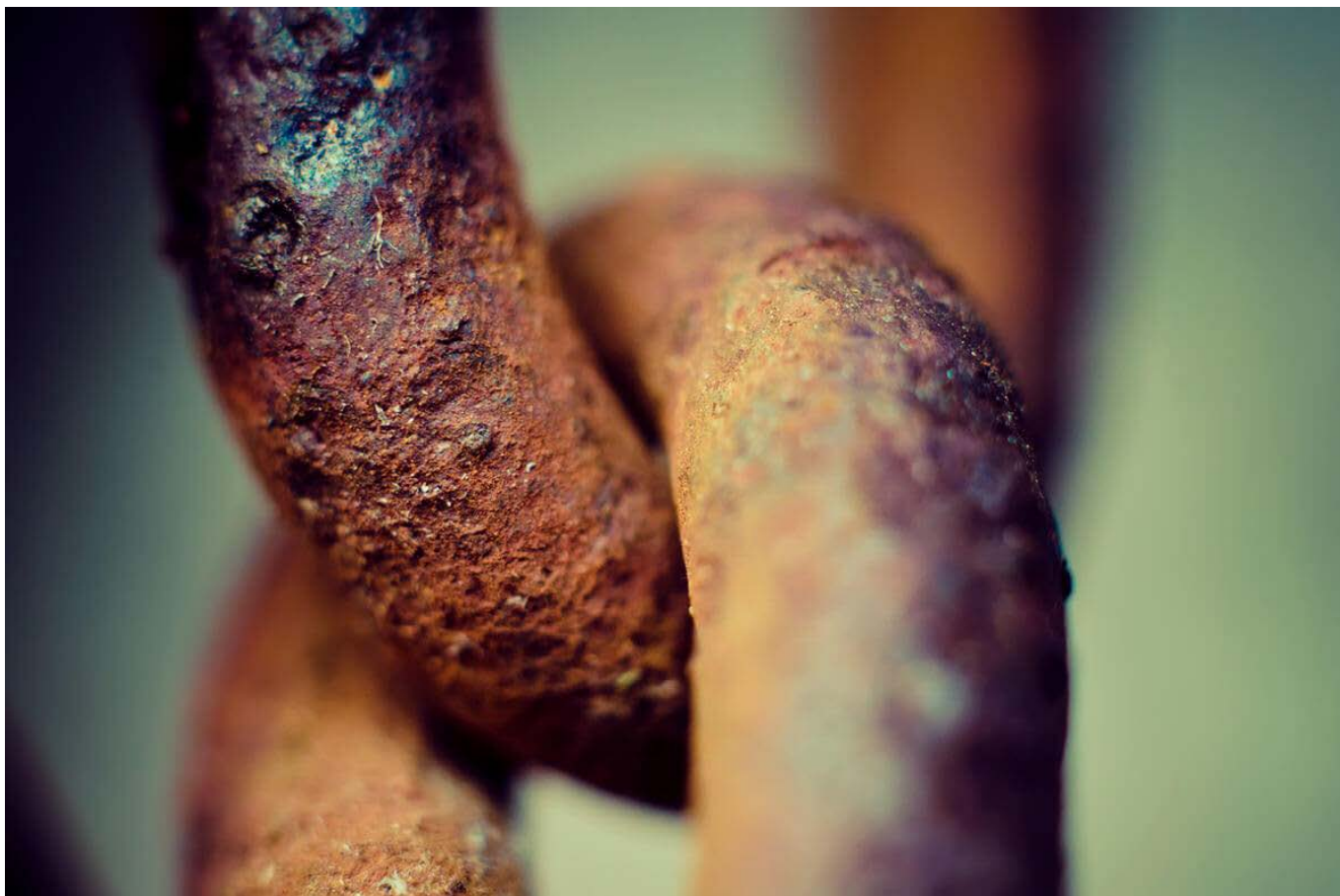
A nyelv túllép önmagán, kilép a láthatóból; másrészt lehetőséget ad, hogy a vizsgálódó belelépjen. Átjáró, közvetítő, határvonal két világ között. Ennyit tudunk

az átfordulás mibenlétéről, minden más ki nem mondott föltevés. A szöveg maga a labirintus, amire oly sokszor hivatkozik: ebben a labirintusban kell konkrétumokat találni, azt a konkrét pontot, ahol az átfordulás megtörténik.

A görög váza, amelyhez Keats az *Ódát* írta, ezen a ponton helyezkedik el. Ezt Nacsinák elég világossá teszi. És a szöveg, ami a vers „felnagyítása”, értelemszerűen szintén ezen a ponton áll. Mintegy előkészítője, előszava egy szövegnek, ami leírja a nyelvileg kifejezhetetlen titkot, amelyet mindkét *Ódarejt*; ezért, hogy a másik szöveg nem született meg, és nem is fog soha.

Nacsinák *Ódája* ugyanazt műveli a nyelvvel, amit Keats *Ódája*: létrehoz valamit a nyelv segítségével, ami valójában nyelvi eszközökkel nem ábrázolható. „Talán ez már megtenné egy első mondatnak.”, ez a Nacsinák-féle *Óda* utolsó mondata, és aztán nincs semmi, legalábbis semmi, ami nyelv. Mégis pontosan érzékelhető, hogy nagyobb szöveg rejlik az *Óda* mögött. Nacsinák a Keats szövegében megjelenő váza titkát jeleníti így meg: addig-addig munkálja, gyúri, csavarja a nyelvet, míg az az önmagán túlit helyezi előtérbe; észrevétlenül eljut arra a pontra, ahol többé nincs szükség nyelvi eszközökre. A szöveg így határpontot jelent kimondható és kimondhatatlan között: saját magával magyarázza a verset, lábjegyzetek nélkül,

anélkül, hogy bármit kívülről *be*magyarázna. „Érintkezhet-e test és örökkévalóság?”, veti fel a kérdést a szöveg. Aztán saját magával válaszol: az így megmunkált nyelvben érintkeznek.

„Akkor Keats nyelvfilozófiai traktátust írt meg az *Ódában?*” És Nacsinák a saját *Ódájában?* A nyelvnek az a formája jelenik itt meg, amely már funkcióját tekintve sem a kézzelfogható leírására szolgál.

Ez mintha már egy lépéssel közelebb vinne a középponthez. Annál is inkább, mert egy ponton belebotlunk a nyelvről szóló nyelvbe: az *et in Arcadia ego* fordítási problémáiba. Az az Árkádia ez, amelyhez Nacsinák egész *Ódája* szól. Az az Árkádia, amelyet a nagyítás origójába helyez a szöveg.

mindenesetre csonka

„A latin mondat, ha a szikár grammatikai tényekhez ragaszkodunk, annyit jelent: „Árkádiában (is) én”. Az *et* ugyan egyaránt lehet

„és” vagy „is”, de ilyen esetben rendszerint a főnévhez társítják. A mondat mindenesetre csonka. És bár nem sokat tudok latinul, az még nekem is szemet szúr, hogy a négy szóból egy sem állítmány: az igét pedig állítólag akkor szokás elhagyni, legalábbis a klasszikus auktorokon edzettek szerint, ha az létige. Vagyis úgy lehet kiegészíteni, hogy „*et in Arcadia ego (sum)*”: Árkádiában is én vagyok. Esetleg múlt idejű igét is lehet még érteni oda, és akkor az elhunyt is szóba jöhet beszélőként, de az sem változtat sokat az intelem baljós tónusán: Árkádiában voltam én is – és lám, immár puszta csont vagyok.”

Aztán néhány bekezdéssel később ugyanerről a mondatról ezt olvashatjuk:

„A halál: enigma. Sokféleképpen érthető, sokfelől megközelíthető – éppúgy, mint a töredékes, állítmány nélküli mondat, amely mintegy mottójaként áll. Mert mit szoktak a sírra vésni? Ami fontos, amit tudatni kell az eltávozottról. Itt róla az egyetlen tudható: hogy „*et in Arcadia ego* – és én Árkádiában vagyok” – lám, még itt is, még a halálban is. Nem számít, mert Árkádiában éltem. Aki itt élt, igazán, a végtelen idő sylvanusi derűjében, annak a halál nem lassú oszladozás, hanem árnyékká oldódás. És ekkor nyílik lehetőség, hogy átforduljon a mondat jelentése, hogy olyan „Árkádiában voltam én is” legyen belőle, ami már nem a halál, hanem az élet hitvallása.”

Átfordulás múlandóból az örökkévalóba. Az *et in Arcadia ego* elemzése a legmegfoghatóbb módon mutat rá: a megfoghatatlan puszta grammatika, és mégsem. Világossá válik, hogy a középpont, az átfordulás pontja Árkádia, ahol a nyelv túlmutat saját magán, és költészetté válik.

Átlép végességből végtelenségbe. Átlép azon a határon, ahol a halált már nem a halandóság oldaláról szemléljük, mint az élet végpontját, hanem mint az élet utáni állapot örökkévalóságát. Ezért emeli ki annyiszor a szöveg, hogy az edény, amely a magyar fordításban váza, az eredetiben urna. „... olyasvalami, ami a két világnak épp a határán áll: a túlnanhoz is tartozik, a szellemi régióhoz, meg az innensőhöz, a természetihez is.” Az urna tehát véges anyag, tárgy, a benne rejlő titok viszont örökkévaló és ábrázolhatatlan. Nacsinák szövege szintén körülhatárolt, de véges nyelvi eszközökkel végtelenné tett. Vitathatatlanul metanyelvi szöveg, amelyhez a verselemzés adja a testet. Ez a test pedig Keats vázájának – urnájának – felnagyítása.

emberi kéz szab határokat

Nacsinák gondosan ügyel rá, mit is nagyít fel tulajdonképpen: mi pontosan az urna, mi a *test*. Semmiképp nem lehet prózai, hétköznapi értelemben vett testre gondolni, amelynek emberi kéz szab határokat. Jóllehet a verscím: *Óda egy görög vázához*, így feltételezhetjük, ekphrasziszról van szó, Nacsinák leszögezi, hogy nem.

Egyértelműen kimondja, hogy a váza, amelyhez Keats az *Ódát* írta, kézzel fogható formájában nincs; nem látta soha senki, teste csupán a versben van, ott érvényes, abban a nyelvi közegben. Olyannyira, hogy Nacsinák ezt a „valódi” vázát komikumforrássá teszi: a kerettörténetben a kérdező elmeséli, intőt kapott diákkorában, amiért egy lapszélre felvázolta.

„Már emlékszem. Az amfora mellé rajzoltam egy térdeplő alakot, tollsapkás trubadúrt, aki lanttal a kezében énekelt. Szerenádot a vázának. Ezért kaptam intőt.”

Márpedig a szöveg szerzője nem a váza mellett térdepel. Nem, ő benne van a költeményben, onnan szemléli azokat, akik a versen kívül maradtak. Még a saját szövegében szereplő alaknak is rezzenéstelen arccal intőt ad. Megteheti; a dialógusformával a felelősség lehull a válláról. Nem ő szólal meg, hanem a szereplők, akiknek ő csak közvetíti a véleményét, semmiképpen nem fordítva.

A szöveg nem kinyilatkoztatás, amely végleges és megvétőzhatatlan, hanem különböző vélemények találkozása, még ha azok a szerző fejében születtek is meg. Ugyanakkor hagyományt követ: a platóni hagyományt, melynek a dialógusforma egyetlen összetevője csupán.

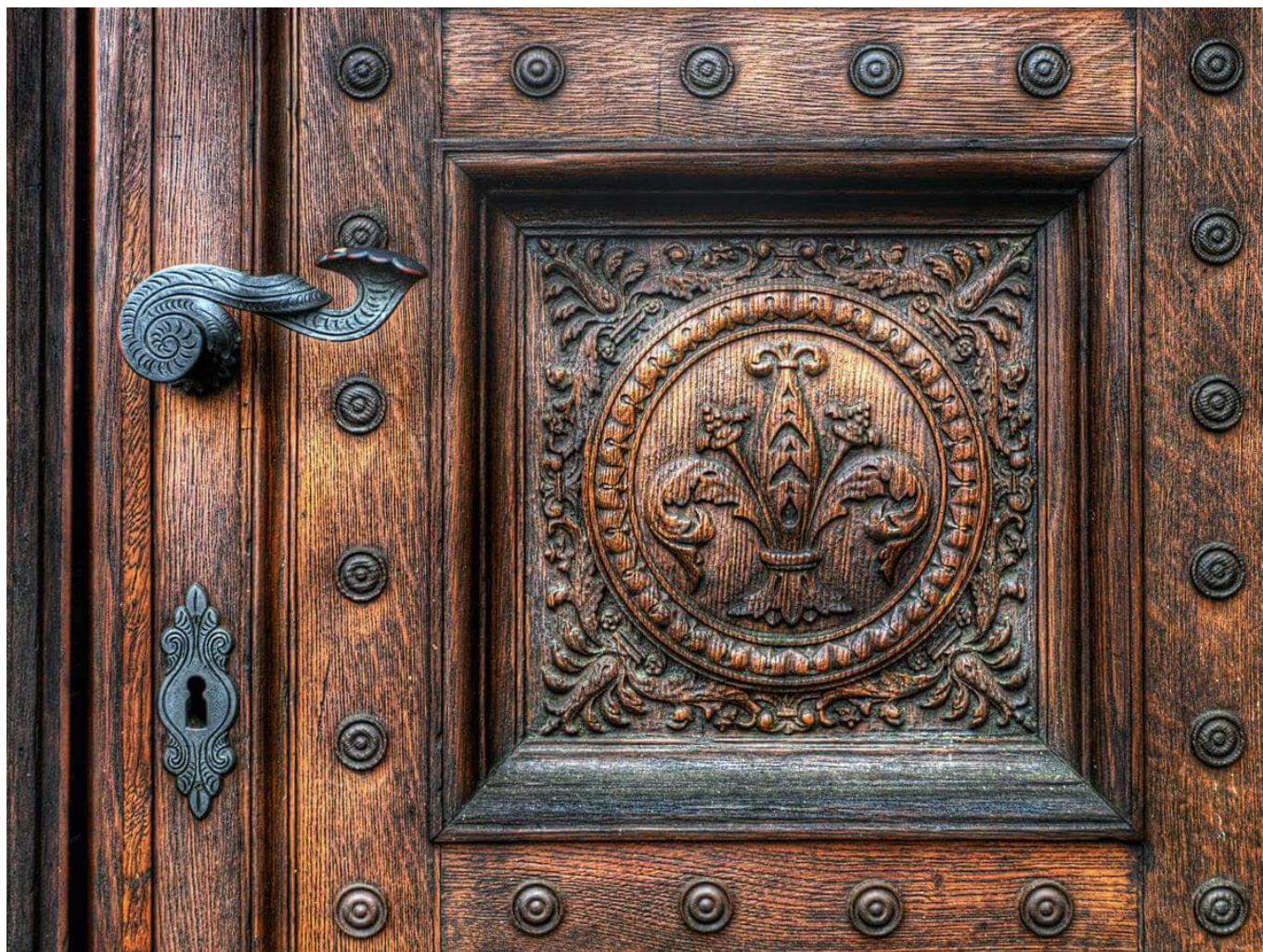
„– Fölöttébb költői. Rátérhetnénk akkor Árkádiára?

– Az is ilyen nemlétező ország. Olyan, mint a váza. Örökké van, de nem lehet eljutni oda. Elpusztíthatatlan.

– Ellentétben a valóságos Árkádiával, ami a Peloponnészosz egyik tartománya, én jártam is ott. Kiábrándító, sivár fennsík, szalmasárgára tikkadt füvekkel, amit samott-tégla-szerűen izzó hegyoldalak környeznek. [...]

Épp ezért gondolom, hogy olyan, mint a váza: egy költő találta ki. És azóta lehet élni is benne, Goethe azt mondja például, hogy neki sikerült. Csak vigyázni kell, nehogy az ember véletlenül el találjon menni oda: mármint a térképek által Árkádiaként jelölt helyre.”

Adott tehát a sosemvolt váza, a sosemvolt Árkádia, a nyelvi eszközök nélkül létező szöveg: valódi testük, alakjuk nincsen, ellenben határtalanok és örökkévalóak, feltétlenül helyet kapnak a platóni ideák végtelen birodalmában. Adott a gondolat, hogy az öröklétből kiszakított, halandóvá tett dologgal csak annak tudatában szabad szembesülni, hogy éppen a lényeg, a halhatatlanság, az átfordulás utáni hiányzik belőle: ezért hat olyan komikusnak a margóra rajzolt, vagy akár a sokak által kutatott „valódi” váza gondolata.

És adott az egész szöveg talán legfontosabb kérdése: a versbéli híres szentencia, mely szerint „A Szép: igaz s az Igaz: szép!”. Olyan kijelentés ez, amelyhez csak óvatosan szabad nyúlni: a vers labirintusa végén a kijárat, amelyhez csupán akkor jutunk el, ha végigjártuk az egész költeményt. Nacsinák pontosan ezt teszi: kezdetnek eltávolít a

kijelentés közeléből minden tényezőt, ami az idők során közhellyé koptatta – azt a „valódi”, halandó szépséget és igazságot vizsgálja először, amely a vázánál is, Árkádiánál is, sőt, saját szövegénél is eltakarja az ideát, a lényegét.

„Zsigeri bizalmatlanság, gyanakvás és fojtott rettegés: ma ez a mindenekfeletti *igazság*, amely egy cseppet sem, sehonnan nézve sem, egyetlen porcikáját tekintve sem *szép*.”

cáfolhatatlan érv

Aztán eljut a lényeghez: hogy a szépség, jellegét tekintve a valóságban, hús-vér testben semmi esetre sem lehet *egyféle*. Így Keats szentenciája az érzékekkel felfogható dolgok világában nem lehet általánosan

érvényes: talán ez a felismerés az utolsó, cáfolhatatlan érv minden olyan véleménnyel szemben, amely Keats versén kívül kereste azt a bizonyos görög vázát. Világos: az átfordulás után, az urna képe és a nyelvi kifejezőeszközök mögött az ideák megfoghatatlan, örök birodalma rejtőzik. Az út pedig ebbe a birodalomba a nyelven keresztül vezet.

Mert a Nacsinák-féle szöveg kerettörténete – amelyben a szereplők a filozófiai útvesztő közepette a térképen is, a valóságban is bejárják a turistáktól zsongó terek, kerülőutcák és hűvös sikátorok labirintusát – vagy a keatsi urna külseje valóban keret csupán, de olyan keret, amely a mögöttes, láthatatlan lényegre reflektál. Nacsinák szövegében tehát a szerző kerettörténetet ad az elemzésnek, mely olyan versről szól, amely maga is keret: titkokat rejtő urna, és titkai megfejtéséhez a kulcs a nyelv. Örök körforgás, örök változatlan, mely már önmagában egyfajta megjelenítése az állandó lényegeket birodalmának.

A szerző a keatsi szentencia tárgyalása után elhallgattatja szereplőit. Szöveg és szöveg összeér, talán feltűnőbbben, mint addig bármikor: mert valaki más szólal meg, s ez a megszólalás a vers záróakkordja felnagyítva. Nem tudjuk, ki ez a beszélő, és amit mond, önmagában banális: csupán a korábbiakkal, az őt megelőző egészszel értelmezhető, csakúgy, mint a vers híres zárógondolata.

bíbelődik

„... végül is mindenki, aki a vers titkához próbál közférkőzni, ezzel az utolsó két sorral bíbelődik: mert a szinte tökéletes szövegen ott fityeg ez a kijelentés – mit kijelentés, kinyilatkoztatás! –, és vagy nagyon nagy titoknak kell lennie, vagy rendkívül nagy ostobaságnak. Ez ugyanis, ha belegondolunk, az *egyetlen* kijelentés a versben. Minden más: találgatás, hezitálás, kérdezősködés.”

Nacsinák szövegében valahogy mégis másfajta bíbelődés ez, hiszen az elemzés módszere: belebújok, felnagyítom. Se több, se kevesebb. Így ami a versben titok volt – az elemzésben is titok marad. Máshol keresi a vers bejáratát: egyenest a lényegbe

próbál betörni, a lényegbe, amelyhez az út a legalapvetőbb összetevő: maga a nyelv. Ezt helyezi mikroszkóp alá, ezt bontja észrevétlen elemeire, mesél róla. Szavak nélkül a lényeghez férkőzni nem tud ugyan, de ez még Keatsnek is csak szavakkal sikerülhetett: helyette csendben mellé lopódzik, és kifigyeli a titkát. Hallgat. Közelít.

kép | shutterstock.com

Polgár Teréz Eszter

COPY CUT PASTE

2018-08-02 | VERS

holnap is eljössz
kék lesz-e még
az ég
ring-e a templomtorony
mert az a kéz
copy cut paste
eltüntet bármit a glóbuszon

de beilleszt másol
ráismersz máshol
hányszor mered rád
pont ugyanaz

*újnak szánt arcban régi tekintet
egy ablakrésben holt anyád inthet
néhai kedvesed
fia szemében apja dühe
s téged a szégyen
éppen úgy éget mint huszonsok éve
csak már tudod
nincs „mindennek vége”
megosztod a face-en „fontos a változás”
acélos bölcsesség
arcodon árkot és
nem vallanád be hogy ezerszer nézett
hangtalan álmaid peregnek ma is
viseltes kópiák
ami ép hamis*

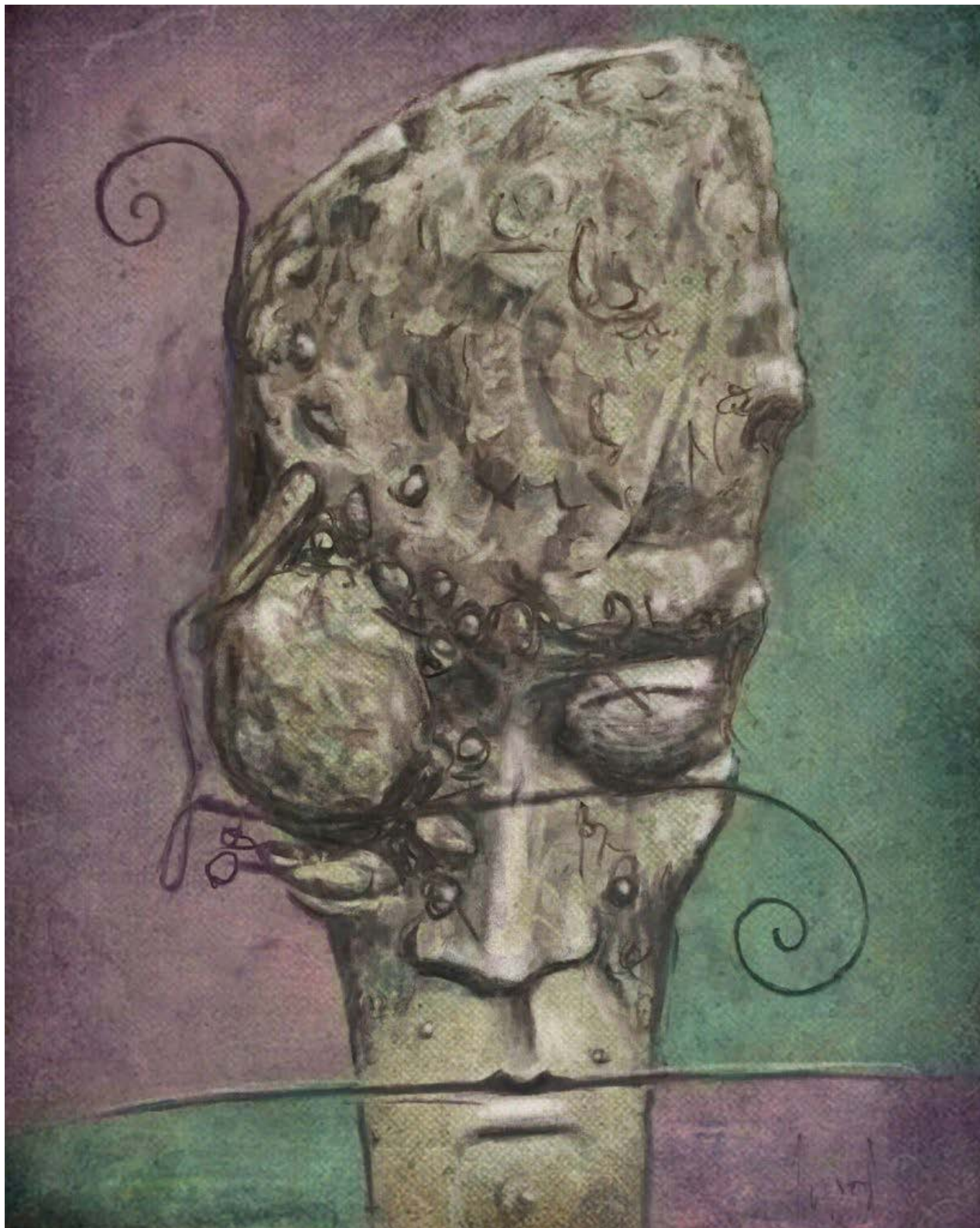
fölkel a hold bár ragyog a nap
a kivágás késik együtt marad
nappal és éjjel sekély a mélyvel
képernyővédő nyári idill
tóban az ég égben a házak
kurzor a templom
egere nálad

kép | shutterstock.com

Handi Péter

MIÉRT NEM JÖTTÖK

2018-08-13 | VERS

Miért nem jöttök
régi álmaim vendégei, a pillák alatt
hetykén vagy félénken
tudattalattimba tolakodó, de vágyott
alakjai a múltnak,
miért nem csikordul az ajtó,
lassan fordul felé a csukott szem,
felbukkannak az éjszaka foszlatából kibomló
görbületek, amint
az *akkor* viselt ruhákban,
az *akkori* mozdulatokkal
ágáltok, kértek, a levegőben hagyott
félmondatokat ismételtetitek,
a *bon mot*-ok puhán pattognak,
régi álmok vonulása
hová tűntetek, miért nem látogattok
a sűrűsödő időben, szélesre tárva az ajtó,
várom, hogy kilépjetek
a szurokká összeálló éjszakából,
és menedékre leljetek a szemhéj alatti
imbolygásban.

kép | shutterstock.com

Czilczer Olga

ARANYBÓL A KAVICS

2018-08-11 | **VERS**

Aranyból a kavics vagy csak kavicsból
az arany töprenghet Candide mit ér egy
Eldorádó az ember csak eltévedt
hullám és ahogy húrján a szél szól

meghangszerel partot és árteret
kóválygó napot guruló kereket
ma született bárányt felnőtt gyereket
aki jön aki megy és elkeveredett

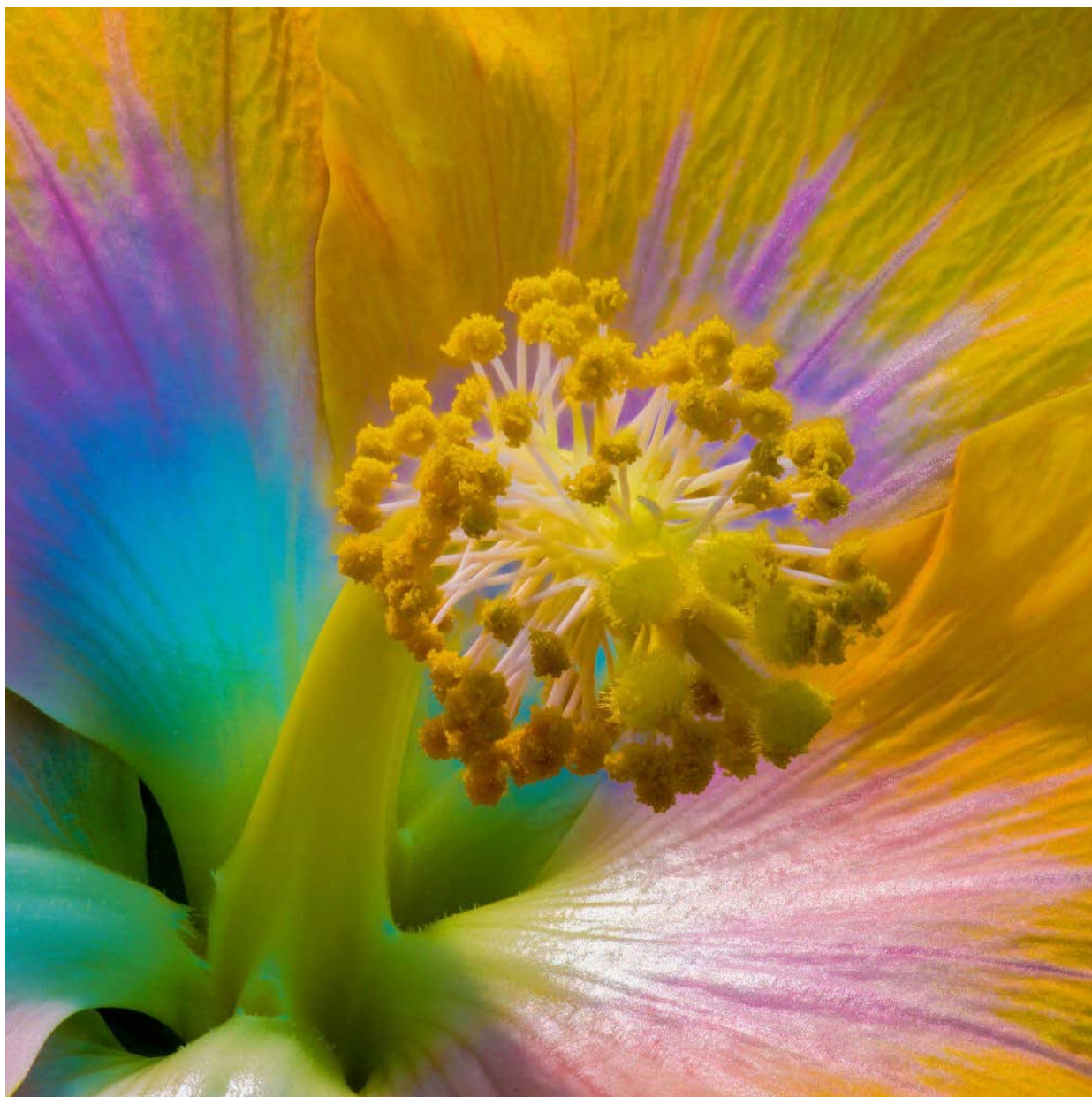
árkon-bokron át a lélek és az ész
kérdés és próbát tesz hogy mi rossz s mi jó
az *egy* mivel különb *más* mivel egész

mikor a tenger emléke is halott
mi zöld volt mára barna lett a dió-
fa is fényt koldul és lerongyolódott

kép | shutterstock.com

BELSŐ SZIVÁRVÁNY

2018-08-19 | VERS

Ott ahol kilyukadt a kék és nem volt
semmi szín hiány-pótolni semmi folt
egy fogható vagy légnemű anyag
kéznél egy szó de annyi sem akadt

a tépett ég önérzete kicsapott
harag és gyűlölet verte a habot
és az álfolyó medréből kilépett
ami szárnyak partja már csak enyészet

s „lehetett volna másként” a másik
part hol volt hol nem ide se látszik
egy fehér felhő hét szín tartománya

későn ívelő belső szivárványa
mutatta meg magát a vizek felett
miközben lassan egészen este lett

kép | shutterstock.com

Kiss Dániel

TERÁPIA

2018-08-29 | **VERS**

úgy göngyölkítik fel a lelkem idejekorán
 ha van ilyenem
ahogy az Alföldön a szénabálákat szokás

ki mint arat úgy vet

a végére
kezelhető
gurítható
lekerekített
rétegzett
átkötözött
leszek

ki mint arat úgy vet

ez egy szénakazal
vagy csak egy kazal széna
mitől ha az

ki mint arat úgy vet

van ebben valami gépiesített szcéna
ahogy békében ülünk. egymás mellett. kimért távolságban. egy kellően nagy szántón.

ki mint arat úgy vet

mégis talán felszaporodott már bensőnkben a bogár
meg kellene találnom valakimet magamból
tűt a szénakazalban

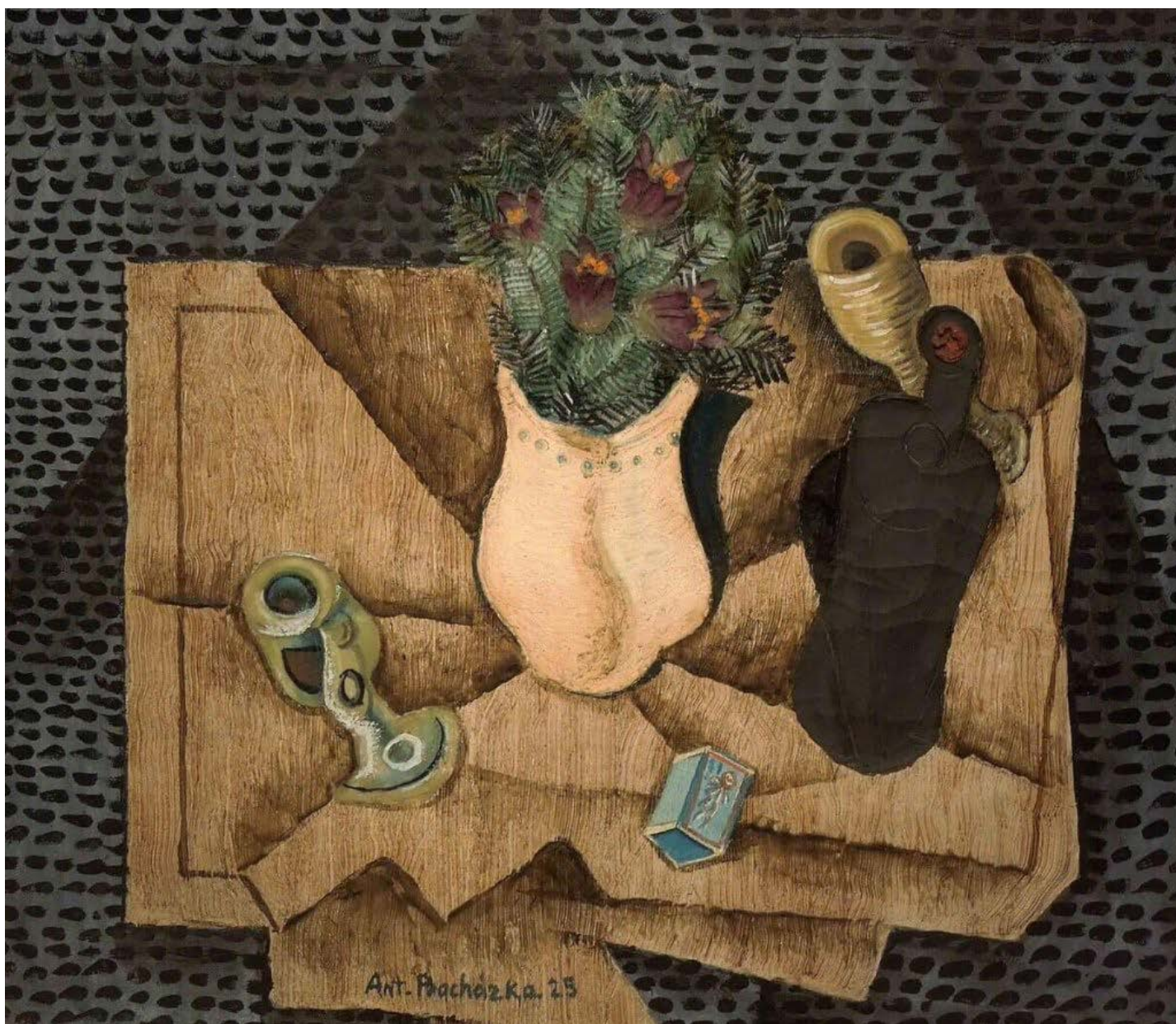
kép | shutterstock.com

Percz László

ELLENFELEKBŐL SZÖVETSÉGESEK?

BIBÓ ÉS LUKÁCS AZ ÚJBALOLDALRÓL

2018-08-01 | ESSZÉ

A cím talán kicsit csal, mindenesetre publicisztikusan túloz. A történet valóban ellenfelekről szól, akik azonban nem válnak igazi szövetségessé. Az egykori ellenfelek, a Bibó–Lukács vita valahai résztvevői, igaz, életük alkonyán, a hatvanas években egyaránt elítélő megjegyzéseket fogalmaznak meg a kortársi újbaloldarról. Nem, nem válnak szövetségessé mégsem, noha egyaránt – ha nem is egyformán – kritikus álláspontjuk valahogy mégis rokonokká teszi őket.

kritikus megjegyzések

Esszém három gondolatmenetre tagolódik. Előbb röviden az „ellenfelekről”: föl idézem Bibó 1945 őszi vitacikkének és Lukács 1946 eleji válaszának érveit, elkülönítve egymástól a vita

fölszíni-politikai és a mélyben megfogalmazódó, módszertani rétegét. Majd az újbaloldal törekvéseiről írok: utalva a hagyományokra, az ellenállás szintjeire és a politikai jellemzőkre. Végül, árnyalatnyit részletesebben a „szövetségesek” alakjáról: a kései Bibó és a kései Lukács műveiből föl idézve az újbaloldalra vonatkozó, kritikus megjegyzéseket.

(*Ellenfelek*) Az ellenfelek az 1945–46-os Bibó–Lukács vita résztvevői. A vita Bibó vitacikkéről, *A magyar demokrácia válságáról* bontakozik ki. A vitacikk Bibó első jelentős írása, országosan ismertté teszi a fiatal szerző nevét; egyébként egész életművének talán legsikerültebb, legfeszesebb szerkezetű és stilisztikailag legjobban megformált darabja. (Perecz, 2012) Folyóiratbeli megjelenése kifejezetten kalandos: kézírata már nyomdában van, amikor a kommunista kultúrpolitika képviselői a szedés rendőri leállításával – magyarán előzetes cenzúra érvényesítésével – fenyegetőznek. A folyóiratszerkesztő ellenállása nyomán kialakuló patthelyzetet épp Lukács föllépése oldja föl; ő cenzúra és elkobzás helyett vitát javasol: eszerint Bibó cikkét meg kell jelentetni, ám a megjelent cikkről nyilvános vitát kell rendezni, amelyben – magának Bibónak is válaszlehetőséget teremtve – meg lehet fogalmazni az írás kommunista kritikáját. A vitára 1946 elején kerül sor; résztvevői többségének – közöttük olyan jelentős személyiségek vannak, mint Karácsony Sándor vagy Révai József – hozzászólása csak a vita jegyzőkönyvéből, kivonatossan ismert; a nyilvános eszmecsereinek csupán egyetlen – igaz, a legjelentősebb – dokumentuma (valamint Bibó válasza) maradt fenn betűhíven: éppen Lukács György vitacikke.

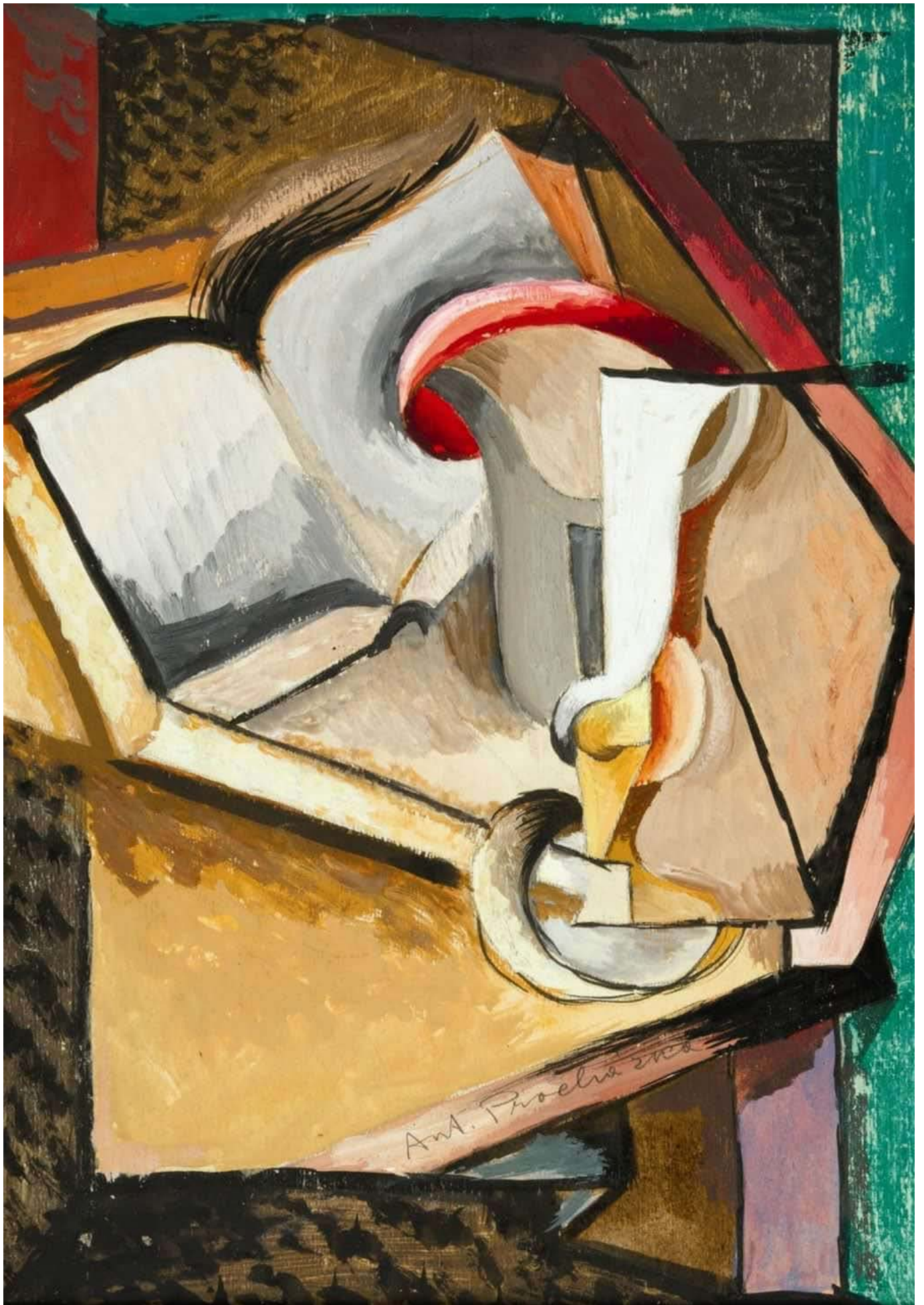
Bibó esszéje is, Lukács válasza is összetett szerkezetű szöveg: határozottan elkülöníthető benne egy felszíni és egy mélyebb réteg.

a demokrácia kiindulópontja

Bibó esszéje a fölszínen a magyar demokrácia válságáról szól: az éppen kialakuló, máris veszélyeztetett demokrácia válságának összetevőit

veszi sorra. Gondolatmenetének mélyrétege a szerző – ha nem is „politikai filozófus”, de „politikai gondolkodó” – demokráciafölfogásából következik. Bibó a demokráciát nem egyszerűen a politikai rendszer és az állami berendezkedés valamiféle sajátos formarendszerének tekinti: összehasonlíthatatlanul bonyolultabb képződményt lát benne. Érvényesüléséhez, fölfogása szerint, a politikai-jogi intézményrendszer felszíne alatt, bizonyos szociálpszichológiai és még mélyebben, meghatározott történelmi feltételekre van szükség. A demokrácia kiindulópontja Bibó szerint is a demokratikus politikai-jogi intézményrendszer: a demokrácia talán legjelentősebb magyar teoretikusa éppen itt, a vitacikkben adja meg a demokrácia legérthetőbb

formális fogalmát. A demokrácia a nép uralma, amelyben a nép meg tudja válogatni, ellenőrizheti és elkergetheti saját vezetőit. A demokratikus intézményrendszer működése azonban, teszi hozzá rögtön a második teoretikus szinten, attól a szociálpszichológiai feltételtől függ, hogy a nép lelkileg fölszabaduljon az isteni, születési vagy egyéb természetfeletti hatalmasságok lélektani nyomása alól, vagyis hogy a közösség fölismerje, a vezetők hatalma az ő beleegyezésén nyugszik. Ez a szociálpszichológiai feltétel csak meghatározott történeti körülmények között alakulhat ki – és ez a harmadik teoretikus szint –: az „emberi méltóság” „alapvető felkelése”, a valamennyi nagy demokrácia történetének kiindulópontjánál föllelhető „forradalom” történeti ténye szükséges hozzá. A demokratikus intézményrendszer mint politikai-jogi feltétel, a demokratikus – önnön méltóságának és felelősségének tudatában lévő – személyiség mint szociálpszichológiai feltétel és az emberi méltóság már bekövetkezett forradalma mint történelmi feltétel: így együtt alkotják a bibói demokráciafölfogást.

Lukács vitacikkének, „A 'demokrácia válsága' – vagy jobboldali kritikája”-nak tárgya a fősínen, hasonlóképpen, a politikai ellentét. Lukács kritikai reflexiói minden esetben kettős előfeltevésen alapulnak. Komolyan veszi a kommunista népfrempolitikát: azaz a szocializmus felé tartó, hosszú demokratikus átmenettel számol; és forradalmi helyzetet konstatál a magyar és tágabban az európai jelenben: a koalíciós pártvitákat a „ki kit győz le” harci logikájában, a meghatározó európai fejleményeket meg a szocializmus felé irányuló mozgás dinamikájában látja. A kettős előfeltevés minden esetben a Bibóéval diametrálisan ellentétes következtetésekre juttatja a filozófust: a bírálat szerzője így összességében a demokrácia „jobboldali kritikájának” bélyegzi vitapartnerét.

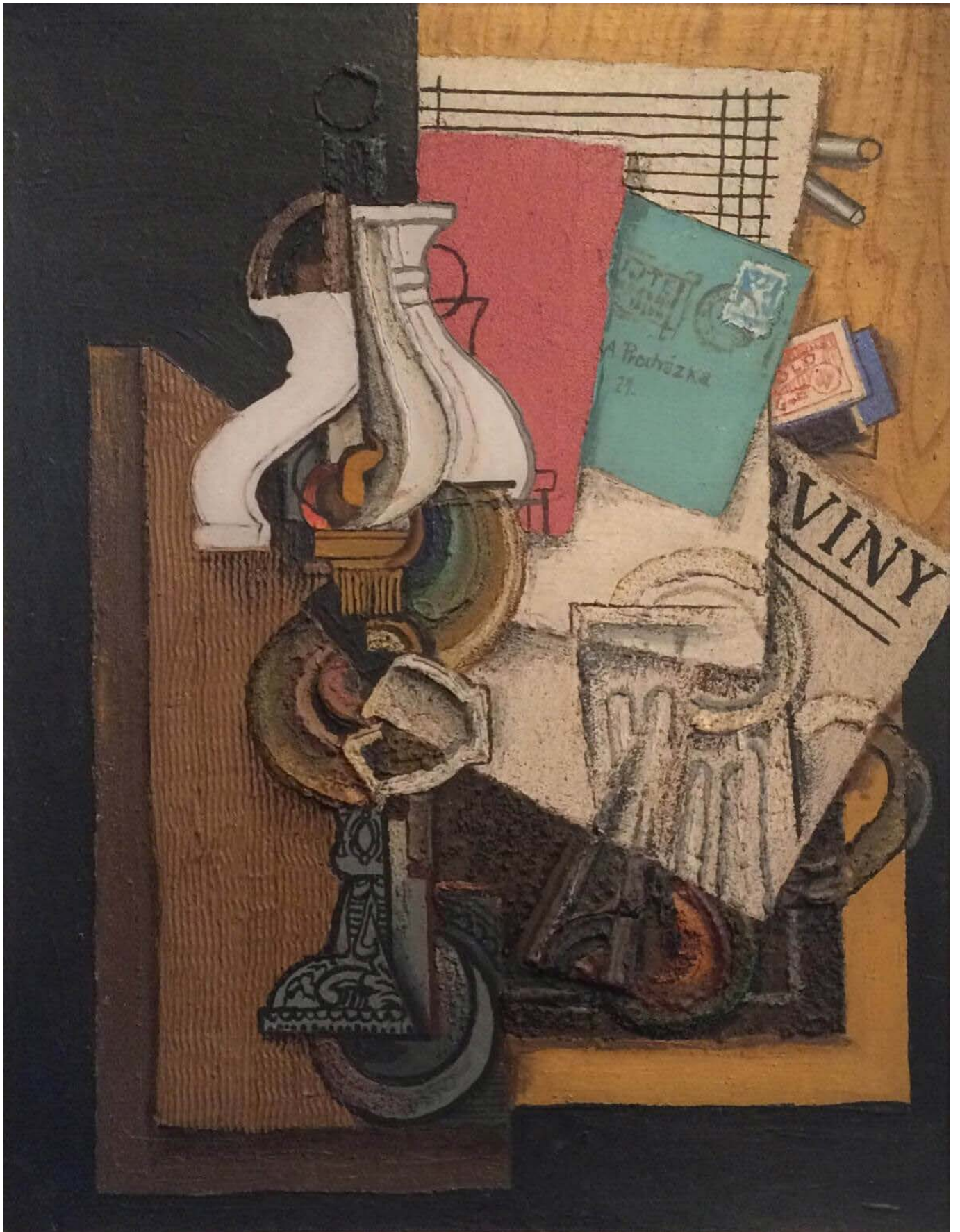
történetfilozófiai kérdés

Lukács érvelésének mélyén ugyanakkor szintén módszertani nézeteltérés fogalmazódik meg. Lukács elsősorban Bibó demokráciafogalmának társadalomlélektani

összetevőjét vitatja. (Perecz, 2013) Ellenérzései mögött valószínűleg több tényező is meghúzódik: a történelmi materializmus szemléletének hatása, a politikum-fogalom hiányai, illetve általában a pszichológiával kapcsolatos ellenszenvék. Lukács a materiális-objektív tényezőkkel szemben – ez az első, amit meg kell említeni – nyilvánvalóan lebecsüli a Bibó emlegette lélektani faktorokat. Amit itt olvasunk – noha Lukács korai és kései marxista korszakában is megőrzi a történelmi materialista frazeológiával szembeni distanciáját –, mintha a történelmi materializmus szellemét idézné: a lélektani tényezőket egyszerű derivátumnak, a pusztán felépítményi elemként fölfogott politikum nehezen megfogható lélektani aspektusának tekinti. A politikum – ez a második, ami föltűnik – különleges helyet foglal el a lukácsi életműben. Az elidegenedés közösségi visszavétele és az autenticitás kollektív megteremtése megkerülhetetlen eszközének számít. Marxista korszakának állandó meggyőződése, hogy az emberhez méltatlan viszonyok fölszámolása, és az emberhez méltó élet kialakítása csak közösségi-politikai cselekvés útján képzelhető el. Ugyanakkor az elidegenedés visszavétele és az autenticitás megteremtése valójában történetfilozófiai kérdés. A közösségi-politikai cselekvés teoretikus alapja nem valamiféle, a politikum szférájának sajátosságával számot vető, par excellence

politikai elmélet: közvetlenül maga a történetfilozófia. A többször is direkt politikai szerepet játszó, a politikai cselekvés elméletét magára vállaló Lukács számára nem létezik a politikum mint önálló létszféra. Lukács – végül, harmadszor – általában is ellenérzésekkel viseltetik a pszichológiával szemben. A politikum sajátos elmélete életműve vakfoltjának mondható, a pszichológia tudománya meg csak bíráló megjegyzések kontextusában fordul elő benne. Figyelemre méltó ugyan, hogy korai korszaka reprezentatív fogalmi hálójának meghatározó értékkategóriája a „lélek”: az autentikus lét – az „élettel” mint inautentikus léttel szembeállított – szféráját leíró fogalom. A lukácsi „lélek” azonban nem tehető a „lélektudomány” tárgyává: metafizikai és egzisztenciális jelentőségű kategória marad – metafizikailag az emberi világ szubsztanciája, egzisztenciálisan pedig az autentikus individualitás. A pszichológia mint empirikus tudomány lukácsi bírálatának éppen ez áll a középpontjában: hogy noha képtelen rá, „tudományos” magyarázatot próbál adni a „lélekre”, s ezzel csupán az emberi cselekvés determináltságának elméletét nyújtja. Ezzel függ össze mélységes idegenkedése az öncélúnak és üresnek érzett „lelkizéstől”: karakterének – minden személyes ismerőse fölemlegette – távolságtartó hidegsége. A lelki problémákkal szembeni udvarias közönye csak életének legutolsó szakaszában oldódik valamelyest.

Az 1945–1946-os demokrácia-vitában így valóban ellenfelek állnak szemben egymással: a politika sajátos gondolkodója és a politikát a történetfilozófiában föloldó filozófus. A vitázók elbeszélnek egymás mellett; a vita intellektuális lehetőségei alatt marad.

(*Újbaloldal*) Az újbaloldal jellemzéséhez a két legfontosabb magyar elemzésre támaszkodom: Weiss János kismonográfiájára és Kovács Gábor kismonográfia terjedelmű tanulmányára. Az előbbi egy előadássorozat, Weiss 68' harmincadik évfordulóján, 1998 tavaszán a Pécsi Egyetemen a Frankfurter Iskoláról és a német diákmozgalmakról tartott előadásainak lejegyzett szövegét bocsátotta közre. (Weiss, 2000) Az utóbbi egy hosszabb előadás, amelyet Kovács a magyarországi hatvanas éveket tárgyaló kutatás számára készített, a korszak magyar politikai gondolkodásának teljesítményeit nemzetközi összefüggésbe helyezve. (Kovács, 2008)

Három szempontom: az újbaloldal hagyományainak kérdése, az ellenállás szintjeinek problémája, illetve a mozgalom politikai jellemzői.

kultúrkritika és civilizációkritika

A hagyományok középpontjában a Frankfurter Iskola kritikai elmélete áll. Weiss számba veszi a német diákmozgalmakra meghatározó hatást gyakorló műveket, és arról ír, hogy a

legfontosabb szövegek között igen különböző regiszterbe tartozó munkák találhatók: Horkheimer és Adorno műve, *A felvilágosodás dialektikája*, Marcuse könyve, *Az egydimenziós ember* és Fromm esszéje, *A szeretet művészete*. *A felvilágosodás dialektikája* (1941–1944) a század legjelentősebb és legbonyolultabb bölcseleti műveinek egyike – magyar fordításának már a legelső mondatai is komoly nehézségekkel szembesítik az egyébként kompetens fordítót (Weiss, 2000, 63–65.) –, egyszerre kultúrkritikai és civilizációkritikai mű, amely hányatott megjelenése után csak évtizedek elteltével válik bestsellerré. *Az egydimenziós ember* (1964) jóval populárisabb regiszterbe sorolható munka, amely rendkívüli közvetlen hatást gyakorol a hatvannyolcasokra. *A szeretet művészete* (1956) pedig kifejezetten könnyeden megírt esszé – akár elalvás előtti olvasmánynak is ajánlható.

A hatvannyolcas ellenállás három szintje különíthető el: az egyetempolitikai elképzelések, a társadalomelméleti nézetek és a személyes kapcsolatok szintje. A diákmozgalmak kiindulópontját értelemszerűen az egyetempolitikai elképzelések képezik: ezek a felsőoktatás strukturális problémáira reflektálva az egyetemi rendszer

és az egyetemi oktatás bírálatát nyújtják. Az ezekből kinövő társadalomelméleti nézetek a késő kapitalista társadalom átfogó kritikáját fogalmazzák meg. Végül a személyes kapcsolatok szintjén a privát szféra és az intim kapcsolatok átalakításának igénye fogalmazódik meg.

Az amerikai újbaloldal kutatója által összeállított dokumentumgyűjtemény monografikus bevezető tanulmányát idézve Kovács összefoglalja (Kovács, 2008. 131–132.) az újbaloldalt ismervét, különbözőségét a történelmi elődöktől. Ezek az egyén morális forradalmát célul tűző, az élet összes területére kiterjedő nonkonformizmusban megnyilvánuló életmód-forradalom; az egyes elszigetelt tiltakozó akciókat összekapcsoló mozgalmi jelleg; a nyomásgyakorláson túllépő és a közvetlen akciót előtérbe helyező radikalizálódás; a participatív demokrácia – koherens-doktrinális ideológiát meghaladó – eszméje; szervezetileg pedig a – hagyományos baloldali pártpolitikán túllépő – decentralizáltság, a szervezeti-strukturális pluralizmus.

(Szövetségesek?) Az újbaloldalra vonatkozó kritikai megjegyzések Bibó és Lukács kései főművében is föltűnnek. Kései főművet említve azonban azonnal hozzá kell tennem, hogy a két gondolkodó esetében igen eltérő munkákról van szó.

Bibó kései főműve, az 1971–1972-ben magnóra mondott, csak halála után legépelte és megszerkesztett politikafilozófiai nagytanulmánya az „európai társadalomfejlődés értelméről”. (Bibó, 1986) A karcsú kiegészítő tanulmányával, az 1968-ból származó uchróniával (Bibó, 1990) együtt olvasandó munka nyomtatott változatban mintegy százhusz oldal. Lukács kései főműve a hatvanas években írt, háromkötetes – történeti fejezetekre, szisztematikus fejezetekre és „prolegomenára” tagolódó –, eredetileg egy szisztematikus etika bevetőjének szánt ontológia. (Lukács, 1976) Hatalmas, kiegészítő politikaelméleti vitairatával, az önmagában is százhusz oldalas demokratizálás-tanulmánnyal (Lukács, 1988) együtt értelmezendő munka mintegy ezerhétszáz oldal.

evolucionista- liberálkonzervatív

Bibó kései főműve, az európai társadalomfejlődés értelmének szentelt összefoglaló, az alapvetően antispekulatív beállítottságú gondolkodó (Perecz, 2001) filozófiai

munkája. Ebben sajátos bölcséleti alapot dolgoz ki a maga mindaddig alapvetően narratív szabadságelméletéhez. Filozófiai spekulációi, úgy tűnik, szintén hármasszerűek: antropológiaiak, történetfilozófiaiak és filozófiatörténetiek. A bibói filozófiai antropológia egyszerre „egzisztencialisztikus” és „hobbesiánus”: benne az ember különös adottsága a haláltudat, meghatározó szenvedélye a félelem. A bibói történetfilozófia evolucionista-liberálkonzervatív jellegű: az európai emberiség fejlődéstörténetét, az antik indulástól a modern fejleményekig, hatalmas vízióban ábrázolja, amelyben a két és fél évezredes európai fejlődés valamennyi fontos társadalmi-politikai-ideológiai jelensége megtalálja a maga helyét, a görög-római kezdetek, a középkori hűbériség, a polgári forradalmak meg a szocialista kísérletek egyaránt. Az antropológiai-történetfilozófiai fejtegetéseket pedig filozófiatörténeti kitérők szakítják meg, középpontban Arisztotelész, Cicero és Ágoston gondolatainak értelmezésével.

Lukács kései főműve tehát tervezett összefoglaló etikája társadalomontológiai bevezetésének készült. Erősen túlírt, mégis töredékben maradt munkaként számos motívumot görget magával. Történeti fejezetei Hartmannt, Hegelt és Marxot tárgyalják; „prolegomenája” a tanítványi kritikákra írt válaszként született. Szisztematikus fejezetei a társadalmi lét modelljét a munkában fedezik föl, a munkától a reprodukción és az ideológián keresztül jut az elidegenedésig. Intencióját tekintve társadalombölcseleti mű, ám valójában alighanem történetfilozófiai motívumok állnak a háttérben. A munkától, a munkával mélyen összefüggő, mégis deformációnak tekintett elidegenedésig ívelő gondolatmenete megejtően egyszerűre fordítható azonosításokra épül: az emberiség jövője az elidegenedés visszavételén múlik, az elidegenedés visszavételére pedig csak és kizárólag a szocializmus képes. A nagy mű mellékterméke, az akkor kéziratban maradt, magyar fordításban csak a politikai átmenet áramában megjelent demokratizálás-tanulmány szoros egységben van a főművel: a nagy ontológiai munka történetfilozófiai mondanivalóját fordítja politikai stratégiává. A tanulmány a kapitalizmus demokráciáját manipulatív pszeudodemokráciaként ábrázolja, a jövő egyetlen alternatíváját a sztálinizmussal szembeforduló, társadalmilag „demokratizált” szocializmusban látja.

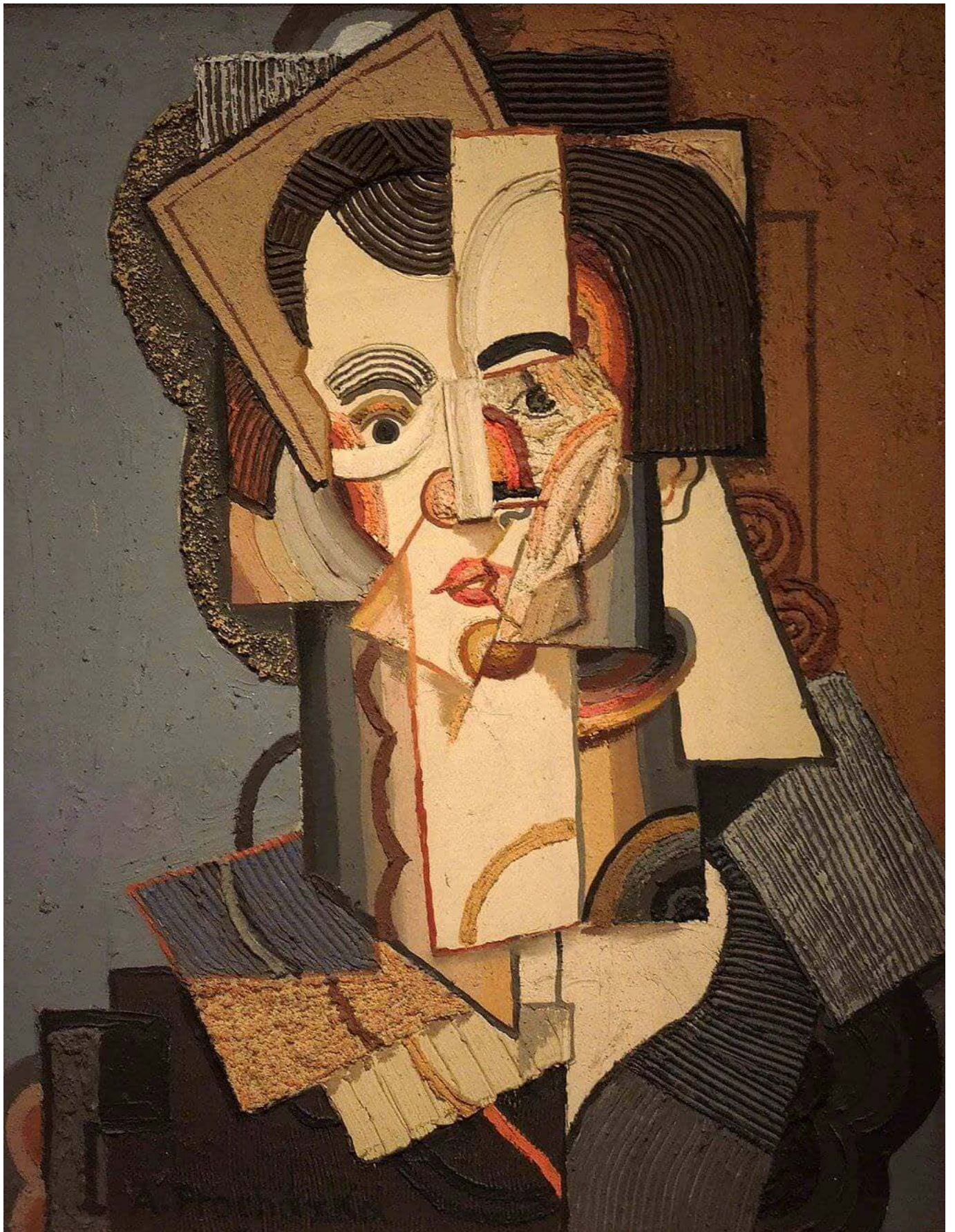
Bibó nagytanulmánya több kitérőjében is szóba hozza az újbaloldal aktuális jelenségét; fejtegetéseiből kitűnik, hogy követi a nyugati irodalmat. Leghosszabb kitérőjében alapvetően nyitottan említi az újbaloldali mozgalmak törekvéseit, a technokrácia-kritika motívumát állítva a középpontba. A szocializmus egypártrendszerének politikai funkcionáriusai és a kapitalizmus gazdasági technokratái is, úgymond, egyfajta leplezett értelmiségi diktatúrát valósítanak meg. A technokrácia elleni újbaloldali föllépés mélyen jogosult törekvés tehát, ugyanakkor éles különbséget kell tenni a diákmozgalmak nyugati és keleti megnyilvánulásai között. „Ez ellen a hamis helyzet ellen kelnek fel korunk szabadságmozgalmi, elsősorban a diákmozgalmak, mert ahogy arra Marcuse rámutatott, a munkásság szintén bizonyos fokig érdekeltté vált ebben a meglévő uralomban, az uralomnak másodosztályú hordozójává vált, tehát már nem annyira forradalmi réteg, mint amikor a teljes kisémmizettség állapotában volt. Nem véletlen, hogy ezek a diákmozgalmak Nyugaton értelmetlenek, zűrzavarosak, és helyenként a komolytalanságig gyakorlatiatlanok, keleten viszont nagyon józanok, nagyon reálisak és konkrét szabadságprogrammal teltek. Ennek az oka az, hogy Nyugaton a szabadságintézmények bizonyos fokú működése sértetlenül megvan, tehát a szabadságprogram Nyugaton az ifjúság részéről nem léphet fel a szenvedélyek akkora erejével, hiszen bizonyos dolgokban nyitott kapukat döngtet. Azt érzi, hogy a helyzet hamis, hogy egy csomó élősdit táplál a társadalom, hogy a technokraták uralma az egyes embert éppúgy megalázza, mint általában mindenféle uralom, manipulált tömeggé teszi az embereket, azonban nem látja meg az ellenfelet. Az egész fennálló hatalmi rendszer, az establishment és egyáltalán mindennemű establishment ellen hadakozik, holott társadalmi reformprogram nincs valamiféle establishment ellen.” (Bibó, 1986. 92.)

Bibó újbaloldal-kritikájának alapja tehát a szabadságintézmények léte és működése. A nyugati újbaloldal mozgalmi a létező-működő szabadságintézmények ellen fordulnak, így – minden jogos kritikai szempontjuk ellenére – aggályos törekvést és elítélendő tendenciát testesítenek meg.

megértően viszonyul

Lukácsot több tényező is arra ösztönözhetné, hogy megértően viszonyuljon az újbaloldal törekvéseihez. A vele akkor már szoros szellemi kapcsolatban, sőt, kifejezetten intim viszonyban

álló tanítványainak korabeli kísérletei nyilvánvaló szellemi rokonságban vannak a nyugati újbaloldal ideológiájával. A nyugati újbaloldal egyes képviselői pedig fölfedezik a korai marxista Lukácsot: a német diákmozgalmak legjelentősebb teoretikusa, Hans-Jürgen Krahl például a Frankfurter Iskola hagyományának ősforrásához, Korschhoz és a *Történelem és osztálytudat* Lukácsához fordul; a német diákvezetők személyesen is fölkeresik az idős magyar filozófust. (Weiss, 2000. 139–147; 155–156; 112.) Lukács ehhez képest inkább kritikusan nyilatkozik a diákmozgalmakról.

Ontológiájának, illetve demokratizálás-tanulmányának több utalása is megemlékezik az újbaloldaltól. Tanulmánya a kortársi világhelyzetet dinamikusnak értékeli; a manipuláció kapitalista rendszerének válságáról beszélve ugyanakkor egyként vitába száll a változásoktól visszariadó konzervativizmus beállítottságával és az újbaloldal akcionizmusával. „Az efféle [t. i. a korábbi évtized statikus folytonosságának megszűnése nyomán megfogalmazódó – P. L.] aggályok éppen olyan hiábavalóknak fognak bizonyulni”, írja, „mint azok az illúziók, amelyek közvetlenül ugyanabból a történelmi helyzetből fakadnak, s amelyek manapság a fiatalok és a baloldali értelmiség számottevő részének heves vágyaiban valamiféle látványos, olykor csupán happeningszerű, azonnali radikális-forradalmi fordulat képét öltik.” (Lukács, 1988.202.) *Ontológiájának* egyik gondolatmenete – hasonlóan diagnosztizálva a kortársi kapitalizmus válságjelenségeit – a diákmozgalmakra hivatkozik, és afirmatíván értékeli a felsőoktatás manipulatív szerepének kritikáját. „Nagyon jellemzők ennek a helyzetnek a szempontjából [...] a nemzetközi tömegmozgalomra növekvő diáklázadások. Itt nem elemezhetjük a követeléseik, programjaik stb. különbözőségeit és megegyező sajátosságait. De minden csak némiképpen is elfogulatlan megfigyelő világosan látja, hogy eredeti kiindulópontjuk a fiatalság szellemi-erkölcsi viszolygása a tudás manipulált munkamegosztásától, amelynek következményeképpen 'szakbarbárokká' akarták nevelni őket.” (Lukács, 1976. II. 809.) Másutt ugyanakkor az újbaloldal életmód-forradalmi törekvéseinek fontos kortársi megnyilvánulása, a feminizmus felett mond jellemző bírálatot. „Sok mai szex-mozgalom [t. i. a feminizmus – P. L.] meg akarja ugyan szabadítani a nőt a férfival való viszonyában rejlő elidegenedéstől. De az ilyen mozgalmak, a gazdasági-társadalmi elidegenedés ellen szabadságharcot folytató forradalmi munkásmozgalom ideológiai mércéjével mérve, pusztán a géprombolás szintjén, tehát tárgyilag nagyon kezdetleges szinten állnak.” (Lukács, 1976. II. 598–599.)

kezdetleges ellenállási formák

Lukács újbaloldal-bírálatának mércéje tehát a forradalmi munkásmozgalom. Az újbaloldal különféle mozgalmi – megint csak: minden esetlegesen indokolt kritika és jogosult ellenzéki

törekvés ellenére – eszerint azért nem kínálhatják a kapitalizmus valódi alternatíváját, mert az elidegenedés fölszámolására kizárólagosan képes forradalmi munkásmozgalom mércéjével mérve kezdetleges ellenállási formákat fejeznek ki.

*

Szövetségesek? Inkább csak egyaránt kritikusak – egyaránt, de nem egyformán. Ha záró gondolatomat ugyanolyan publicisztikusra fogalmaznám, mint a címet, azt mondanám: az újbaloldal Bibó számára túl sok, Lukács számára viszont túl kevés. Bibó számára túl sok a létező és működő szabadságintézmények ellen fordulása. Lukács számára ellenben túl kevés, mert nem képes elérni a kapitalizmus megdöntésére egyedül hivatott forradalmi munkásmozgalom színvonalát.

Irodalom:

Bibó István (1986): 'Az európai társadalomfejlődés értelme', in: Bibó István: *Válogatott tanulmányok: 1971-1979*, III. Budapest: Magvető, 6-123.

Bibó István (1990): 'Ha a zsinati mozgalom a 15. században győzött volna...', in: Bibó István: *Válogatott tanulmányok: 1935-1979*, IV. Budapest: Magvető, 265-282.

Kovács Gábor (2008): 'Forradalom, életmód, hatalom, kultúra: A politikai gondolkodás a hatvanas években', in: Kovács Gábor: *Az utolsó kísértés - változatok a hatalomra*, Budapest: Liget, 123-174.

Lukács György (1976): *A társadalmi lét ontológiájáról*, I-III. Fordította: Eörsi István, Budapest, Magvető.

Lukács György (1988): *A demokratizálódás jelene és jövője*, fordította: V. Meller Ágnes, Budapest: Magvető.

Perecz László (2001): 'Az antispekulatívitás jegyében: Bibó István filozófiai előföltevéseiről', in: Dénes Iván Zoltán (szerk.): *Megtalálni a szabadság rendjét. Tanulmányok Bibó István életművéről*, Budapest: Új Mandátum, 37-55.

Perecz László (2012): 'Kimért időben: Bibó István koalíciós válságelemzése', in: Dénes Iván Zoltán (szerk.): *Bibó 100: Recepciók, értelmezések, alkalmazási kísérletek* (Eszmetörténeti Könyvtár, 17), Budapest: Argumentum-Bibó István Szellemi Műhely, 98-114.

Perecz László (2013): 'Társadalomlélektan, pro és kontra: A Bibó-Lukács-vitáról', in: Perecz László: *Háttér előtt: Írások a magyar filozófia múltjáról és jelenéről*, Pozsony-Budapest: Kalligram, 101-110.

Weiss János (2000): *Tizenkét előadás a Frankfurteri Iskoláról és a diákmozgalmakról*, Budapest: Áron.

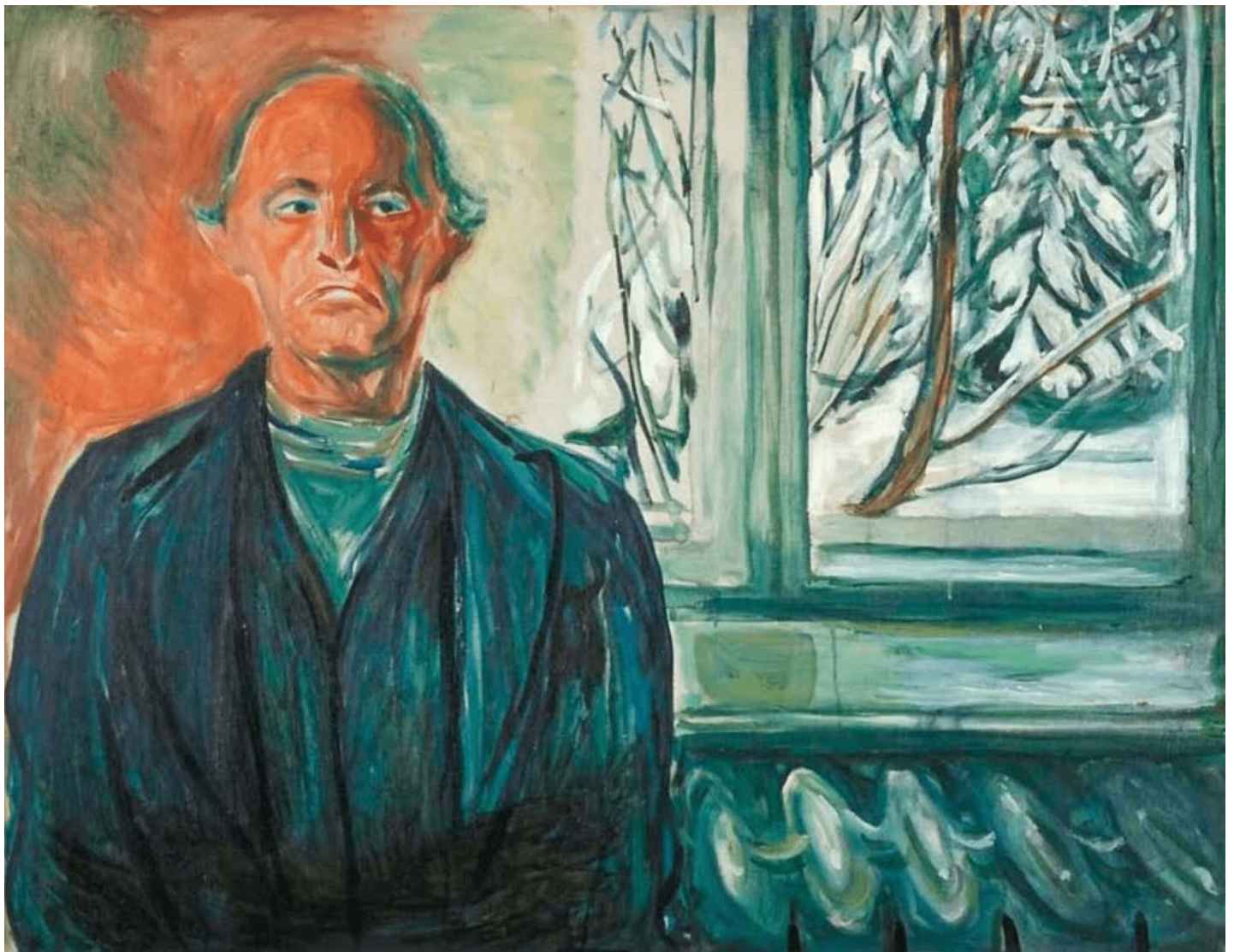
*Az esszé az MTA BTK Filozófiai Intézete által szervezett, *1968 és a magyar filozófia* című konferencián 2018. június 1-én elhangzott előadás írásba foglalt, szerkesztett változata.

kép | Antonín Procházka festményei, wikimedia.com

S. Nagy Katalin

EDVARD MUNCH KÜZDELMEI

2018-08-07 | ESSZÉ

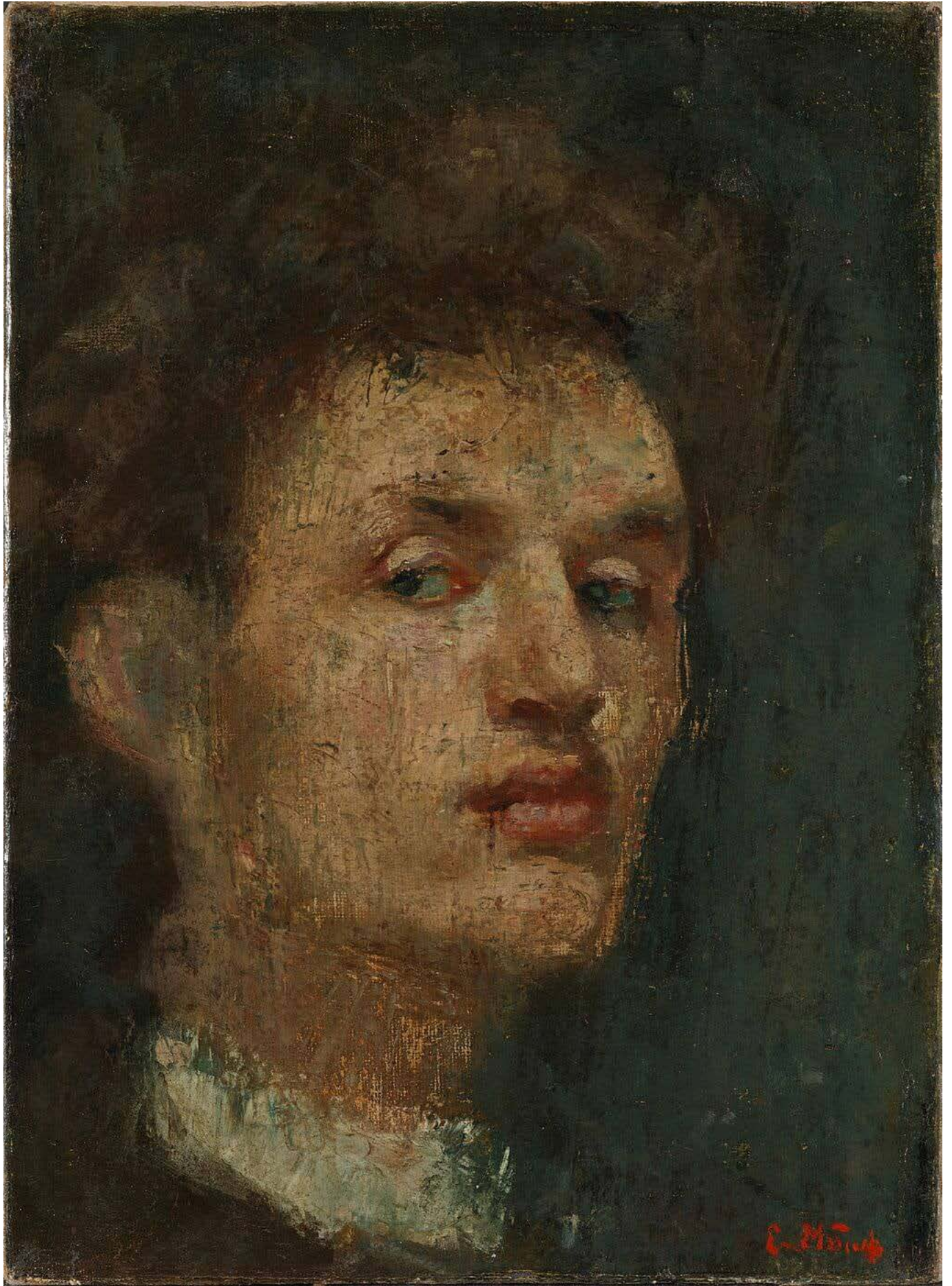

Munch, akit szokás az első expresszionista festőnek nevezni, húszévesen már mesterműveket alkotott. Ifjúkori, még naturalista felfogásban készült önarcképeitől haláláig hetven festményének és mintegy száztíz rajzának ő maga a modellje.

a halál angyalai

Anyja halálakor ötéves – akárcsak Farkas István, akinek műveit szellemi rokonság fűzi a norvég festő képeihez. Tizennégy évesen elveszíti gondoskodó nővérét. Tábori orvos, majd körzeti orvos apja összeomlik, idegrohamai miatt nem tudja nevelni öt gyermekét. „Apám temperamentuma ideges és megszállottan vallásos volt” – írja róla később Munch. Festőművész nagynénje vállalja a család ellátását, és támogatja Edvard képzőművészeti terveit. Apja mérnöknek szánja, végül mégiscsak beiratkozik a Királyi Művészeti Akadémiára. Hamarosan műtermet bérel, és részt vesz egy kiállításon. 1889-ben meghal az apja és egyik bátyja, egyik nővére pedig megőrül. Ekkor huszonhat éves. Saját megfogalmazása szerint gyerek- és ifjúkorát „a betegség, az örület és a halál angyalai vették körül”. „Gyerekkoromban mindig úgy éreztem, hogy igazságtalanul bánnak velem, anya nélkül, betegen – és a pokolban rám váró büntetés örökké a fejem fölött lebeg.” Ő maga is labilis: nikotinfüggő, alkoholproblémákkal küzd, és különféle pszichés betegségektől szenved. Képeinek visszatérő motívuma a halál, az elmúlás, a szorongás (*Halottas ágynál, Halál a betegszobában, Halott anya és a gyermek*).

Korai önarcképein még kapcsolódik a hagyományokhoz, és visszafogja szenvedélyes megnyilvánulásait. Ezek rendszerint jobbra – az európai kultúrában a jövő felé – forduló mellképek. Öltönyben, fehér ingben festi magát. Nagyon dacos, elszánt, a fájdalom és a betegségek mély ráncokat vésnek a homlokára és a szeme alá. Tekintete gyanakvó, szomorú, de ezeken a korai önportrékon nem tűnik pszichésen terheltnek. Egy szembenéző mellképén – tizenkilenc-húszéves – eltökélt kamasznak látszik, aki rendkívül komolyan veszi hivatását. Ha figyelmesebben nézzük, a boltozatos homlokon, a hosszú, egyenes orron a világító fények ellentétét, különös személyiség néz ránk vissza. Fontos képi elem a világos–sötét kontraszt, mintha előre tudná, egész életét a fény és az árnyék, siker és sikertelenség, sok öröm és sok szenvedés ellentéte, feszültsége kíséri.

Önarckép (1886)

Először 1883-ban, majd 1885-ben utazik Párizsba, rendszeresen másolja a Louvre-ban kedvenceit. Legnagyobb hatással Manet és Gauguin munkái voltak rá, az impresszionistáktól idegenkedett. 1889-ben állami ösztöndíjjal érkezik Párizsba. 1892-ben Oslo után Berlinben mutatkozik be, négy évet tölt ott. „Keményen küzd... a magányos norvég” – írják róla akkoriban. A század utolsó évtizedében rengeteget utazik Európa-szerte, 186 kiállításon szerepel (New Yorkban és Chicagóban is).

mintha hallanám a sikoltást

1893-ban Párizsban festi *A sikolyt*, legismertebb művét. Harmincéves. *A sikoly* négy változatban készült: két festmény és két pasztell, meg számos

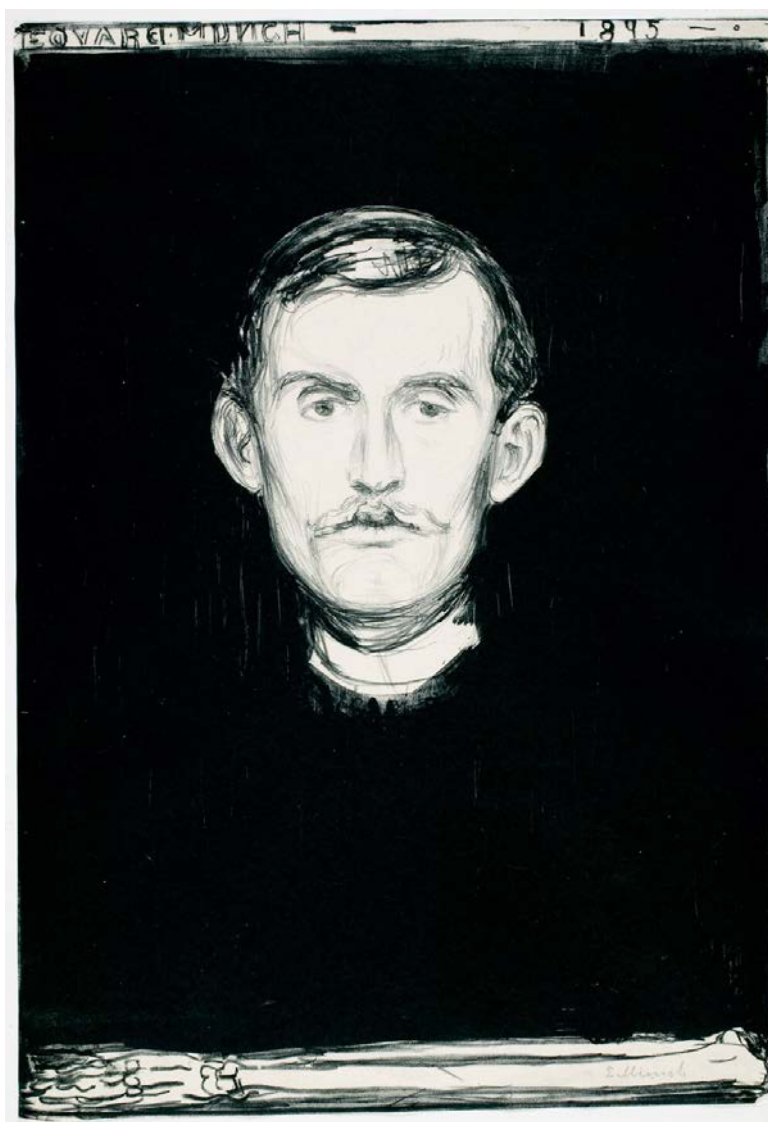
litográfia is létezik róla. *A természet sikolya* című, tizenhét éven át festett sorozatának egyik darabja. Mindegyiken halálfélelemmel teli és a középkori halálábrázolásokra utaló rémült alak látható intenzív narancssárga égbolt és az Oslo-fjord előtt. Talán ugyanaz a perui múmiafigura ihlette, amely Gauguin több festményét is, és ezeket Munch láthatta is Párizsban. Munch naplójában érzékletesen örökítette meg egy séta közbeni akusztikus élményét, amelynek hatására született a mű: „A Nap éppen lemenőben volt, amikor az ég vérvörössé változott. Úgy éreztem, egy sikoly préselődik ki a tájból, és úgy tűnt, mintha hallanám a sikoltást.” A mű a modern művészet ikonjává vált. Szecessziós vonalvezetés, expresszív, élénk színek, drámai hatás, ám a kompozíciót alkotó elemek segítségével a racionalitáson belül marad.

A 19–20. század fordulóján az európai művészetekre, gondolkodásmódra erősen hatottak az északi, skandináv képzőművészek és gondolkodók (Munch mellett Ensor, Spilliaert és Kierkegaard, Strindberg, Ibsen). Munch Párizsban, Mallarmé szalonjában kezdett érdeklődni az impresszionizmus utáni képzőművészeti és irodalmi irányzatok iránt, nyitott volt az új filozófiai gondolatokra, viláértelmezésekre. (Nietzschéről portrét is festett.) Az érzelmek, szenvedélyek, álmok, halálfélelmek kifejezését állította festészete középpontjába. Újszerűsége, különleges vonalvezetése és őszintesége támogató barátokat és nyílt támadásokat, ellenségeskedést egyaránt szerzett számára.

Önarckép cigarettával

Az 1895-ös ellentmondásokkal teli, egész alakos *Önarckép cigarettával* című képén szembefordul a nézővel, nagy szeme szinte megszólítja a ráfigyelőt. Arca és cigarettát tartó keze hangsúlyos. A kompozíció középpontjában a mellkas magasságába emelt kéz, a festő munkaeszköze, egyértelműen a szívére mutat. A sötét háttérből szinte kivilágít a rózsaszínekkel alakított arc és kéz, még rejtélyesebbé téve a diffúz hátteret, ruházatának kékjeit és a cigaretta füstjét. A képet a festő alulról világítja meg, ezzel is fokozza a titokzatosságot. Munchot nem vonzotta az okkultizmus vagy az alkímia, mint barátját és szellemi társát, August Strindberget, de hajlott a miszticizmus felé. (Berlinbe érkezésekor szinte azonnal megfestette Strindberg portróját, amelyen érzékeltette kölcsönös vonzódásuk intellektuális és lelki okait, de különbözőségeiket, eltérő karaktervonásaikat is. A korabeli szemtanúk szerint Munch egyszerűbb volt, Strindberg agyonbonyolította a szimbólumokat. Munch a portrén finoman és különböző kékekkel érzékelteti a drámaíró érzékenységét.)

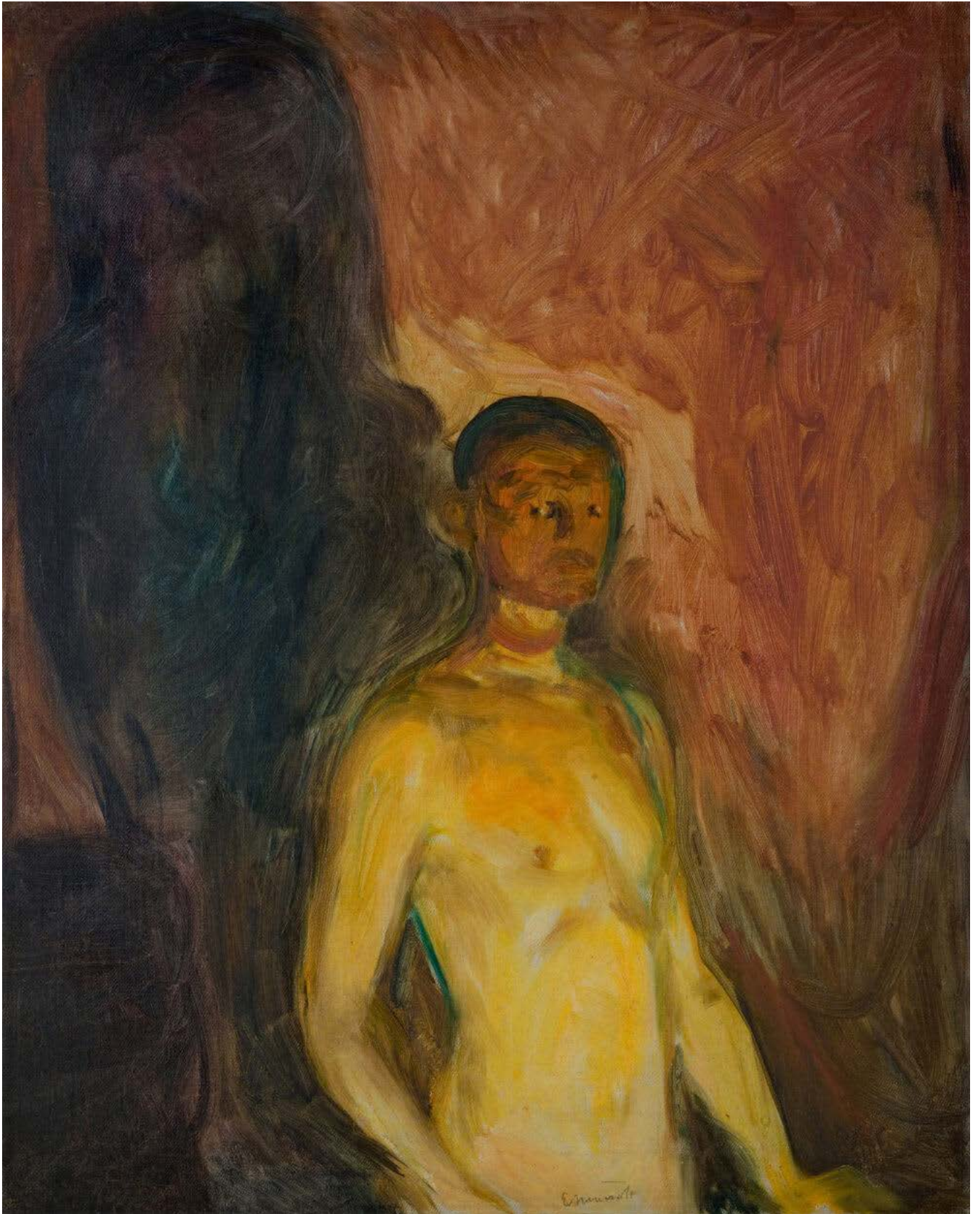
Ugyanabban az évben készül az *Önarckép csontváz karján* című litográfiája, melyen a fekete háttérből a fej és a gallér válik el élesen a sötétségtől, a kompozíció alján a vízszintesen végignyúló csontvázkar és -kézfej. Az elidegenedésélményt fejezi ki a mélyfeketéék és a szürkével tört fehérek kontrasztjával, mint élénk színű expresszionista és szimbolikus sorozatában, az *Élet, Szeretet és Halál* ciklusban. A grafika-önarckép mosolytalansága és az abszurd csontvázkar ellenére mégis erőt sugároz.

felfokozott lelkiállapot

A következő évben festett kisméretű *Önarckép* hagyományosabb az előzőeknél, de fontos intenzív festésmódja és szinte gögös magabiztossága miatt. Munch Párizsból és Berlinből gyakran hazatért, házat vásárolt egy norvég kisvárosban, Åsgårdstrandban, ahol húsz éven át minden nyáron dolgozott. Valószínűleg ez a felfokozott lelkiállapotot rögzítő kis önarckép is ott készült, talán Munch egyik viharos és boldogtalan szerelmi élményének hatására.

A kilencvenes években és a századforduló után elképesztően sokat dolgozott, miközben rengeteget utazott, intenzív szerelmi és baráti kapcsolatokat ápolt, folyamatosan szerepelt kiállításokon, igényes intellektuális és művészi programok résztvevője volt. Hiperaktivitása mellett leginkább művészetének céljaival foglalkozott, ezeket különféle írásaiban is megfogalmazta: „A művészetem valójában önkéntes vallomás és kísérlet, hogy megmagyarázzam magamnak az élethez fűződő kapcsolatomat. Egyfajta egoizmus, de folyamatosan remélem, hogy ezzel segíthetek másoknak tisztázni.”

Az 1900-as évek elején készült önarcképei közül hármat emelek ki. Ekkor már tagja egy szimbolista csoportnak, egyre több kortársa ismeri és elismeri újszerű festésmódját, magabiztos, bravúros ecsetkezelését, kompozíciós struktúráit.

Önarckép a pokolban

1903-ban festi háromnegyed alakos, meztelen testét megmutató *Önarckép a pokolban* című festményét. A háttér bal oldali sötét, gomolygó, alaktalan felülete és a jobb oldali, kicsit távolabb lévő, többféle vörösből összerakott zuhataga a középkori triptichonok, utolsó ítélet oltárképek poklait idézi. Ha csak ennek az egyetlen, álló formátumú kép háttérének a festésmódját, a széles ecsetvonásokat követjük, azonnal érthető, miért tekintették elődjüknek az expresszionista művészek. Az előtérben álló, sárgákkal alakított vékony férfitest hátat fordít ugyan a háttérben zajló, áramló, megfoghatatlan folyamatoknak, ám arcán visszatükröződnek a kavargó vörösek, és szeme tele van rémülettel, félelmekkel, kétségekkel. A háttér örvényeibe a néző hajlamos belelátani nem létező szellemlényeket, elmosódó arcokat.

önvallomás

Egész alakos kép az *Önarckép ecsetekkel*. Naplójából és leveleiből is kiderül, hogy szeretett elegánsan öltözködni, odafigyelt ruhái anyagára, minőségére. Ha nem is követte a divatot, fontos volt számára a jó megjelenés. Kis faluban született ugyan, de viszonylag jómódú polgárcsaládban, és ez meghatározó volt identitásában. Az ecsetek közül kettő is vörösben végződik, mintegy érzelmi megerősítéseként, hogy a festőeszközök a szíve felé irányulnak. „Önellenőrzések”-nek, máskor „önvallomás”-nak nevezi önarcképeit. A kiemelkedő előtér és a perspektivikus háttér, a frontalitás és a perspektíva éles ellentéte mellett különös feszültség forrása a színárnyalatokkal megmozgatott falak és padló érzelemgazdagságával szemben a szinte merev, zárt, tartózkodó arc, amelyből csak a nagy, kék szemgolyó világít.

Önarckép egy üveg borral

1906-ban festi az *Önarckép egy üveg borral* című festményét. Soványan, kissé hajlott testtartással, ölbe tett kézzel (önmagába kapaszkodik), ül a néző felé fordulva, fehér abroszos asztalnál, amelyen üres tányér, üveg pohár és bor áll. Nem néz ki a képből, inkább befelé fordul, magányosan, mintha nem is volna igazán jelen. Piros nyakkendője is veszélyt jelez, amelyet megerősít a háttérrel lezáró vörös falrész. A sarokban jobbra arc nélküli figura, előtte üres az asztal. Balra mögötte, egymásnak háttal két sötét ruhás alak, az egyik talán férfi, a másik talán nő, mindkettőnek maszkyszerű profilban látható az arca. Talán ők a pincérek, de látomásszerűek, nem tűnnek valóságos lényeknek. Az előtérben ülő festő arca gondterhelt, ugyanakkor

izzik, tüzel, már nem tudja, vagy nem akarja titkolni alkoholfüggőségét. Zaklatott, rossz lelkiállapotra utal a szaggatott ecsetmozgás, a sokféle égő narancs (a szék, amelyen ül, mintha lángokban állna), a beszűkülő zárt tér és a taszító figurák is. „A festés számomra betegség, mámor. Betegség, amitől nem akarok szabadulni, mámor, amire szükségem van” – írja naplójában, és nyilatkozza épp azokban az években, amikor közeledik egészségi állapotának összeomlása. A hideg színű asztalokat többen is „fehér ruhás koporsóknak” gondolják, melyek a fényes nyakkendővel együtt a halál metaforái. A borospohár kivételével minden reménytelenséget, elidegenedettséget sugall. A Weimarban festett nagyméretű kép is indokolja, értelmezi, hogy Munch Németországban elismert művész, kötetlen, szabad, intenzív festésmódja, expresszivitása sok fiatal képzőművészre hat. Ennek az önarcképnek is készült szénrajzos változata, érdekessége, hogy megfordította az irányokat, balra vannak az ablakok, az asztalok és az ülő festő is balra fordul.

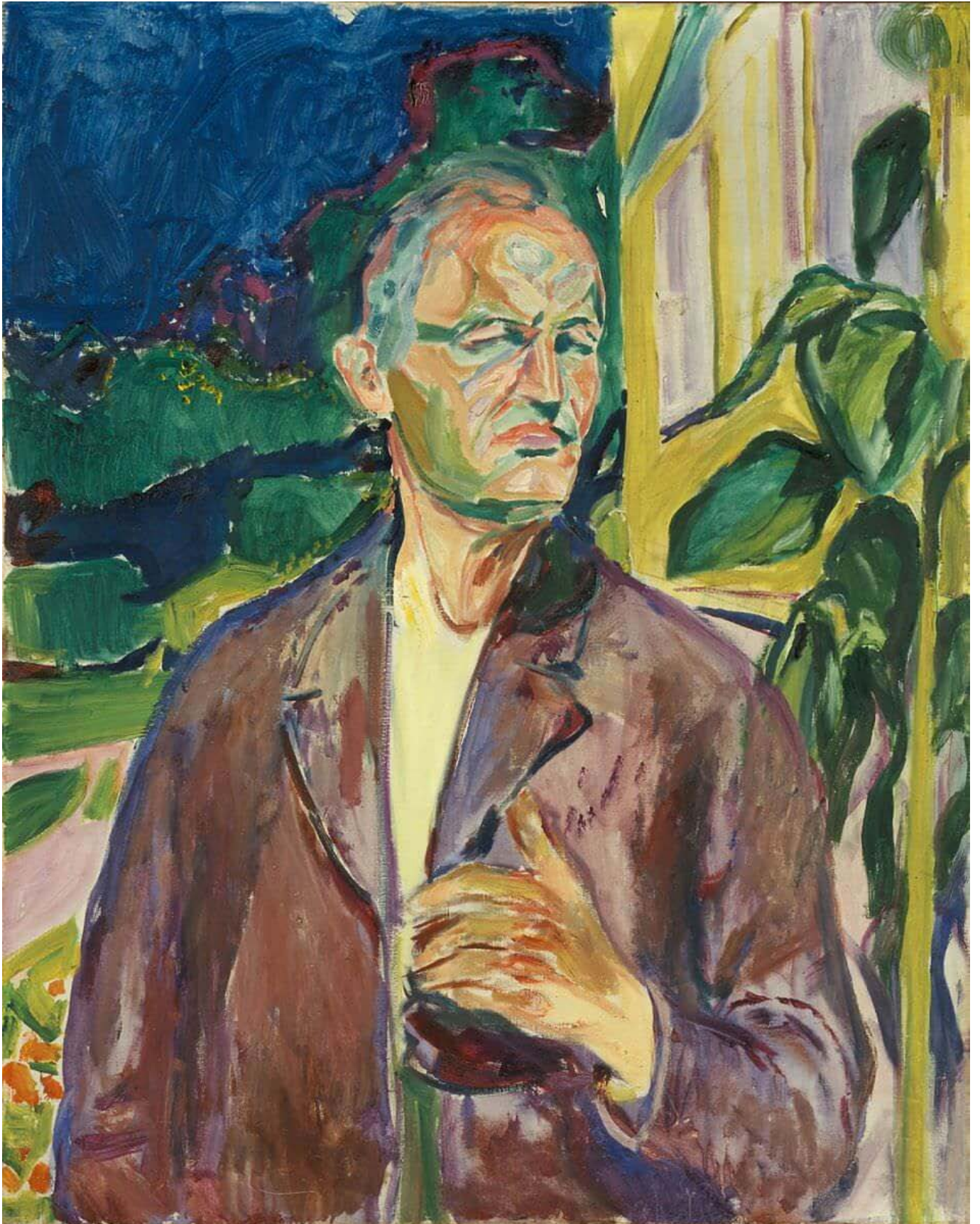
Önarckép Koppenhágában

Az *Önarckép kék ég* előtt és az *Önarckép Koppenhágában* nyíltan feltárja rossz lelkiállapotát. 1908-ban idegösszeroppanással orvoshoz fordul, és nyolc hónap alatt teljesen leszokik az ivásról, megküzd a krízisállapottal. „A betegség, az örület és halál angyalaival” – ahogy fogalmazott. Dr. Jacobs tanácsára már a kezelés alatt portrékat festett barátairól. 1909-ben letelepedett Norvégiában, Oslo közelében, Ekely nyugati peremén, szép természeti környezetben vett házat, haláláig itt dolgozott (műterme ma is látogatható). Festészete szorongásmentesebbé és színesebbé vált, a New Yorkban rendezett kiállítása után anyagi helyzete stabilizálódott.

Önarckép spanyolnátha után

1919-ben ismét legyőzte a halált, súlyos betegsége után festette az *Önarckép spanyolnátha után* című képét. Lidérces, felfokozott érzelmi állapota miatt a kompozíció szinte szétzilálódik, önmagát kísérteties árnyfigurának, szellemalaknak mutatja. A belga Léon Spilliaert, Jean Delville, Fernand Khnopff és James Ensor számos század elején festett víziójával mutat közeli rokonságot.

Önarckép a házfal előtt

Az *Önarckép Ekelyben* szokatlan módon tájképi környezet, a háttérben emeletes ház, gomolygó, színes, főleg lilás felhők. Szembenéző mellkép, valamire erősen figyel. Kezében nagy festőpalettán sokféle élénk szín. A növényeknek, főként a fának fontosabb szerep jut a háború utáni önarcképeken, talán a letelepedett, nyugodtabb életformának köszönhetően (*Önarckép a házfal előtt*, 1926, *Önarckép az üvegverandán*, 1930–1933; *Önarckép az ablak előtt*, 1940 körül). Álló és mellkép önarcképein is gyakran hangsúlyos kompozíciós szerepe van erőteljes kézfejének. Az is látszik, hogy magányos. Vannak körülötte nők, de egyedül él.

degenerált művészet

A harmincas, negyvenes években a náci hatalom 82 művét távolíttatja el a német múzeumokból sok más modern művész (Nolde, Klee, Marc, Ernst és sokan mások) alkotásaival együtt. 1937 és 1941 között a müncheni Entartete Kunst (degenerált művészet) kiállítást vándorkiállítások követik, ezeken elrettentésül szerepeltetik Edvard Munch-öt is (aki nem zsidó, ám szabadgondolkodású, expresszionista, korszerű). 1940-ben a németek betörték Norvégiába, és átvették a hatalmat. Munch akkor 76 éves, szorong, hogy a műtermében lévő képeit lefoglalják. (Szerencsére a nácik által lefoglalt műveiből 71 darabot műgyűjtők megvásároltak, és a háború után ezek is visszakerültek Norvégiába.)

Önarckép tőkehalfejjel

Időskorában festett önarcképei közül kettőt emelek ki. Az *Önarckép tőkehalfejjel* (vagy *Önarckép busafejjel*) 1940-ben készült. Már-már szürreális látvány a tányéron lévő, bőr nélküli halfej (ha nem tudnám, hogy az, inkább kecskefejnek vélném). A megöszült, idős férfi az asztal mögött ül, rátámaszkodik, egyik kezében halkés, a másikban egyszerű kés. Kinéz a képből, mintha maga is csodálkozna, mit akar enni.

halotti maszk

1940 és 1943 között festett *Az önarckép. Az óra és az ágy között* című nagyméretű olajkép pontos és riasztó látlet az öregségről. Az élet befejeződésének illúziómentes tudomásulvétele. Az óra is ezt jelzi. Az ágy üres, egyszemélyes a szobabelső. A test vékony, a fej vörös oválisa ellenére hideget áraszt. Vertikális hangsúlyok: a magas állóóra, a megnyújtott sovány test, az ajtószárnyak felfelé húzzák a tekintetet, mégis a zöldek, kékek a meghatározó színek. Nem sokkal halála előtt festette az *Önarckép csíkos pulóverben* című képet. Kisebb méretű, fekvő formátumú. Akár a halotti maszkja is lehetne. Az arc mintha nem is vastag festékből volna, hanem égetett agyagból. Balra mögötte egy arcrészletek nélküli zöld árnyfigura profilja a múlt felé, azaz balra fordulva.

1943 decemberében ekelyi házának ablakai betörték, amikor a közeli német fegyverraktárt felrobbantották. A fagyos időben megfázott, 1944 januárjában halt meg.

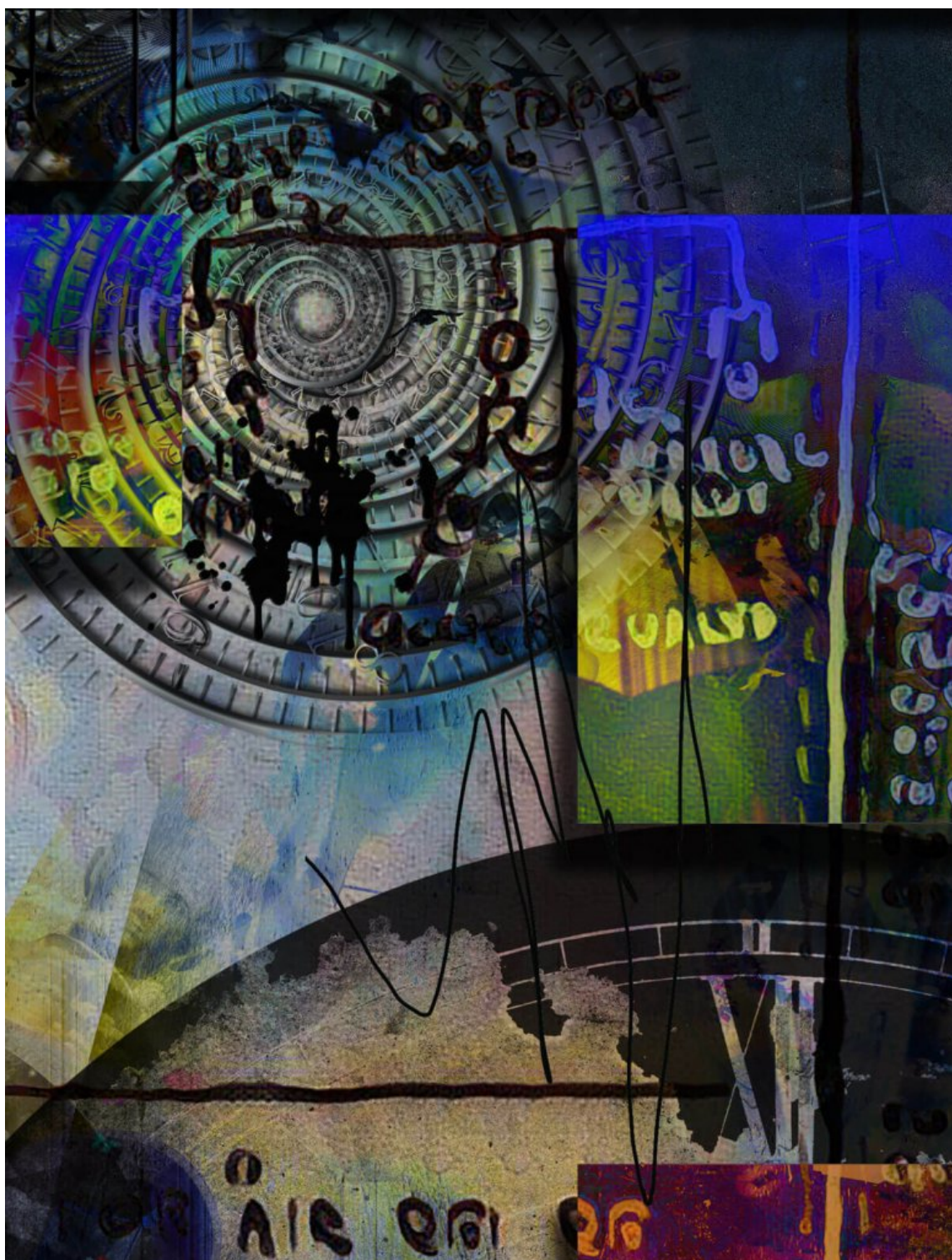
felső kép | *Önarckép a ablaknál*

Ács József

KRONOSZ TORKA

[IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT]

2018-08-14 | IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT, VERS

ha erőd fogytán
körbetekintesz
s a fejedben
mint portölcsérben szemét
és száraz levelek
régi dalocskák keringenek
legalább ne ártasd magad
ne számíts az időre
hogy bármit megold
igaz felold és eloldoz
de szorít az idő és
újra megkötöz
téged is felszámol
jobb ha elszámolsz vele
ha az időre számítasz
elszámolod és idővel
el is áshatod magad
időámításod ásító csöndjébe
idővel más nyomul
minden másként alakul
a korszakok úgy csatlakoznak mint
gégecső a gégecsőbe
nem dicsőség
kényszer hogy
csak előre
nem te haladsz
az idő nyeldekel
mert te vagy a fia
befelé vonszol
a perisztaltika
fárasztó torna
e szülőcsatorna

szül és emészt
egyidőben
menni jön és jönni megy
neki köpni nyelni egy
mi egy volt sokká lesz
elvesz és hozzád tesz
bontva épít köpülve hígít
kétarcú lény
tűpontból robbant szét hajdan
ponttá szűkül íme a fény

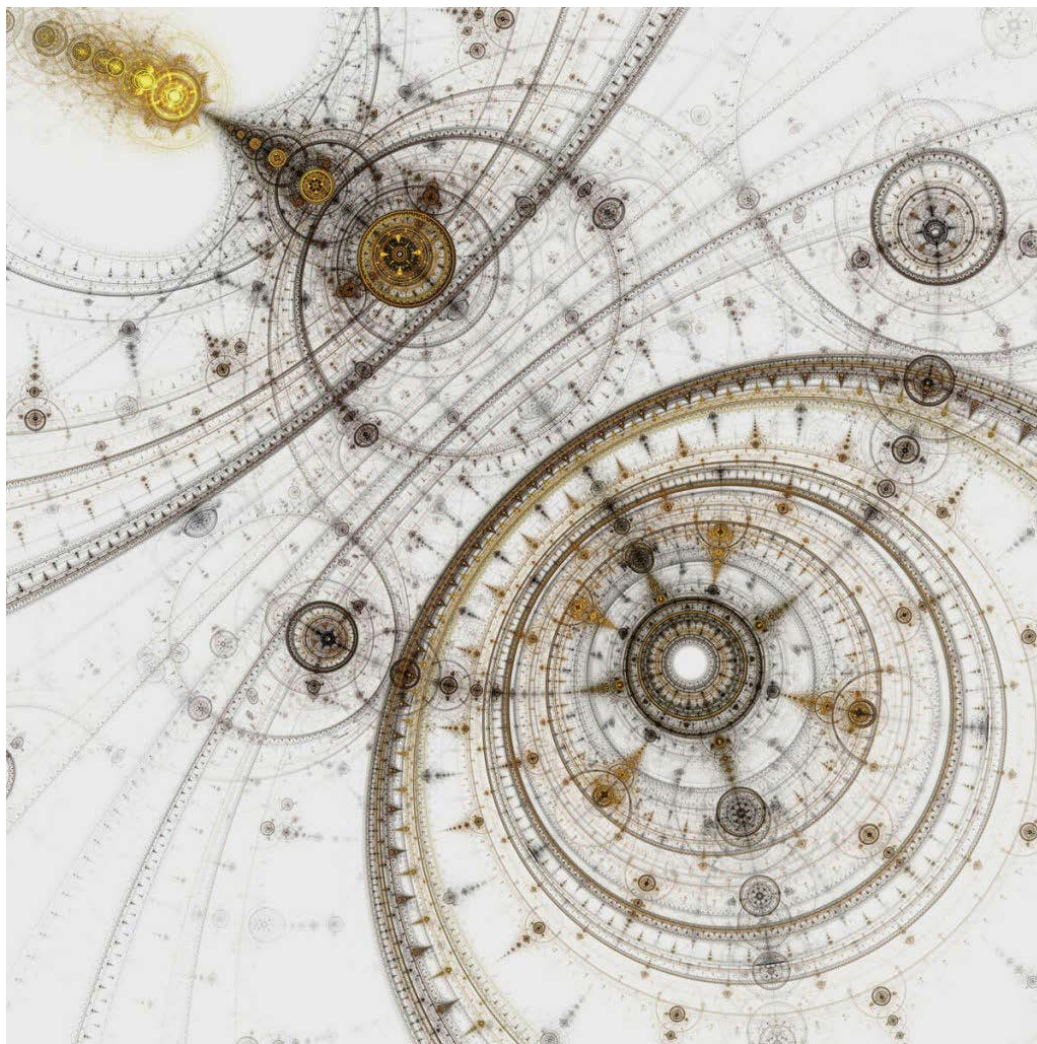
kép | shutterstock.com

Vörös István

A HOSSZÚ PERCBEN

[IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT]

2018-08-17 | IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT, VERS

– önrímes villanella –

Időszámításunk szerint,
de persze így van minden percben,
eltelt tíz év lazán megint.

Júniusban nagy szerint
elmúlt a nyár az első percben.

Időszámításunk szerint

lefogy jövőnkől már megint
másfélszer annyi minden percben.
Eltelt tíz év lazán megint?

De van azért, aki szerint
nem múlik minden egyes percben
időszámításunk szerint.

Kitanít az idő, s megint.
Órák bújnak meg egy-egy percben:
eltelt tíz év lazán megint.

De a belső érzék szerint
megtorpanunk a hosszú percben.
Időszámításunk szerint,
eltelt tíz év lazán megint.

kép | shutterstock.com

Kapitány Máté

FONATOK

[IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT]

2018-08-16 | IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT, NOVELLA

Jolánka hozta a zsírosan csillogó, menzás fémtálcát. Ahogy lépdelt, csörögtek rajta a tányérok és a poharak. Hal, sajt, tojás és rengeteg víz. Ez a mai koszt. A falon most is ott lóg a tájékoztató poszter, amit a Professor függesztett ki. Gyönyörű, csillogó, fekete hajzuhatag látszik rajta, mellette apró nyilacskákkal a hajhoz kötve ezek a

címszavak: vas, cink, kén, szelén, folsav, B6-, B12-, C-vitamin és a szlogen: „*az ápolat haj legjobb barátja*”. A Professzor valójában a gondnoknő. Nincs diplomája, de van szemüvege, ezért neveztük el így.

a hajam az indok

Jolánka végig bent marad, amíg táplálkozunk. Szemmel tart minket, de nem haragszunk rá emiatt. Ez a dolga, ezért kapja a fizetést. Különben is, ő mindig igyekszik kellemesebbé varázsolni az ittlétünket. Van, hogy még kazettás magnót is behoz, és hallgathatjuk a Lambadát, sőt, olykor a rádiót is. Én csak a rengeteg ivást utálok. Nem kívánja a szervezetem. A kajával nincs gond, az kifejezetten finom. A vedeléssel azonban nem tudok kibékülni. Már kislánykoromban is gyűlöltem, hogy folyton tukmálják rám az asszonyok a vizet, mintha valami háztáji lennék. Persze mindig volt okos indokuk, hogy miért kell kotyogásra igyam a hasamat. Így lesz szép a bőröd, így lesz kerek a melled, így lesz porhanyós a segged. Most ugyanez megy, esküszöm. Csak itt a hajam az indok. Pontosabban a hajunk. Merthogy tizenketten vagyunk a szobában.

Huszonévesek, szépek, barnabőrűek. Egyedül az Ilona töltötte be a harmincat. Éppen egy hete. Azóta megváltozott. Bezárkózott, vagy nem tudom. Morcos, és máshogy fésüli a haját, mint korábban. Az Evelin tegnap odasúgta nekem, hogy ő tudja ám, mi bántja az Ilonát, de nem mondja el nekem. Mert én még csak porbafingó vagyok. Majd rájövök úgyis, hamarosan. Igaz, ami igaz, én csak egy éve vagyok itt. Az Ilona meg éppen tíz éve.

Jutka mindig mellettem ül az asztalnál, most is csámcsogósan eszik. Rá is szólok, hogy ejmá', Jujó, hát mi vagy te, háztáji?! De a Jutka röhög rajtam, csak azért is rákapcsol, még jobban cuppog, közben meg lesi, hogy ideges vagyok-e már. Hogy lehet ilyen hangosan enni a halat? Nem pacal ez, gyerekek.

A beszállítók havonta egyszer jönnek. Őket sosem látjuk, a szobát nem hagyhatjuk el. Onnan tudjuk mégis, hogy megérkeztek, hogy benyomul hozzánk a Klárika, leülteti az éppen soron következőt a székre, és gyors mozdulatokkal leberetválja a haját. A levágott tincseket bepacsomagolja olajjal, egymáshoz fogja őket, a két véginél összegumizza, majd belecsúsztatja a simítózáras zacskóba, hogy a szállításnál véletlenül se essen baja. Klárikát nem szeretjük. Folyton kelletlen pofát vág, nem beszélget velünk, csak teszi a dolgát, és ettől olyan érzés ülni azon a széken, mintha a lelkünket is bezacskózná a végén.

van egy teljes évünk

Különbözik ugyanis a rendszer. Be vagyunk osztva az év hónapjai szerint. Én vagyok a február. Onnantól aztán, hogy elérkezik a hónapunk, és levágják a hajunkat, van egy teljes évünk, hogy újrano vesszük a sörényt. Esszük a halat meg a tojást, isszuk azt az eszelősen sok vizet, kengetjük gyógynövényes hajszesszel a szálakat, és ha az ablakon besüt a nap, odaülünk, azt' szívjuk be a D vitamint is. Így egy év alatt nagyjából tizenöt centit nő. Akkor aztán újra jön a Klárka a zacskójával.

Mind a tizenketten húszévesen kezdtünk. Mikor idehoztak, a Professor elmagyarázta nekem, hogy a hajunkat a beszállítók nagyon sokfelé viszik. Persze leginkább póthajként és parókaként használják fel, de azért cifrább dolgok is készülnek ám a fürtjeinkből. A Professor szerint ugyanis szőrkorbácsot, kötelet, függönybojtot is gyártanak belőle, de még az instant pudingporba is belekeverik dúsítóanyagként.

Némi büszkeséggel közölhetem, hogy az egész világon a mi hajunkra a második legnagyobb a kereslet. Így, ahogy mondom. A brazil lányok az elsők. Őket szinte lehetetlen legyőzni. Olyan a genetikájuk. Engem nem zavar. Megmondták nekünk, hogy ne törődjünk a brazilokkal. Legyünk csak biztosak benne, hogy gyönyörű szép hivatásunk van így is. A többi lányon is látom, átérzik munkánk jelentőségét. Csak Ilonán nem érzem már többé. Valami zajlik benne, Evelin meg bekaphatja a titkolózásával együtt, keresztbe.

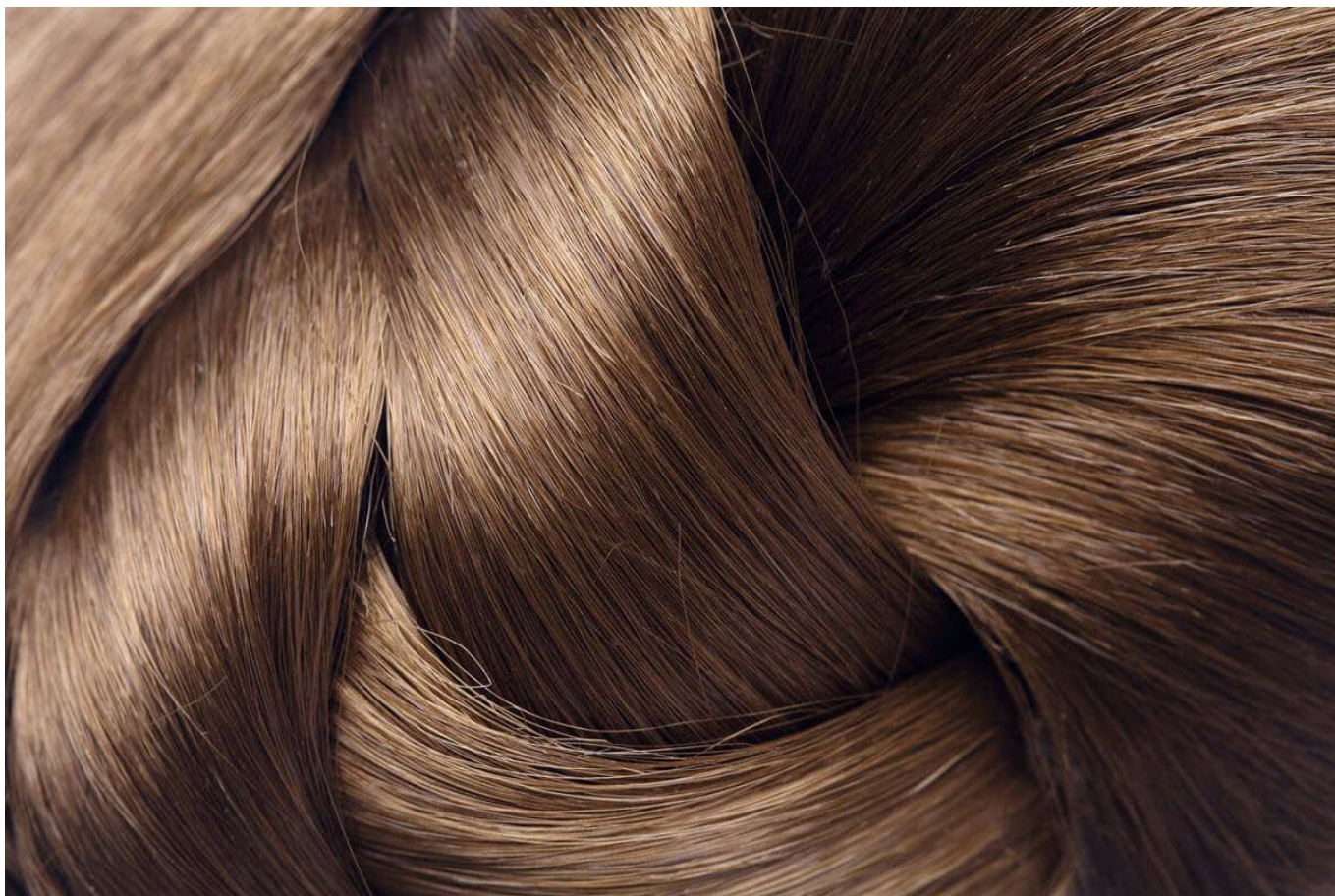
Augusztus van, az ablakon dől be a forróság. Terka a soros. A beszállítók még megvárják, amíg Terkának lefut a menzesze, mert olyankor zsírosabb kicsit a haj, csak utána küldik be a Klárikát. Terka szemérmesen somolyog a széken, az sem zavarja, hogy Klárika a nagy buzgalmában rászuszog a tarkójára. Áldott jó lélek a Terka. Ahogy nézem őket, egyszeriben feltűnik, hogy valaki engem figyel. Oldalra kapom a tekintetem. Ilona az. Mikor találkozik a pillantásunk, szomorkásan elmosolyodik, és beletúr a hajába. Ilonáé a szeptember, a következő hónapban ő ül a székbe. De az ő haja valahogy lassabban nő, mint a mienk. Talán emiatt kesereg... Bezacskózzák a Terka haját.

Éjszaka priccseken alszunk. Besüt a holdfény, de már hozzászoktunk. Elalvás előtt minden este Réka mesél nekünk, mert neki van a legkellemesebb hangja. Olyan mély és kicsit bánatos is, mint a régi színésznőknek. Legtöbbször a Holle anyót meséli. Mondjuk, sok választási lehetőségünk nincs, mert a Holle anyó-könyvön kívül még a Pókember-képregényből mesélhetne. Ezek vannak a szobában. Nagyon szeretem a Rékát hallgatni. Kicsit olyan, mintha újra a muter hangját hallanám.

ezüstös csillogás

Egy valaki horkol csak közlünk, a Dzszenifer. Mikor egyszer piszkáltuk miatta, a nagy sértettségtől dadogva magyarázta, hogy be van szűkülve az orrgaratja, úgyhogy békén lehet hagyni a jó bűdös életbe. Azóta csak Miszisz Orrgaratnak hívjuk. Éjfél van, még most is izzaszt bennünket rendesen az augusztusi devla, Miszisz Orrgarat meg úgy harákol, hogy beleremeg az üveg. Nem tudok aludni. Nem a meleg miatt. Mégcsak nem is a reszelős horkolás zavar. Ilonán gondolkodom, és nem hagy nyugodni az a segélykérő pillantása. Vagy nem is

segélykérő volt. Éppen ellenkezőleg, mintha ő akarna nekem segíteni. Halkan felkelek a priccsről, kicsit járkálok a szobában. Babrálok közben a hajammal. Mikor megtorpanok, éppen Ilona mellett találom magamat. Békésen szunyókál. Ahogy rásüt a holdfény, észreveszek valami ezüstös csillogást a hajzatában. Odahajolok, és elhűlve döbbenek rá, hogy egy ősz szál világlik ott. Ez az, nyilall belém a felismerés. Ezt takargatja Ilona, ezért fésüli másként a haját, ezért olyan kedvetlen mostanság. Guggolok mellette, ő meg hirtelen kinyitja a szemét. Úgy megrémülök, hogy még sikkantok is egyet. Ilona álmittasan tapogatózik a félsötétben, és mikor megtalálja a lábamat, nyugtatólag térdemre helyezi tenyerét. Halkan felül, kitörli szeméből az álommaradékát, aztán feláll, belém karol, és félrevon, messzebb a többiektől.

Állunk a sarokban, a többi tíz lány melle, háta emelkedik és süllyed, mint a tenger. Ilona mélyen a szemembe néz. Ide figyelj, suttogja, van egy tervem. Kicsit hátrébb lépek. Tartok a tervektől. Ilona megfogja a kezemet. Harmincéves lettem, mondja. Tudod, mit jelent ez? Tudod, mit jelent az ősz hajszál a fejemen? Eltöprengek. Nagyra tartom az Ilonát, mindig is úgy véltem, ő a legeszesebb közülünk, és nem csak a kora

miatt. Ezért nem akarok hülyeséget válaszolni. Azt, hogy öregszel?, kérdem, de közben persze érzem, hogy jó nagy baromságot mondtam. De Ilona nem sértődik meg. Ezt onnan látom, hogy olyan kedvesen mosolyog rám. Igen, azt is jelenti, súgja, de nem csak azt. Még közelebb hajol, mintha csókot akarna adni. Tudod, mi lesz itt azokkal, akik őszülni kezdenek?, búgja bele csikizősen a fülembe. Nem tudom, felelem neki.

Te még csak egy éve vagy itt, mondja Ilona, így nem láttad azokat, akiknek a helyére jöttél. Akiket kivittek a szobából. Én viszont már jó párszor láttam, hogy mi történik azokkal, akik betöltik a harmincat. Még egyszer utoljára levágják a hajukat, aztán kikísérik őket a szobából. Egy ideig azt hittem, búcsút intenek nekik, ők meg keresnek valami más megélhetést. De egyszer, amikor Júliát vitték el, én az ajtóra tapasztottam a fülemet, és hallottam, hogy sikoltozik, aztán valami berregés volt, ő meg egyszeriben elcsendesedett.

Iedarálják

Ahogy Ilona suttog a fülembe, érzem, hogy hevesebben és fagyosabban ver a szívem. Ilona újra a szemembe néz, majd lassan, jelentőségteljesen így szól: szerintem Iedarálják őket kolbásznak. Elkerekedik a szemem, majd kipukkad belőlem a nevetés. Számra szorítom a tenyeremet, hogy ne ébredjenek fel a többiek, de így még nehezebb abbahagyni ezt a testemet rázó kacagást. És én még azt hittem, Ilona a legeszesebb közülünk. Kolbásznak, Ilona?, kérdem tőle, és a könnyem is kicsordul a fojtott kuncogástól. Ilona próbál türelmes maradni, de kicsit erősebben szorítja az alkaromat. Nézd, szól szúrós pillantással, a hajunkból szőrkorbács és pudingpor lesz. Ezt elfogadod, sőt, tudom, büszke is vagy rá. Miért olyan hihetetlen gondolat hát, hogy a testünket is hasznosítani akarják? Ilona, mondom ekkor, én nem vagyok egy különösebben okos lány, ezt aláírom. De azért azt tudom, hogy ha Iedarálnának minket, abból rendőrségi ügy lenne. Akkor már rég bezárták volna ezt a helyet.

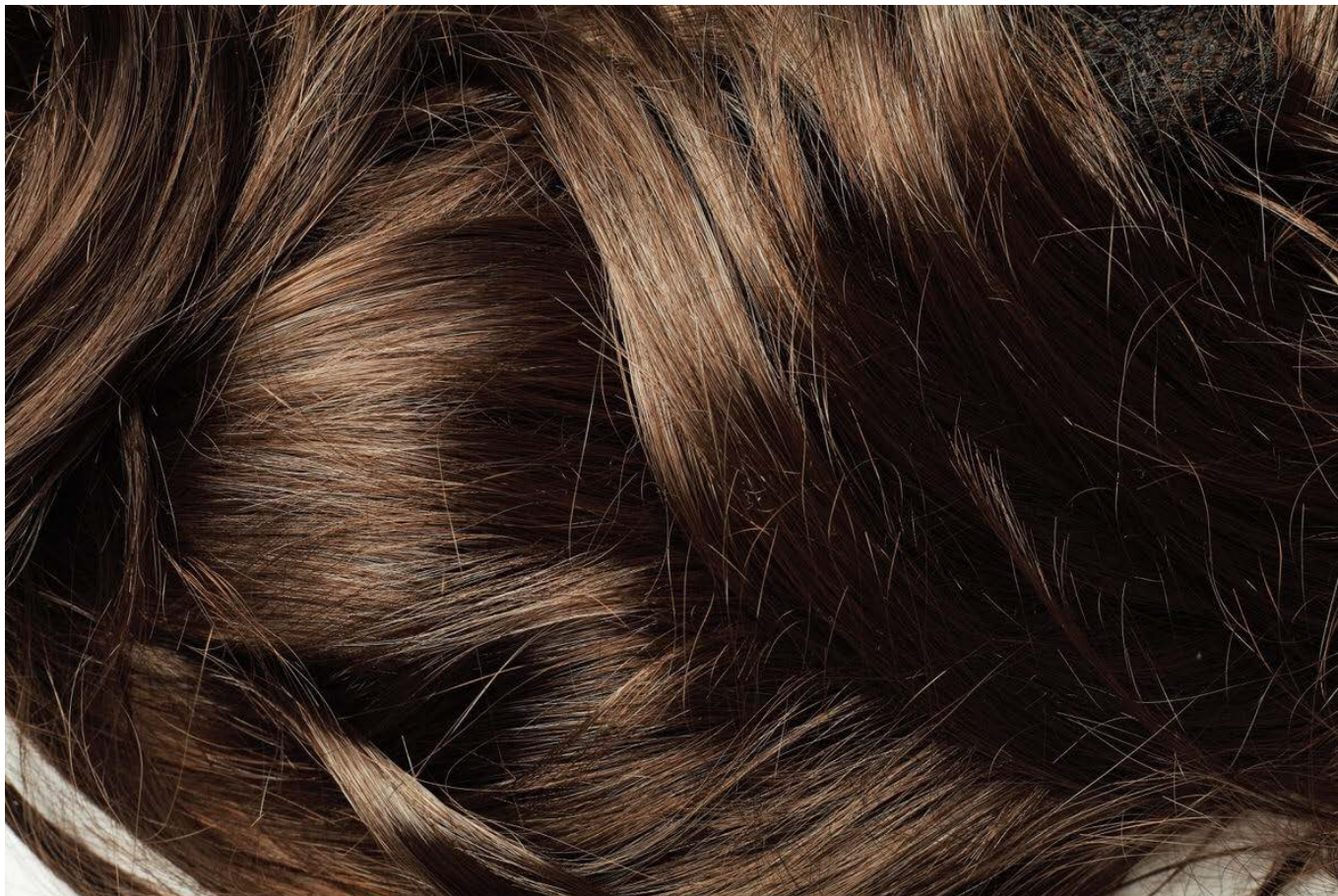
Ilona most tesz egy lépést hátrafelé. Arcára csalódottság telepszik. Sajnálom szegényt, hisz tudom, velem akarta megosztani összeesküvés-elméletét. Vigasztalni akarom, nyújtom felé a kezemet, hogy megsimogassam a haját, de ő elkapja a fejét, és legyint egyet. Visszaballag a priccséhez, lerogy rá, és összekuporodik rajta. Én csak állok sokáig. Ilona sem alszik el, máshogy veszi a levegőt. Hajnalodik már, mire én is visszafekszem. Akkor aztán elnyom végre az álom.

Eljön a szeptember. Ilona senkihez sem szól, de velem kiváltképpen mogorva. Lenke doktornő, a kapkodós Lenke doktornő, aki mindig olyan sietősen teszi a dolgát, mint aki nem kap levegőt közöttünk, no, ez a Lenke doktornő megvizsgálja, a menesz hamarosan lefut, pár nap múlva jöhet Klárika és a szállítók. Titokban figyelem Ilonát. A vágás előtti utolsó nap délelőttjén a nagycsöcsű és bamba Emőke körül téblábol, majd az ebéd után félrehúzza, és susmorog neki valamit. Szegény Ilona, talán most Emőkét próbálja beavatni az ostoba kolbászos elméletébe. Éppen Emőkét. Jó, kétségtelen, hogy Emőke a maga módján jóra való teremtés, afféle malac-szent, meleg ölelésében meg lehet pihenni, és bár sirámodra szavakkal nem felel, de meghallgat és

dünnög hozzád. Úgy látom azonban, a kolbász-ügy megfekszi Emőke paplanlelkét is, butácska rettenet ül a szemében, ahogy Ilonát hallgatja. Ilona meg észreveszi, és megkegyelmez, megsimogatja Emőke vállát, és visszavonul magányába.

szökni fog

Este van megint, lomha forróság mászik be az ablakon. Nyugtalanul forgolódom, szívem szerint ráüvölnék Miszisz Orrgaratra, hogy kezeltesse magát. Rövid pillanatokra elnyom az álom, de újra és újra felébredek. Ilona ott áll a tükrös fésülködőasztalnál, közben néhányszor hátrapillant, mint aki lebukástól tart. Kihúzza az egyik fiókot, tapogatja kicsit a felső falát, majd határozott mozdulattal leszakít róla valamit. Összetekert kötelet tart a kezében, lebontja róla a celluxot, és vállára veti. Méterekre van ugyan tőlem, de így is jól látom, hogy a kötelet csirizzel összeragasztott hajsálak alkotják. Hát ezért nőtt látszólag lassabban Ilona haja. Mindig levágott magának egy kis darabot, azokból tapasztgatta össze évekig tartó munkával ezt a jókora kötelet. Mereven bámulom Ilona minden mozdulatát. Fel ne kösse itt magát ez az eszelős! De Ilonának más terve van. Az egyik zsámolyt az ablak alá viszi, feláll rá, nyújtózkodik, majd felhúzódkodik az ablakpárkányra. A kötél egyik végét a kilincshez köti, a másikat meg kihajítja. Szökni fog. Mielőtt kimászna és leereszkedne, még utoljára visszanéz. Ismét találkozik a pillantásunk. Ilona kicsit szégyenkezve süti le szemét, aztán bátortalanul int nekem, hogy kövessem. Szökjünk meg együtt. Némán rázom a fejem. Ilona sóhajt, egyszer még búcsút int, azzal fenekét az ablakon kidugva mászni kezd lefelé a kötélen. Ilona súlyától becsukódik az ablak. A tompa döndülésre Miszisi Orrgarat abbahagyja a horkolást, hogy aztán újult elszántsággal folytassa. A kötél persze annyira nem hosszú, hogy a földig leérjen. Ilonának így is ugrania kell majd, ám a becsapódás erejéből kétségkívül elvesz valamelyest a lógázkodás. Hallom, hogy földet ért. Próbálom lehunyni a szemem, és elképzelni, ahogy nekiiramodik a világnak, amit már tíz éve nem látott. Próbálok aludni is, de aznap éjjel már nem megy.

Másnap nyílik az ajtó, lebiggyesztett ajkával benyomul hozzánk Klárrika. Kezében villog az olló, és zörög a simítózáras zacskó. Körül sem néz, katonás feszességgel kiáltja, Ilona! Rajta kívül már mindenki tudja, hogy Ilona kereket oldott. Tétova csend ül a szobában, a lányok zavartan ücsörögnek, nem értik az egészet. Miért szökött meg Ilona? Mi lesz most? Hol bujkálsz, Ilona, kiáltja Klárrika, jön a nyissz-nyassz, gyere elő! Úgy döntök, megspórolom Klárrikának, hogy tovább kelljen üvöltöznie. Ilona eltűnt, mondom. Klárrika elvörösödik. Mi az, hogy eltűnt?! Itt vannak a beszállítók! Szeptember van! Látszik Klárrikán, hogy ilyet még ő sem szagolt. Hogy keserű pályafutása során ilyen akadállyal még nem volt dolga. Úgy futtatja rajtunk tekintetét, mintha mi bújtatnánk Ilonát. Mikor belátja, hogy Ilona sehová sem rejtőzködhetett el, sarkon fordul, és kiviharzik a szobából. Az ajtót elfelejti bezárni maga mögött, így halljuk, ahogy magyarázkodik a beszállítóknak. Uraim, sajnálom, ilyen még tényleg, ilyen még sosem volt, nem is tudom, mit mondjak, igazán. Kérem, jöjjenek vissza októberben, akkor Mária a soros, benne megbízhatunk! Köszönöm a megértésüket, és még egyszer, ne haragudjanak! A szállítók felháborodva távoznak. Klárrikához ekkor a Professzor léphet oda, mert halljuk, ahogy számon kéri rajta az eseményeket. Majd

összedugják a fejüket, és eldöntik, hogy kiküldik a takarítónőt, Irént, hogy kutassa fel Ilonát, és hozza vissza. Irénke korábban a rendőrségnél dolgozott, mondja nyomatékkal a Professor.

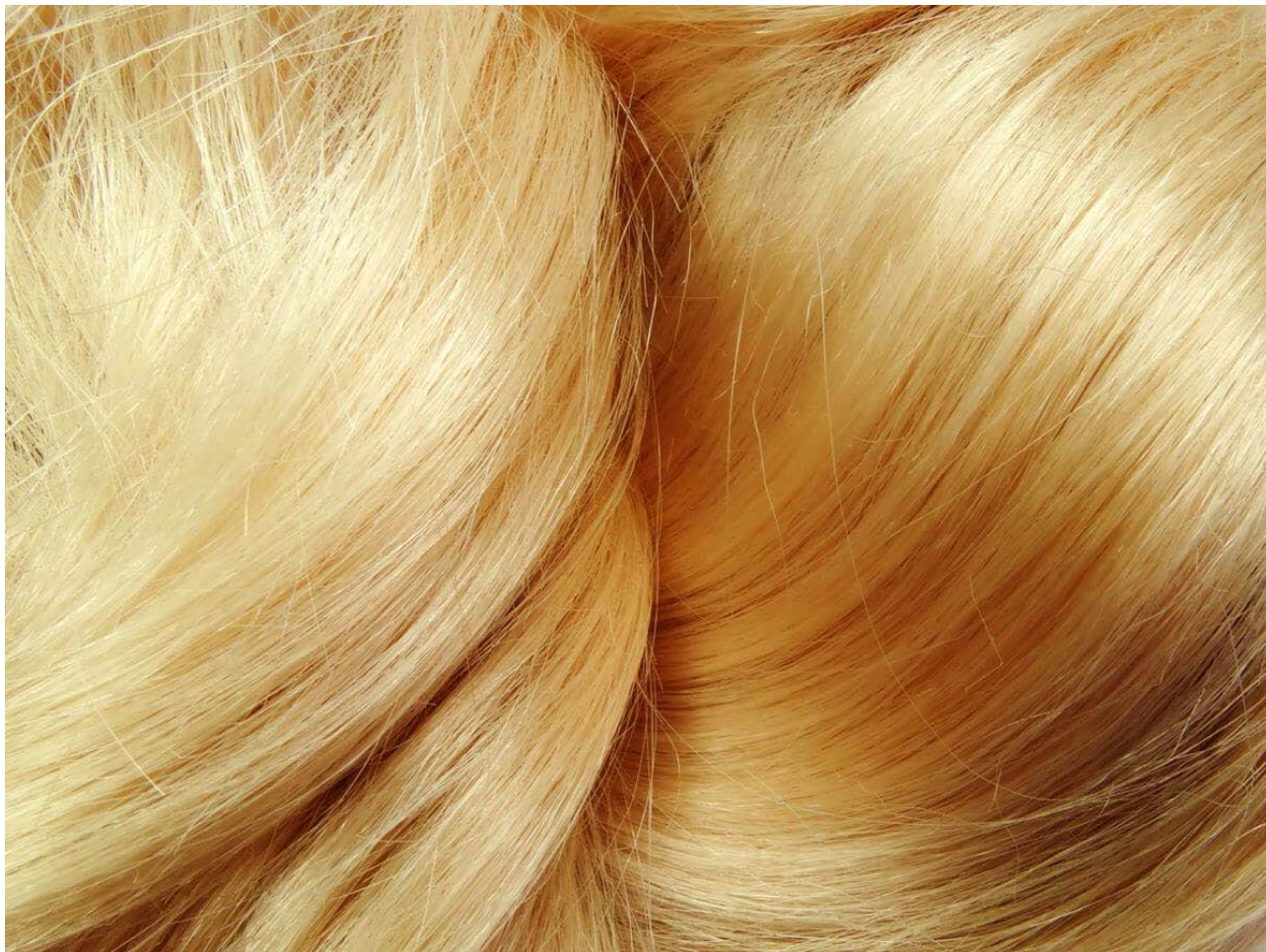
Egy-két hétig teljes a csend Ilona körül. Mi próbáljuk felvenni a fonalat, folytatni mindent ugyanúgy, mint azelőtt, de látom a lányokon, hogy ők sem tudnak túllendülni a korábbi rendszer felborulásán. Némelyikük estéknént arról puszog, hogy talán Ilona példáját kellene követnünk. Mert úgysem tudjuk lenyomni a brazilokat, akkor meg minek törjük itt magunkat.

az Ilona miatt van

Egyik nap bejön a Jolánka a zsírosan fénylő, menzás tálcával. Miután leteszi elénk a kosztot, kimegy, majd néhány perc múlva visszatér a kazettás magnóval.

Leül közénk, figyel, ahogy eszünk, és közben

bekapcsolja a rádiót. Éppen az időjárásjelentés megy. Elmondják, hogy szokatlanul forró a szeptember vége is, ilyen, meg ilyen melegrekordok dőlnek meg. Aztán jön valami beszélgetős műsor, ott is a döglesztő hőség a téma. Behívtak valami szakit, aki élő adásban próbálja nyomatni a globális felmelegedős néphülyítést, okoskodik össze-vissza, az áramlataival, meg a többi zagyvaságával. Nem tudja a szerencsétlen barom, hogy az egész az Ilona miatt van. Nem ült bele a székbe, nem zacskózták be a haját. Akkor hogyan is várhatnánk, hogy eljőjön a szeptember, meg aztán az októberi lehűlés? Nem tudja a barom, de hogyan is tudhatná, hogy az Ilona a Holle anyó, sőt mink együtt vagyunk a Holle anyó! És éppen ezért hiába vágják le októberben a Marika haját, és hiába zacskózzák be novemberben a Frida haját, a forróság csak nem múlik. Jönnek az erdőtüzek, meg a többi.

December elején visszatér közénk Ilona. Csak úgy magától. Annyira meglepődünk, de még a Professor, meg a Klárrika is, hogy le sem szidják. Kinyitják az ajtót, Ilona besétál, leül a székbe. Klárrika vicces pulykapofát vág a döbbenettől, csak akkor kapcsol, amikor a Professor meglöki a vállával. Klárrika munkához lát. Levágja tövig Ilona haját, szépen bezacskózza, az ősz szálát ügyesen kihúzza a két végén összegumizott kötegből. Ilona feláll, int nekünk, aztán a Professor kikíséri. Többet nem is látjuk viszont.

Az idő lehűl, hullni kezd odakint a hó. Januárban új lány érkezik hozzánk. Talán a véletlen műve, hogy őt is Ilonának hívják. Ártatlan tekintetű, szégyellős porbafingó. Te leszel a szeptember, igazítja el a Professor. Tessék, egyél, nyuszikám, mormogja neki a Jolánka. Eldöntöm, hogy vigyázni fogok az Ilonára. Hogy megszépítem az itt töltött napjait. És hosszú évekig be is tartom e fogadalmamat.

Idén töltöttem be a harmincat. Január vége van, mindjárt itt a február.

kép | shutterstock.com

Varga Zoltán Zsolt

JELET HAGYNI

[IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT]

2018-08-26 | IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT, NOVELLA

Egy füstös kis pince-kocsma egyik sarkába húzódtunk, Totál rögtön négy nagyfröccsöt kért, én egész este egyetlen pohár bort szopogattam. A második után erősen izzadt, szemüvege folyton lecsúszott. Heves mozdulattal vissza-visszalökte, mintha orrba verné magát.

a halálon túl

– Az embereket csak az mozgatja, hogy jelet hagyjanak maguk után. Alakoskodnak, hogy hisznek a túlvilágban, valójában jól tudják, hogy miután meghalnak, nem lesz semmi. Pontosabban a nagy bűdös, totál semmi lesz. Ezért akarnak jelet hagyni maguk után. Ez az egyetlen esélyük a halálon túli életre. Már az idősámításunk előtt 35 000 évvel is így tettek. Ismered azokat a barlangfestményeket, amik úgy keletkeztek, hogy az ősemberek körbefújták a kézfejüket festékekkel? A tudósok mindenfélét hablatyolnak, miért csinálták, de az igazság az, hogy jelet akartak hagyni maguk után. Kinek mire tellett. A fáraók kicsit túlszilázták, ha-ha-ha! – hirtelen szakadt fel belőle a röhögés, és a kocsma megdermedt.

– Neked könnyű, tele van az ország a restaurált műemlékeiddel. Mindenütt a kéznyomod.

– A fenét sem érdekli, hogy azokat a műemlékeket én restauráltam.

– Az nem számít, a fontos, hogy te tudod. Majd valaki egyszer dekódolja a jeleidet. Nálam más a helyzet: én örökségül kaptam a feladatot. Amikor haldokló apám ágya mellett ültem, megfogta a kezem – már nem volt súlya a szorításának –, és azt suttogta: „Fiam, te nem lehetsz közészerű. Neked ki kell emelkedned a tömegből. Jelet kell hagynod magad után.” Tizenhét éves voltam. Jó pár dologgal próbálkoztam. Először rajzsakkörbe jártam, annak is a szobrász tagozatára. Úgy éreztem, jól megy a fejmintázás, a mester biztatott, sőt, atyai jóbarátommá vált. De pár hónap múlva megértettem, arra kellek neki, hogy bulikba vigyem, és közelebb kerüljön a sakkör lány diákjaihoz. Hogy minél többüket megdughassa. Ott hagytam a sakkört és a szobrászkodást. Fél évig rá se néztem a hazavitt gipszportrékra, és amikor végre

előszedtem, csalódottan láttam, hogy mások, mint amire emlékeztem. Anyám sírva nézte, ahogy az udvaron ripityára töröm az öt fejet. Ma már bánom. Lehet, mégsem voltak annyira rosszak. Na, mindegy.

Felállt és mutatóujját a slicce előtt billegtetve jelezte, hogy vizelni megy. Újabb négy pohár fröccsel tért vissza. Egyet még állva felhajtott. Levette a szemüvegét, az inge aljába törölte izzadt arcát, kivillantva szőrös pocakját.

cserébe

– Aztán írással próbálkoztam. Beültem egy író-olvasó találkozóra. Érdekesnek találtam az író nevét. A beszélgetés előtt egy rádiós felolvasta néhány rövidebb novelláját. De hiszen nekem is vannak ilyen történeteim!, gondoltam. És írtam is, a gyerekkorom eseményeiből merítve. Amikor egy tucat összejött, elvittem az íróhoz. Megígérte, hogy elolvassa, és ha úgy találja, meg is szerkeszti az írásokat. Cserébe megbízásokat adott. Postára mentem, megadott címekre szállítottam a könyveit. Egy hét múlva visszakaptam a novellákat, mindegyiket felére húzta, és mindegyikhez írt új kezdő és befejező mondatot – legalább ezeknek ütni kell egy novellában, magyarázta. Keserű lett a szám íze: nem az enyéme.

Az író újabb feladatokat adott, már a személyi titkára voltam, vidéki művház igazgatókkal tárgyaltam az író-olvasó találkozóiról, régi barátait hívtam telefonon, hogy megerősítsem a postán is elküldött meghívásokat. Nem értettem, mi ez a nagy húhó az író-olvasó találkozókkal, Tibi bácsi meg elmondta, hogy ezekből él. A kiadók nem pénzzel, hanem könyvekkel fizetnek. A találkozói valóságos show-műsorok voltak, sok-sok poénnal, tettetett öngúnnal, kiszámított, jól adagolt obszcenitással. Özönlött rájuk a nép, alkalmanként 20-30 könyvet adtam el.

Aztán elolvastam egy irodalmi lapban Tibi bácsi novelláját – rólam. „Most télen, hogy sok időm volt, egy ifjú dilettáns írásait próbáltam kipofozni.” Nem írt nevet, de egyértelmű, hogy rám gondolt. Otthagytam. Jó egy évig elő se vettem a novellákat, s mikor az egyikbe beleolvastam, megdöbbsentem – másra emlékeztem. Szar volt, mint hajdani portréim. Cserépkályhában égettem el a lapokat, amikor anyám dolgozott. Ma már bánom, hogy nem tettem el, persze eredeti formájukban, mert talán nem is voltak annyira rosszak. Na, mindegy. Figyu, én már nehezen állok fel, hoznál még négy fröccsöt?

Felálltam, kinyújtóztattam megmacskásodott tagjaimat, és elbattyogtam a pulthoz. A kocsmáros gyanakodva pislogott. „Ki tudják fizetni a ceppet a végén?” Kinyitottam a pénztárcám, előhúzogattam néhány ezrest. A kocsmáros megnyugodott.

szerény óradíjért

– Miután elégettem az írásaimat, évekig jártam egy színjátszó körbe. Úgy éreztem, jó vagyok. De az egyik előadásunkról felvétel készült. Nem kellett volna

megnézni, rettenetesen hiteltelenül játszottam.

Ekkoriban egyébként segédmunkás voltam egy lakásfelújító cégnél. Téglát, sített hordtam, maltert vagy csemperagasztót kevertem, mikor mit. Munka közben folyton énekeltem a magam és a kollégáim szórakoztatására. Fő műsorszámomat, a „Hazám, hazám...” áriát, Simándyt parodizálva, naponta többször is előadtam. Az egyik helyen öreg énektanár lakott, aki az Opera korrepetitoraként ment nyugdíjba. Felajánlotta, hogy szerény óradíjért tanít. Három évig hetente kétszer jártam hozzá. Lajos bácsi biztatott, hogy hamarosan elkészülök a felvételire. Egy nap hiába csöngettem, nem nyitott ajtót. A szomszéd néni jött ki a folyosóra. „Lajos bácsi tegnap váratlanul meghalt. Szívrohama volt. Tudja, lelkecském, hogy évek óta maga az egyetlen tanítványa? Magának köszönhette, hogy nem halt éhen.”

Nem sokkal később olvastam egy hirdetést, hogy rock-zenekar keres énekest. Persze, egy neve-nincs banda. Meghallgattak, felvettek próbaidőre. De az első koncerten beégtem. Annyira izgultam, hogy folyton rosszkor léptem be, totál elszúrtam az egészet. A koncert után a frontember úgy nézett rám, mintha egy darab szar lennék, én meg behúzott farokkal eloldalogtam.

Nagy nehezen feltápáskodott és elimbolygott a fogasig, levette a táskáját, kotorászott benne. Egy kismagnóval tért vissza.

szürreális

– Ezt hallgasd meg! – Kocsis egyik Bach-koncertfelvétele szólt. Meglehetősen szürreálisan hatott abban a bűdös, füstös kocsmában, pohárcsörgés, fojtott beszélgetések és egy tuc-tuc-zene háttérzajában.

– Várj csak, mindjárt! – egy tétel közötti szünetben leállította a magnót.

– Hallottad azt a kis diszkrét köhintést? Na, az én voltam. Így hagytam magam után jelet. Valaki egyszer majd dekódolja. Nekem végül is ennyire tellett, ha-ha-ha!

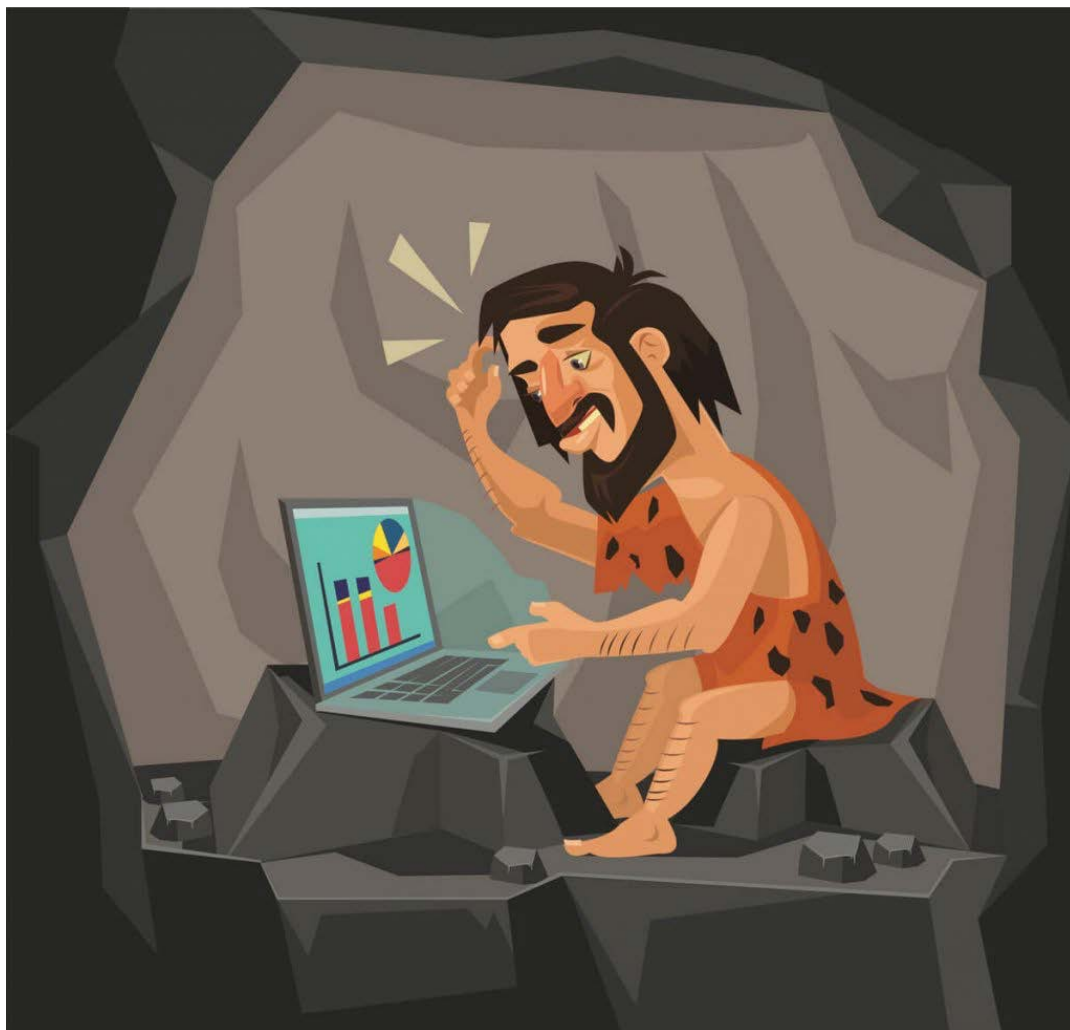
kép | shutterstock.com

Handi Péter

IDŐBEN ÉRTESÍTVE

[IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT]

2018-08-21 | IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT, VERS

A barlangban már élesztgettük a tüzet
– két kővel csiszolni tiszta örület! –,
mikor egy kétlábra álló alak
csúszott be kívülről a kőszikla alatt.
Ilyen állatot még sose láttunk,
szőr helyett testén szürke fellegek
tekerődtek, furán csavarodtak,
mellső lábával felénk nyújtott

egy sima, sápadt falevelet.

A barlangfalhoz húzódtunk mindahányan

– ez vajon mi lehet? –,

s közben markunk a baltát kereste.

A jövevény azonban barátságosan

nyitotta száját, s ahogy mi szólunk majd,

egykor, azon a nyelven

elmondta, hogy levelünk érkezett

a Kőhivataltól, melyben felszólíttatnak

a lakók, hogy keressünk más barlanghelyet,

mivel ide a bronzkor lejártával

húszemeletes felhőkarcolót építenek.

kép | shutterstock. com

Bene Zoltán

IDŐ, SZÁMÍTÁS

[IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT]

2018-08-24 | IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT, NOVELLA

Ott áll, a hatodik oldalon, feketén-fehéren: „Kéri József 46. gyalogezredbeli főhadnagynak az ellenséggel szemben tanúsított kitűnő szolgálataiért a legfelső dicsérő elismerés tudtul adatott.” Újra és újra megnézem az újság fejlécét: 1917. április 7. Mai újság. Józsit tehát a napokban részesítették a legfelső dicsérő

elismerésben. És mivel tudtára adatott, nem lehet halott. Csak már érne haza a mama, hogy a jó hírt elmondhassam neki! Addig is újra meg újra végiglapozom az újságot. Amerika belépett a háborúba, a Monarchia rögvest meg is szakított vele minden diplomáciai kapcsolatot. Vajon ez esetben Gyuri és Józsi egymás ellen fognak harcolni? Vagy tényleg úgy igaz, ahogy Schwartz úr magyarázta a napokban, és Amerikában csak annak kell menni a frontra, akinek kedve tartja? Ha így áll a helyzet, Gyuri biztosan ott marad, ahol van, abban a Boszton nevű városban, az óceán partján, azok között az állítólag istentelen magas házak között; némelyik két-háromszor olyan magas, mint a legmagasabb templomtornyok mifelénk. Höfer altábornagy szerint az olasz fronton nincs különösebb esemény, ezt írja a lap az ötödik oldalon. Ezek szerint Józsi, vagyis a főhadnagy úr korábban érdemelte ki a dicsérő elismerést, amikor még akadtak *különösebb események*. A legjobb lenne, persze, ha *különösnek* nevezhető esetek soha többé nem történnének és mindenki hazajöhetne végre. Akárhogy is, a császár, aki egyben király is, két és fél évvel ezelőttre ígérte a katonák hazatérését. Amikor nekem még nem is volt honnan hazatérnem. Mire a levelek lehullanak, erről beszélt az uralkodó, én meg arra gondoltam, mikor a levelek lehullanak, én még az utolsó évemet taposom a gimnáziumban, s jól kimaradok a dicsőségből. Igyekszem másra terelni a figyelmemet. Valahányszor a császár ígérete eszembe jut, fölbosszantom magam. Lám, azt nyomtatták ide, a hatodik oldalra, hogy „A nyári időszámítás idején is 11 órakor lesz a záróra. Budapestről telefonálja tudósítónk: A lapokkal közölték, hogy április 15-ikén túl, tehát a nyári időszámítás életbe léptetése után is 11 órakor lesz záróra.” De hogy ez mi a fenét jelenthet, azt nem magyarázza meg ebben az újságban senki. Minek a zárórája lesz 11 órakor? Mióta (érthető okokból) nem járok ki, gőzöm sincs az ilyesmiről. Nyári időszámítás, nyári időszámítás... Rémlik, mintha tavaly ilyentájt vezették volna be. Csakhogy tavaly ilyenkor nekem még egészen más volt az időszámításom. Sem nyári, sem téli, sem egyéb évszakhoz kötött. Egyedül az számított, lőnek ránk vagy sem, lőnünk kell vagy sem. Amikor meg nem kellett, főként Vaszil tizedest hallgattam, akiből úgy dőlt a szó, mint nyári zápor idején az eső az égből. Közben mintha magán kívül lett volna, teszem azt, lázroham gyötörné. Mégis összefüggő és értelmes mondatokat formált. 1872 és 1874 között (az is egy másik időszámítás, ha jobban belegondolok) az Északi-sarkon járt Payer Gyula

főhadnaggyal. Régebben olvastam erről a kalandról, az expedíció a császárról nevezte el azt a földet, amit fölfedezett azon a messzi, elképzelhetetlenül hideg vidéken. Az *Admiral Tegetthoff* nevű hajóval igyekeztek északra; Wilczek osztrák gróf és magyar főnemesek pénzelték a vállalkozást, voltaképpen olyan hiú oligarchák, akik vagyontalán áldoztak arra, hogy a térképen szerepeljen a nevük.

Az Északkeleti-átjáró után kutató osztrák–magyar expedíció messzire jutott a kásás, barátságtalan vizeken, míg a hajójuk végleg bele nem fagyott abba a cudar tengerbe, amit némelyek Jeges-tenger néven ismernek, mások Arktikus Óceánnak neveznek. Végül a jég biztosan össze is roppantotta a gőzmeghajtású szkúner (úgy emlékszem, az volt) törzsét, a kutatók pedig a jégen csúszva-mászva, aztán a nyílt vízen evezve menekültek abból a fagyott pokolból. Vaszil tizedes szerint Payer főhadnagy úrnál jobb kutyaszánhajtót nem hordott a hátán a föld, még a norvégok meg a számik is

megsüvegelnék, ha le nem fagyna a fülük a szorgos fejfedőemelgetés közepette. A bécsi hivatalnokok őt tették meg szárazföldi parancsnoknak, s ezúttal kivételesen jól döntöttek. Szárazföldet azonban jóval kevesebbszer tapodott a csapat lába, mint jéggé fagyott sós vizet – márpedig a folyékony és a szilárd tengeren egyaránt Karl Weyprecht sorhajóhadnagy volt a parancsnok, egy kitűnő tengerésztiszt. Vele sem jártak rosszul, ismerte el Vaszil tizedes, ám ő mégis a főhadnagy úrra esküdött, hiszen mellette járta be a császárról elnevezett szigeteket, amiket az Északkeleti-átjáró helyett fedeztek föl; legalábbis azokat a részeit, amelyeket föl tudtak mérni. Váltig állította, hogy látták és érezték is az Északi-sarkot, ahol az iránytű, bármerre fordulsz, mindig délnek mutat, és a szél is kizárólag dél felől és dél felé fúj. Bár én az újságokban azt olvastam, hogy az iránytű a pólusokon nem mutat semerre hosszabb ideig, inkább egyszerűen megzavarodik, meg azt, hogy az osztrák–magyar északi-sarkvidéki expedíció nem sokkal jutott túl a 82. szélességi fokon, egy percre nem vitatkoztam Vaszil tizedessel, főleg, hogy meg se hallotta volna, amit mondok, mert amikor jeges utazásáról beszélt, a szeme is fönnakadt, akár a holdkórósoknak. Sokat regélt arról, miként feszültek neki a szántalpakra eszkábált csónakoknak, hogyan húzták a kutyákkal együtt a befagyott tengeren, majd a Ferenc József-földön ezeket a súlyos, ormóttan, tonnányi málhával megpakolt testeket, s hogy mennyire más az a jég, mint amit mi ismerünk, mennyivel kevésbé csúszik; elmesélte, miként lőtték le a nagy fehér medvéket, amiknek a húsa nem igazán finom, sőt, nyugodtan lehet rossznak nevezni, mivel szíjas és száraz, viszont a közel két esztendő alatt, amit a jégen töltöttek, az egyetlen friss húst jelentették ezek a hatalmas, vérszomjas ragadozók, mert fókát ők bizony nem tudtak fogni, ahhoz grönlendi eszkimónak kell születni, bár ő abban sem biztos, hogy igazán léteznek azok a teremtmények, hiszen már a sámik is olyanok, mintha nem is az emberi nemhez tartoznának, s az eszkimók állítólag még náluk is furcsábbak és állatiasabbak. A norvég jégmesterük, aki a jegesedő tengeren navigálta őket, dolgozott együtt velük, ő mesélt róluk, ám a norvég jégmester rosszul beszélt németül, félre is érthették, amit karattyolt.

Azt is elmesélte Vaszil tizedes vagy százszor, miközben a lövészárokban vagy egy kavernában gunnyasztottunk, hogy mire véget ért az utazás, minden kutya meghalt, mindegyik. Szerencsétlen ebek, ezt nyöszörögte néha órákig, kivált azután, hogy a taljánok éjszakánként szöges fustélyokkal leptek meg bennünket, s olyan vad birkózásra kényszerítettek mindannyiunkat, mintha farkasverembe, ezer kiéheztetett farkas közé vetették volna az egész századot. Vaszil tizedes olyankor átalakult, az ősz hajú, törékeny öregember pontos ütésekkel védekezett, még pontosabbakkal támadott, két taljánnak törte ki a nyakát, kettőt meg úgy leütött, hogy később alig bírtuk őket magukhoz téríteni és kikérdezni. Azt állította, az orosz bálnavadászoktól tanult meg ilyen nagyszerűen verekedni. Azt is, hogy örvendezik, amiért arra az időre, amire neki is jönnie kellett, már ide kerültek a negyvenhatosok, délre, mert ő az oroszok ellen nem szívesen harcolt volna, végtére is azok mentették meg Novaja Zemljánál az expedíciót, amikor nagy nehezen, iszonyatos szenvedések árán átvergődtek a jégen, s dél felé eveztek vadul a csónakokban, amiket korábban

szánként cibáltak maguk után. A cár menlevelét lobogtatták a muszkáknak, bár anélkül is segítettek volna ezek a fagytól pirosra csípett arcú, vodkapárát lehelő, tagbaszakadt férfiak, arra mérget venne. (Az ő időszámításuk is más, bálnavadászszezontól bálnavadászszezoniig tart.) Alig akad köztük olyan, aki egyszer-kétszer, akár többször is be nem fagyott volna a jégbe egy-két télre, alig akad köztük olyan, akinek nem fagyott le orra, ujja, füle. Némelyik Izlandtól nyugatra is járt már vadászni, a kanadai partoknál, amerikai hajókra szegődve, s azt mesélték Vaszil tizedesnek meg a társainak, ott még nehezebb minden, mert több a szárazföld, több a jéghegy, a torlódás, ráadásul bolondabbak az áramlatok. Az Északnyugati-átjáró több áldozatot követelt, mint az Északkeleti, ezt Payer főhadnagy úr is elismerte, már festő korában, Párizsban, ahol Vaszil tizedes egy egész éjszakát átvitt vele 1901-ben, gyilkos abszintot vedeltek, kísérőnek burgundit. Payer festőként kereste a kenyerét, miután fölfedezőként elfeledték, eredményeit megkérdőjelezték, őt magát háttérbe szorították. A idő, számításom szerint nem a kiváló embereknek dolgozik, motyogta Vaszil tizedes fülébe azon az örült éjszakán Payer, egykori főhadnagy és fölfedező, hajdani kiváló kutyasánhajtó. Mert ez ilyen, ez a világ ilyen, csattant föl a tizedes a lövészárokból. Innentől, valahányszor idáig eljutott, Vaszil tizedes már képtelen volt uralni a szavait, amelyek nemsokára szitkokba és káromlásokba torkolltak, kiváltképpen, ha újra támadtak a taljánok, akár fustéllyal az éj leple alatt, akár ágyúkkal lövetve minket, akik a nyomorult kőbe vájtunk szűkös árkokat meg bűzös lyukakat, hogy védekezzünk a tűzérés pusztítása ellen, ennek ellenére úgy hullottunk, mint ősszel a legyek. Azon a reggelen, amikor nem a kemény sziklán, hanem egy puha ágyban magamhoz tértem, hirtelen nem tudtam volna megmondani, vajon álmodtam-e mindazt, aminek a lenyomata zavaros képek gyanánt a fejemben kavargott, vagy valóban átéltem. Ma már tudom, hogy csupán álmomban jártam a jéggé fagyott tengeren, álmomban küszködtem a széllel kavicsos, kopár szigeteken, menekültem fehér medvék elől jégtüskék között, s mire egy fölfordított csónak alatt menedékre leltem, lefagyott ujjaim úgy lógtak a kezemről, akárha virslik lettek volna, skorbuttól gyöngült fogaim kipotyogtak a lábam elé a hóba, hiába kerestem, többé nem találtam őket, a hajam alól vér szivárgott és mind a két lábfejem fekete volt a fagytól, fekete, akár a sarki éjszaka, amikor nem villózik az aurora borealis, amiről oly sokat áradozott Vaszil tizedes, mikor a taljánok hagytak rá

neki időt és energiát. Megnyugodtam, mikor kitapogattam minden ujjamat, s a nyelvemmel a fogaimat is éreztem a számban. A lábak hibáztak egyedül, ezt észre kellettennem, térdtől lefelé egyet sem találtam belőlük, azóta sincsenek sehol, elképzelni sem tudom, mit csináltak velük, miután lenyiszálták rólam mind a kettőt. Mostanában egy székből ülök álló nap, haszontalan kripli, s abban reménykedem, a bátyám, Józsi, a mi főhadnagyunk saját lábán tér majd haza. De addig is várom az anyánkat, meg akarom neki mutatni, hogy ott áll, a hatodik oldalon, feketén-fehéren: „Kéri József 46. gyalogezredbeli főhadnagynak az ellenséggel szemben tanúsított kitűnő szolgálataiért a legfelső dicsérő elismerés tudtul adatott.” Újra és újra megnézem az újság fejlécét: 1917. április 7. Mai újság. Józsit tehát a napokban részesítették a legfelső dicsérő elismerésben. És mivel tudtára adatott, nem lehet halott. Nem úgy, mint Vaszil tizedes, aki túlélte a jeget, a sötétséget, a nagy fehér medvéket, a Ferenc József-föld gyilkos ridegségét, de nem kerülhette el a becsapódó ágyúlövedékek pusztítását. A hadnagy úr váltig állította, hogy ugyanaz a darab vas ölte meg, amelyik a lábamat szétroncsolta. Maga járt jobban, zászlós, paskolta a karomat, a tizedesnek kettészelte a fejét az a repesz. Ráhagytam. Higgye ezt. És a fene tudja, talán tényleg jobban jártam, talán jobb így, láb nélkül élni, mint sehogy. Mindenesetre számomra nem a nyárral kezdődik új időszámítás, az egyszer biztos.

*

Az orosz kormány feladja háborús programját, ez a legfontosabb hír, ezzel kezdődik a mai újság. Meg azzal, hogy Anglia helyteleníti a cár detronizálását és biztosítékokat követel. És hogy az orosz munkások és katonák tanácsa egyértelműen a béke mellett foglal állást. A hetedik oldalon azt olvasom, „A főispán úr sürgönye folytán fölhívjuk a cs. és kir. 3. huszárezred pótszázadától szabadságolt legénységet, hogy azonnal vonuljon be. Katonai ügyosztály.” A harmadikon nagy csata folyik Arrasnál, és Höfer altábornagy szerint a keleti és az olasz hadszíntéren még mindig nem történt különösebb esemény. A hivatalos értesítés szerint ellenben nagyon is történt. Hallom, ahogy a mama még mindig zokog a hálósobájában. Közben arra gondolok, Gyuri azért talán így is inkább az óceán túlsó partján marad még egy ideig. Megvárja, hogy vége legyen, s csak utána jön haza. Hazajönni hazajön, ahhoz kétség sem férhet immár. Csak kivár. Ki kell várni az időt, ahogyan Vaszil tizedes várta az északi-sarki

expedíció többi tagjával az olvadást. És bár elébe kellett menniük, azért csak megtalálták a nyílt vizet, csak kijutottak a jég fogságából. Még ha a hajójukat hátra is kellett hagyniuk. Azóta eltelt harminchárom év. Ma már egy átkozott hajónál sokkal-sokkal többet kell hátra hagyni, ha élni akar az ember.

kép | shutterstock.com

Nacsinák Gergely András

HOMOKÓRA

[IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT]

2018-08-28 | **ESSZÉ, IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT**

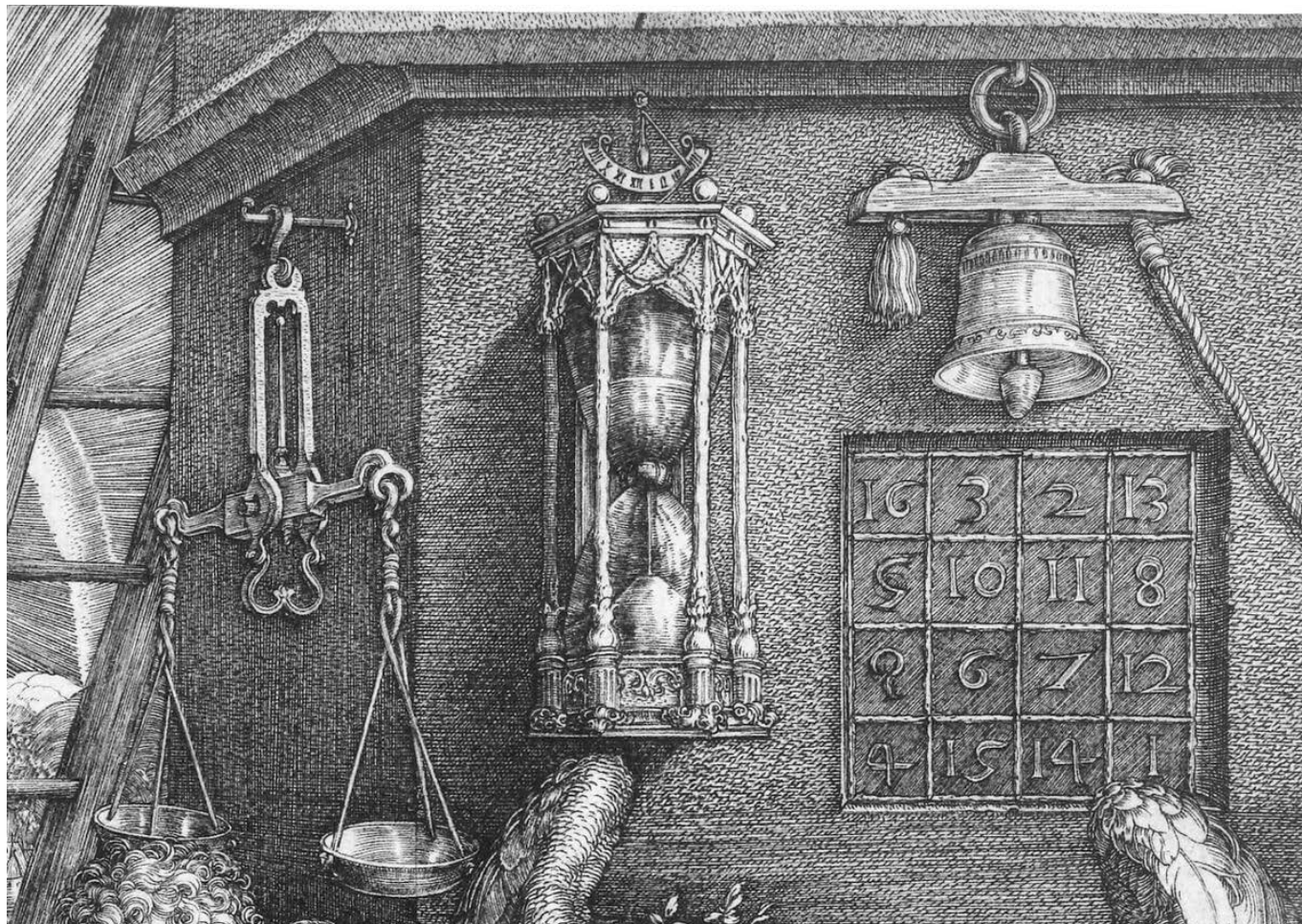

Ül az Angyal, szép fején tömött koszorú, könyökére dűlve bosszúsan ráncolja homlokát. A tenger fölött az Esthajnalcsillag tébolyult fénnel ég, talán azt nézi. Ámbár az is lehet, hogy inkább a cikkanó denevér szárnyán megcsillanó betűket: MELENCOLIA I. Mire a fejét fölemelné, hipp-hopp, a denevérnek már nyoma sincs.

ingerült Angyal

Sosem értettem ezt az ingerült Angyalt. Olyan, mintha a baljában unottan piszkált jókora körzővel bármelyik pillanatban kész lenne lecsapni azt a dundi Cupidót, aki pechjére épp vállmagasságban ücsörög mellette egy malomkövön, és apró palatáblájára szorgalmasan jegyez valamit. Ha csak meg találna nyikkanni, a körző réznyelege legott feléje lendül, ő pedig csenevész szárnyacskáival kalimpálva tűnik el a létra alatt. Esetleg hanyatt estében még a feje fölé biggyesztett serpenyős mérleget is leveri. Vagy, ha le nem is veri, mindenképp jókorát taszít rajta: akkor viszont, ha jól nézem, a kilengő fémtálcák egyike jó eséllyel betöri a falra rögzített méregdrága homokóra üvegét, és kész a baj. A homok az Angyal jobb szárnyára pereg, aki szempillantásnál sebesebb libbentéssel lerázza magáról az idő e söpredékét, és visszarendeződik előbbi helyzetébe. Koszorú a homlokon, körző a kézben. Még a köntös sem vet más redőket. Csak a homok pereg alá a repedt üvegen át, az Angyal háta mögötti szürke félhomályba.

Az, hogy az Angyalt nem értem, valószínűleg a kisebbik baj, tekintve, hogy az egész rézkarcot nem értem. Dürer úgy telepakolta súlyos reneszánsz emblémákkal, a mágikus négyzettől a kopó-kutyán át a lélekharangig, mint valami talányos jelkép-bazárt, amiben a trafikos az Angyal – innen nézve nem is csoda, ha unatkozik, míg lejár a munkaideje. Csakhogy az nem jár le soha. Lehet, hogy még direkte örül is neki, hogy az átkozott homokóra tönkrement.

Azért nem értem az Angyal szemmel látható rosszkedvét, a melankólia nekem mindig inkább valami áttetsző, szelíd magány, vakító csillag helyett jótékony alkonyat, ami a végtelenhez tart, miközben egyre mélyül. És teljes mélységét nem éri el soha – ez benne a szomorúság. Mindenesetre nincs tele hegyes és éles dolgokkal, mint ez itt. Hagynom is inkább ezt a karcos dűreri Melencoliát, még elbotolnék a sok szanaszét hagyott vicik-vacak közt a jelentés utáni heves kotorászás közepette, és inkább arra figyelek, ami igazán foglalkoztat: a homokórára, és a belőle feltartóztatatlanul pergő időmorzsaléokra.

időtermelő masina

Nyelvünkben az idő múlására használt metaforák többsége – írja Ernst Jünger a homokórákról szóló könyvében – a különböző korokban használt időmérő-eszközökből maradt vissza.^[1] A múltban, mondja, kozmikus vagy tellurikus órákat használtak: az előbbiek égitestek, az utóbbiak pedig földi anyagok segítségével mérték az időt. Így kozmikus óra a napóra

és a gnómon, míg tellurikusak a vízórák, tűzórák és a homokórák. Az idő pereg, ha homokkal mérik, és telik, ha vízórával. Ámbár azt is el tudom képzelni, hogy egyszer-másszor a metafora volt a tyúk, az eszköz pedig, amely mintegy munkába állította ezt a nyelvi metaforát, a tojás, de persze ki tudja; abbéli gyanúm, hogy az időt előbb társították a hömpölygő folyókhoz, mintsem vízórát ügyeskedtek volna belőlük, lehet téves is. Amikor utóbb a tisztán mechanikus óraszerkezet elterjed, amely súlyokkal és fogaskerekekkel hozza mozgásba a mutatókat, egy másfajta időtapasztalat jön létre, mely egyaránt függetleníti magát a csillagok és az elemek által megszabott időtől. Ebben a „*zeit-an-sich*”-ben élünk manapság, „amelynek hozománya az absztrakt, szellemi idő. Ez az idő nem a napfény vagy az elemek adománya, hanem az ember önmagának adott ajándéka”- egyszóval „csinált” idő.**[2]** Az óramívesek, figyelmeztet Jünger, a kovácsok céhéből kerültek ki, akiket mindig is „félíg-alvilági titokzatosság övezett”. A kovácsok, ötvösök és hasonszőrű társaik a maguk vulcanusi, tűz és fém uralta mesterségükkel csakugyan afféle köztes társaságnak számítottak, ahogyan védnökük, Héphaisztosz is az olümposzi ranglétra legalján állt, tekintve, hogy „találmányai munkája lévén keletkeztek, nem pedig varázslással a semmiből, mint a többi istené”.**[3]**Nos, ilyen mesterséges idő a miénk, mely fittyet hány árnyékra, fényre, földre, égre, varázslatra. Még azt is megkockáztatom, hogy az effajta óra már nem egyszerűen időmérő, sokkal inkább időtermelő masina. A mechanikus óra tárcsa és súly ötvözete, olyan rendhagyó kerek szerkezet, amely egyhelyben áll és mégis halad: méghozzá az idő szemmel nem látható ösvényein. Bizonyára nem véletlen, hogy a gép-idő érájában válik divatossá az idő-gép eszméje is.**[4]**

A gépileg előállított idővel az a gond, hogy tapasztalatunk szerint az általa termelt időt a gép rendszerint föl is falja. Meglehet, nem közvetlenül, de más fogaskerekes, ketyegő-kattogó társainak továbbítva azt: ez az, amit ipari forradalomnak szokás nevezni, innen nézvést azonban mindössze nyers időgazdálkodás. Ami létrejött, a vasúti menetrendekben, gyárak futószalagjai mellett azonmód fel is emésztődött, és csak kevesek számára jelentkezett (és ismét roppant áttételes módon) nyereségként, melyen aztán e kiváltságos kevesek úgynevezett „szabad” időt vásárolhattak maguknak, s ezzel a kör gyakorlatilag be is zárult. A mechanikus időnek, úgy látszik, egyetlen kézzelfogható inkarnációja a haszon, így is születhetett az a félreérthető mondás, hogy „az idő pénz”, ami ebben az általánosító formában bosszantó hazugság, hisz legfeljebb a gépileg megtermelt időre lehet igaz.

véges és ciklikus

Mármost, ami a homokórát illeti (mert hiszen továbbra is azt nézzük figyelmesen, pontosabban annak romjait), a kozmikus és tellurikus órák többségéhez képest itt már észrevehető valami halvány elmozdulás az elemiből a mechanikus órák világa felé. A víz folyik, a tűz ég, az árnyék hol rövidül, hol meg hosszabbodik, a dolgok természetes rendjének része; az, hogy nagy ravaszul mindezt az idő meghatározásának szolgálatába állították, csupán e folyamatok kiterjesztéseként fogható fel. (Az sem mellékes, hogy nem elsősorban időtartamok mérése, hanem időpontok kijelölése, meghatározása volt e szerkezetek fő feladata.) A homokóra ellenben *kizárólag* időegységet mér. Az antikvitásban voltak például olyan rafinált, többfunkciós vízórák, amelyek hónapot, hetet és napot is képesek voltak mutatni (emlékezzünk meg e helyt csak az alexandriai matematikus és feltaláló, Hérón csodálatos szerkezeteiről), és csillagászati órákként is használhatóknak bizonyultak. A tűzórák az égés természetes folyamatát aknázzák ki skálához igazítva, s bár csakis megszabott időtartamot képesek mérni, létezett olyan tűzóra (az ördögös anatóliai Ismail al-Dzsazari masinája a 13. század elejéről), amely égéskor egy hozzákapcsolt automatát is működtetett. Homokóra esetében ilyesmi aligha képzelhető el; az eddigiekkel ellentétben a homokóra tökéletesen önmagába zárt szerkezet, ha pedig ez az intaktság csorbul – mint esetünkben is –, azzal léte egy csapásra értelmét veszti. Ezért is merészeltem a fogaskerekes órához hasonlítani, mellyel ugyan szerkezeti szempontból semmiféle kapcsolata nincs, ám annál inkább emlékeztet rá eszmeileg – már ami az általa mért idő eszméjét illeti. Mert a homokóra ideje véges és ciklikus: nem tekint ki égi konstellációkra, nem mérhet többféle időt, nincs szüksége külső energiaforrásra, mert nem emészti el anyagát, amit aztán újra kell tölteni (mint az olajjal, viasszal, petróleummal, vagy akár elektromossággal működő órák esetében), nem működtet más, járulékos szerkezetet. Ha lepergett a maga ideje, meg kell fordítani, s ugyanez az idő pereg le rajta újra és újra, legyen az egy óra, kettő, egy nap vagy akár egy esztendő. És e körbezártság igencsak emlékeztet a mechanikus órák által kijelölt kérlelhetetlen és autonóm időre.

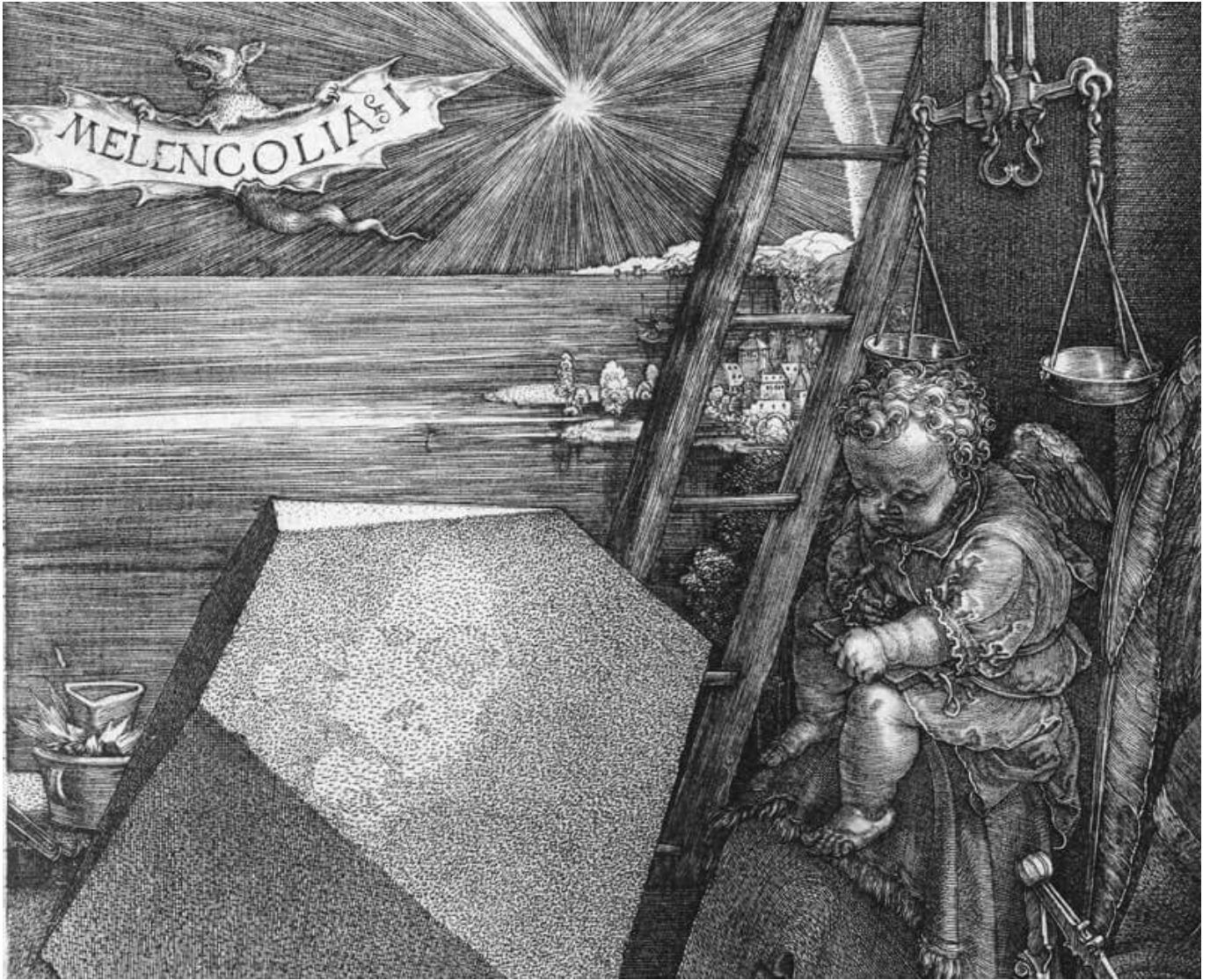

Bizonyára nem véletlen, hogy a homokórából lett – utóbb igencsak elhasznált – jelkép, és nem a többi időmérő szerkezetből. Mert a homokóra, akár az általunk tudott idő, egyszerre véges (akár a személyes idő) és végtelen (mint a létezésé körülöttünk); egyszerre folyamatos (akár a víz futása, a láng lobogása) és darabos is (közelebb hajolva hozzá a homok folyása szemcsék pergésévé aprózódik). Továbbá ciklikus, mert megfordítható, ugyanakkor lineáris is, mert egy időegységen belül a folyamat megállíthatatlanul zajlik egy irányban. Vagyis a homokóra áll legközelebb az összetett képhez, ami az időről él bennünk: mármint hogy valami szétmorzsolt egész pereg, hull alá itten; nem beszélve arról, hogy mindemellett megejtően egyszerű és elegáns szerkezet. Az „egyszerűt” persze úgy kell érteni, hogy *ránézésre* egyszerű, mert sem üveget megmunkálni, sem a szemcséket kalibrálni nem olyan könnyű: a homokórák többségében ugyanis egyáltalán nem homok lakik, legalábbis nem a maga nyers formájában. Szemcsék, mindenesetre: tudható tehát, hogy a két üvegbuborék közt

testünk eljövendő formája pereg oda-vissza, céltalanul, pontosabban: jelenlegi óráink néhai nemzedékek porával mérik a mi időnket. Tökéletes gondolat: az idő testével – *idővé* lett *testtel*– mérni az időt: a szó szoros értelmében a láthatatlan láthatóvá tétele, a művészet netovábbja. Így válhatott a homokóra a véges idő mellett a mulandóság emblémájává is – no és persze az említett formai eleganciája miatt: mert hogy mutatna például egy csontváz kezében egy jókora vízóra, vagy a *memento mori*-csendéleteken ránk meredő koponya egy zsebóra társaságában?

hájas kis puttó

Hanem az angyal *per definitionem* nem ismeri az időt. Mi köze neki ehhez az egészhez? Egyetlen vállrándítással rázza le magáról a mulandóság homokját, ha az rá találna peregni a puttó kalimpálása folytán. Persze többek szerint a rézkarc angyala nem is angyal, hanem „androgün figura”, „allegorikus alak”: a négy temperamentum egyikének, a geometriának vagy az alkimisták nigredójának, vagy valami egyébnek, például Dürer aktuális lelkiállapotának a jelképe. Ám legyen. Nekem egy szárnyakkal ellátott, koszorús androgün figura még mindig leginkább angyal, ha morózus is. És mi van, ha éppen ez bosszantja? Ez a bebörtönzöttség, mint a homokórába zárt homoké, hiszen annak, nemde, ugyanúgy a sivatag végtelenségében lenne a rendelt helye, ahogy neki az angyali karok megszámlálhatatlan sokaságában. Ehelyett csupa lehatárolt és absztrakt dolog veszi körül, még az árnyékok is olyanok, hogy szinte vágni lehet velük. És még az idő is homokóra-idő: képzett, képzelt, autonóm. (Van ugyan a képen egy apró napóra is, ám az nem mutat az égvilágon semmit.) Olyan ő maga is, mint a lába előtt heverő gömb: lehatárolt végtelenség. Mint maga a lélek. Na, ez a bosszantó. Hogy ezek szerint akár le is csaphatja a szorgosan skribáló hájas kis puttót; ha kellő lendülettel találja el, még le is esik, kis szerencsével leüti a mérleget, az meg betöri a homokóra üvegét – de mire odanézőnk, a pufók stréber megint ott ül a helyén, a mérleg egyensúlyban áll, és az óra üvege sértetlen. A szárnyas gnóm a malomkövön pedig csak ír és ír és ír, és ő az egyetlen, aki szíve szerint nem menne innen sehová.

[1] Jünger, Ernst, *Homokórák Könyve*, Bookart Kiadó, 2012.

[2] I. m.62. A mechanikus óra kiindulásként alapul veszi ugyan a „napot” mint időegységet, de rögtön az évszakos esetlegességektől független, 24 órás absztrakt kategóriává változtatja.

[3] L.: uo. 74.

[4] *Hommage a FAM*, akinek vesszőparipája a metaforák oda-vissza forgathatósága.

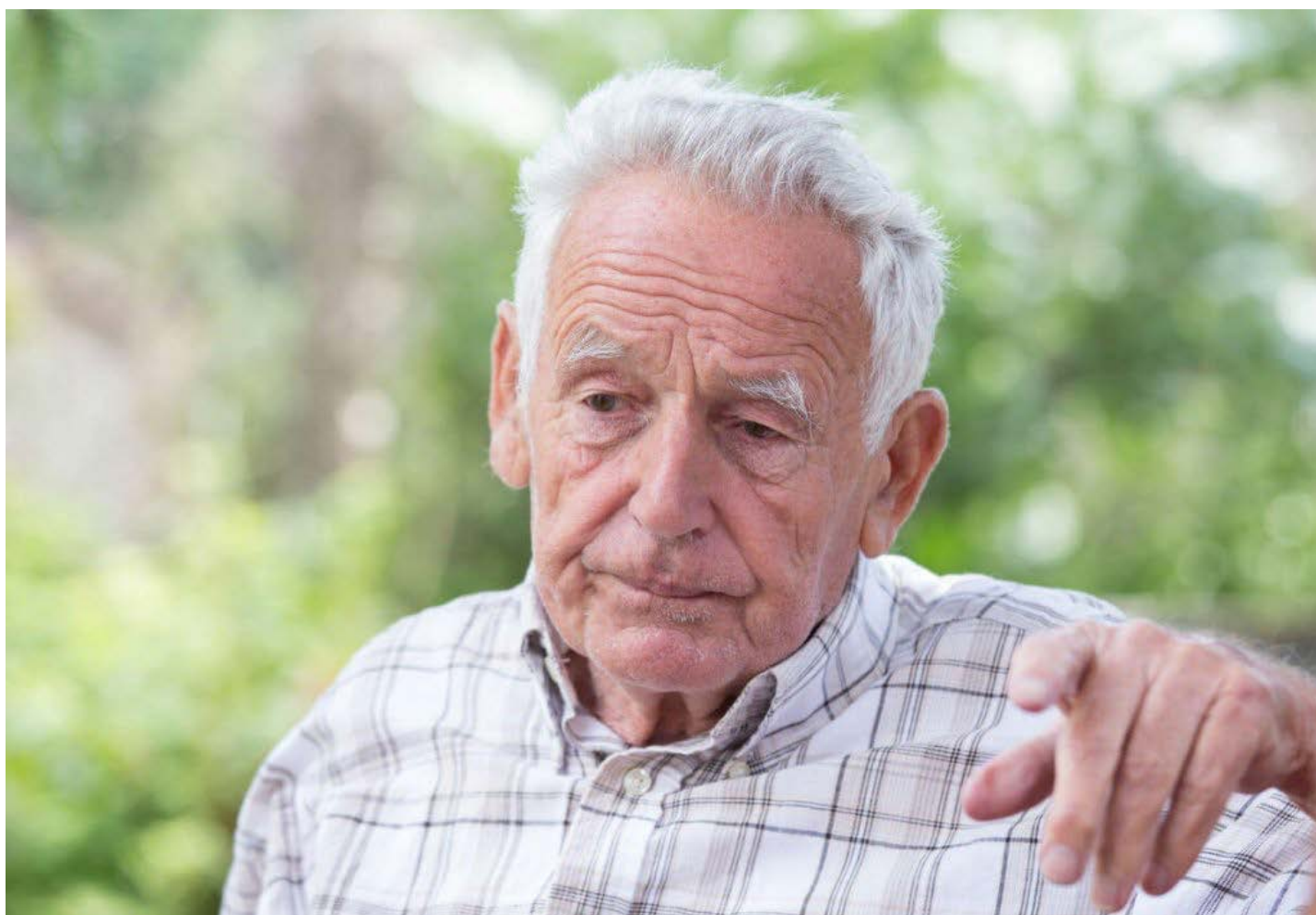
kép | Albrecht Dürer: Melencolia I, wikimedia.org

Péter János

ARANY ALKONY

[IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT]

2018-08-30 | IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT, NOVELLA

A hallban a reggeli tumultus fogadta, fél kilenc körül jön a postás, lehet tőle sorsjegyet venni, meg hátha hoz levelet, képeslapot. Az otthon lakói nemigen használtak mobiltelefont, internetet végképp nem. Maradt a képeslapok, születésnap, karácsonyi rajzok várása. *Szeretettel küldjük üdvözetünket Mamának Rómából, meg Bianka rajzolta Papának ezt a szép anygalkát.* Aki még tudott írni, az a postásnál is

feladhatta a levelét, nem kellett bemenni a városba. Jó választás volt annak idején a körösligeti Arany Alkony Otthon, minden itt van helyben, a napi háromszori étkezés, orvosi vizsgálatok, fodrász, manikűr, pedikűr, vasárnap délután háromkor miséznek a tisztelendő atya, négykor református istentiszteletet tart az új gyakornok lelkész, sápadt pofikájú, vékony kis gyönyörűség, őt küldi ide a lelkész, valami sűrű bajszú, igen magyar ember, Kovács Kесе Kötöny vagy Takács Teve Tököny, fene emlékszik rá, csak úgy dörgött a hangja, ahogy felháborodott, ha valaki *időszámításunk szerint* számolta az éveket, és nem *Krisztus után*. Van kis könyvtár is, jobbára az elhunyt lakók hagyatékából. Ő talán csak egy-két könyvet – családi emléket – ad majd Adrienn-nek, a többi jöhet ide. Ami érték volt, azt már szétsztozotta, tanítványainak, barátainak, meg azok gyerekeinek.

majdnem havonta

Laci bácsi a fodrászhoz menet a szokásosnál lassabban haladt át a hallon, nézte egykori helyét, mikor még ő is várta a reggeli postát. Nem jött le mindennap, de jó volt itt heti egy-két reggel

elábrándozni. Hogy hátha írt Adrienn Kanadából. Amikor kinn volt, három éven át, majdnem havonta küldött valamit. Képeslapot, pár sort csak, fényképet. Pedig akkor még a mobilt is kezelte, most nem találja a gombokat, sokszor elfelejti, hol hagyta.

Lengyelné Veronkán látszik, nagyon készül, ötezer forintot küldött az unokájának ballagásra, lassan ide kell érjen a köszönőlevél Sopronból, sőt azt reméli, hogy a hosszú nyári szünetbe belefér Bence látogatása. Laci bácsi elgondolkodik, hogy mennyire lehet képbén Lengyelné, mert tavaly, mikor egy frissen beköltözött agglégény tanárnak a Körösről adtak szerenádöt a ballagók, csónakból, fáklyákkal, azt hitte két napig, hogy a velencei nászútján van. Mulatságos, de mindannyiukra ez vár.

A fodrászatban Dorina fogadta, kedden délelőtt és péntek délután járnak ki, de csak ha bejelentkezik valaki. Neki a kedd jó, péntek délutánonként viszont tarokkozik a művelődési házban. Ki tudja, meddig megy még, néha azon kapja magát, hogy elnéz valamit. Nem akarja megvárni, hogy feltűnjön a többieknek... Van, mikor Hegyi Márton, az Arany Alkony orvosa hozza-viszi tarokkozni, ő is játszik, jól összebarátkoztak, de ha kéri, beviszik a városba az otthon kisbuszával, úgymint akad, aki litániára jár. *Vanessza mondta, hogy bejelentkezett Lacibá, de ő most nem tud jönni, megcsinálom én, ha jó így.* Persze, hogy jó volt. Vanessza meg Dorina, micsoda nevek, gondolta az öreg, bár el kellett ismerje, annak idején az Adrienn is formabontó volt. Az egy szem lányuknak mindenből a legjobbat akarták, névből is, iskolából is, kérésekből is. A gimit meg a tanítóképzőt ő erőltette, azt a Robi gyereket meg Erzsike marta el mellőle. Mert hogy tanítónőnek rangon aluli egy vízvezeték-szerelő. Pár éve hallott Robiról: annyi a megrendelése, hogy alig győzi, pedig a két fiát is bevitte a vállalkozásba. Adrienn évekig volt munkanélküli, Robi után hozzáment az első kérőjéhez, pár év után elvált. Most van diploma, nincs unoka, és elhidegült tőlük. Mikor lett munkája és a gyógypedagógiát is megcsinálta, jobb lett minden..., és kijutott Kanadába.

eztán ez lesz

Mi lesz, Laci bácsi, csak borotválás?, kérdezte Dorina. Az öreg emelte a tétet, hajigazítás is, mosással, bár az egészet a mosás kedvéért kérte. Szerette, ahogy a fejbőrét masszírozták, de magában azt nem kérhette. Dorinának ügyes keze volt, a kis pamacs kellemesen csiklandozza... De most inkább hajszesz vagy arcszesz kellene, bármi, ami elnyomja a szagot. Minimális szivárog ki ugyan a nadrágpelenkából, más talán nem érzi, de akkor is... Két éve vettek ki belőle egy végbéldaganatot, azóta hordja a pelenkát, a doki nem kertelt, megmondta, hogy eztán ez lesz. *Randira megy, Lacibá,* jópofizott Dorina. Az öreg nem vette zokon, még örült is, hogy van egy kis vidámság, viccelődés, nem csak az öregasszonyok panaszkodása. *Erzsike jön,* mondta büszkén. *Nem a lánya jön, az Adrienn?,* értetlenkedett Dorina. Laci bácsi kicsit elgondolkodott, *Ő kinn van Kanadában, talán majd nyár végén hazalátogat.* A lényeg, hogy csinos legyen, Lacibá, zárta le Dorina; végképp nem az ő dolga, ha az öreg a két éve meghalt nejével randizik.

Mire végeztek, a hall már üres volt. Egy-két nyeretlen sorsjegy maradt az asztalon. Tudta, van még kis ideje. Tisztába tette magát a fürdőben, ehhez nem kell segítség. Utána beleült a foteljébe, jó régi darab, az édesapjától maradt rá, egykor az ügyvédi iroda várójában volt másodmagával. A fotel melletti asztalon fénykép: ketten állnak Erzsivel Adrienn mellett, előttük torta, öt gyertyával. Adrienn boldog – talán akkor utoljára. Lapozgatta a Népszportot, megnézte, mit játszott a Szeged a Veszprémmel, fiatal korában ő is kézilabdázott, Márton felajánlotta, hogy elviszi egyszer meccsre, de az már sok lenne neki. Beleszunyókált az olvasásba, néha ebéd után a kényelmetlen folyóparti padon is elszunnyad. Arra ébredt, hogy kopognak, és már nyílik is az ajtó. Föltápaszkodott, hiába volt a *Maradj csak, Papa*. Adrienn hozott neki kompótot, itt az otthonban elég vízízű, sajnálják belőle a szegfűszeget meg a cukrot. *Köszönöm, Erzsikém, nyugtázta az öreg, te tudod, hogy szeretem. Pocsék, amit itt adnak. Adrienn vagyok, Papa, a lányod... A Mama tavalyelőtt meghalt... Adrienn vagyok, mondta sírósan, hátha egy jobban sikerült mondattól a demencia megretten, vagy legalább visszahőköl. Adrienn, ízlelgette az öreg, Adrienn kinn van Kanadában. Aztán kérdezett még azokról a szomszédokról, akik a lánya születése előtt már meghaltak. Papa, nem tudom, mikor tudok jönni, mert..., akkor a doki benyitott. Elnézést, csak Laci bácsinak mérnék egy vérnyomást. Az öreg közben elindult a mosdóba, mindjárt jövök, Márton, addig Erzsike elszórakoztat.*

Foszlányokat kapott el a beszélgetésből, ...*a múltkor is furcsa volt ...erre számíthatunk ... néha lehetnek tiszta pillanatai, de innen csak lejjebb van ... újra hívnak Kanadába ... azzal segít a legtöbbet, ha van egy jó állása, abból futja az itteni költségekre ... nem hiszem, hogy magát fel fogja ismerni...* Lehúzta a vécét, meddig megy ez egyedül? A doki szerint erős a szervezete, de ilyen idősen bármikor bármi beüthet. A vérnyomásmérés után lekísérte Adrienn. A lány megölelte, hozzábújt, a mellkasára szorította a fejét, mint amikor kislány korában nem akart iskolába menni. *Indulnom kell, Erzsikém, kezdődik a film a klubteremben.* Elköszöntek. Egyikük sem mert visszanézni.

majd azt mondom

Fönn a szobában a doki várta. *Köszönöm, Márton, mondta, és egy borítékot vett elő a zsebéből. Ugyan hagyd, Laci bácsi ...inkább adj egy kicsit abból a konyakból, amivel a múltkor megkínáltál.* Leültek, iszogattak. *A fodrászkislánnyal is elhitettem, van, hogy itt csináltatja Adrienn a*

frizuráját. Bölcsen tetted, Laci bácsi. Az óarany konyak jótékonyan zsibbasztotta, nézte a fényképet, latolgatta, vajon írni fog-e Adrienn. Ha majd azt látod, Márton, hogy sokat rontok a tarokkban, ne vigyél el. A doki bólított, Majd azt mondom, hogy Erzsike vár. Mindketten elmosolyodtak. Előbb-utóbb vége lesz a tarokknak. Levelet, képeslapot viszont a demensek is kapnak, és istentiszteletre őket is elviszik az Arany Alkony Otthonból.

kép | shutterstock.com